

Часопис за књижевност, уметност и културну баштину
Сврљиг, број 68, година XX, април – јун, 2021.

ЦЕНТАР ЗА ТУРИЗАМ
КУЛТУРУ И СПОРТ

Бдење

Главни и одговорни уредник
Зорица Бранковић Басарић

Уредништво
Душан Стојковић, Горан Максимовић, Обрен Ристић,
Русомир Д. Арсић, Виолета Јовић, Мирослав Тодоровић,
Славиша Миливојевић

Секретар уредништва
Ненад Ранђеловић

Лектура и коректура
Радослав Вучковић

Слика на корици и ликовна сѝрана
Миљан Миленковић

Издавач
Центар за туризам, културу и спорт, Сврљиг

За издавача
Милена Ристић

Адреса
Центар за туризам, културу и спорт, 18360 Сврљиг, Боре
Прице 2 тел. 018/821-059 e-mail: bdenje_srg@yahoo.com

Часопис је уписан у регистар јавних гласила Министарства
културе и медија Републике Србије под бројем 3416.

Издавање часописа финансијски су омогућили
Министарство културе и информисања Републике Србије и
Општина Сврљиг

Штампа
Галаксија Луково, galaksijanis@gmail.com

Тираж
300

ISSN 1451-3218

САДРЖАЈ

Бгења

Зоран Вучић	
ПЕСМЕ.....	7
Александар Стаменковић	
КУЗЕЉКИН БУНАР.....	13
Радомир Уљаревић	
СЕДАМ СОНЕТА.....	37
Радосав Стојановић	
ТРЕБА НЕГДЕ ОТИЋИ.....	41
Радош Ракуш	
ЗАДУШНИЦЕ.....	44
Никола Живановић	
МОЦАРТ И ЈА.....	53
Шабан Шаренкапић	
МОЈА ПОЕЗИЈО.....	57
Огњен Петровић	
ДУГА ЧИТАЊА.....	61
Голуб Јашовић	
НАДА.....	66
Славица Јовановић	
ПРЕДСКАЗАЊЕ.....	69
Гордана Смуђа	
ОНИ.....	73
Миливоје Трнавац	
ПОСВЕТНИЦЕ.....	76
Саша Тодоровић	
ВИЗИЈЕ.....	79
Ана Ранђић	
ЦВЕТНИ МЕХАНИЗАМ.....	81
Милијана Сета	
ЋУПРИЈА НА ДРИНИ.....	85
Саво Д. Теодоровић	
ТРИ ПЕСМЕ.....	87
Јовица Ђурић Мајор	
ЈОШ ЈЕДАН.....	89

Упознавања

Хари Мартинсон	
ДВА ЈАПАНСКА КРАЈОЛИКА	93
Гунар Екелоф	
ПОЕТИКА.....	96
Вернер Аспенстром	
ТО ШТО ЧЕКАТЕ НЕ ПРОЛАЗИ КРОЗ ПРЕДГРАЂА.....	99

Тумачења

Мирослав Радовановић	
ПУТЕВИМА ВУЧИЋЕВЕ САМОАНАЛИЗЕ.....	103
Маја Белегишанин	
ЦВЕТАЊЕ СОНЕТА.....	107
Ана Митић Стошић	
ДЕЦА У МАГЛИ – ЧОВЕК У ШАНЦУ ВРЕМЕНА	110
Милица Стојиљковић	
ДЕМАСКИРАНЕ ОПСЕРВАЦИЈЕ	116

Сагледавања

Стојан Богдановић	
ДИГРЕСИЈЕ МИЛИСАВА САВИЋА	119
Бранко Стојановић	
АНТРОПОЛОШКИ ПЕСИМИЗАМ У НОВОЈ ПРОЗИ СРБЕ	
ИГЊАТОВИЋА.....	146
Светолик Станковић	
ДОБРИЛО НЕНАДИЋ, НЕОПОЗИВО	153

Затјажања

Бошко Ломовић	
ПИСАЦ МЕЂУ ЗИДИНАМА	167

Погсећања

Лаура Барна	
МОНАХ ИЛИ БОЕМ.....	179

Галерија Бгења

Драгана Драготић	
ПРИРОДА У БОЈИ УМЕТНИКОВЕ ДУШЕ	183
Миљан Миленковић	
МОТИВИ ИЗ СВРЉИГА И ОКОЛИНЕ.....	185

Башићина

Недељко Богдановић	
СЛИКЕ ЗАВИЧАЈНЕ.....	193

КЊИЖЕВНИ КОНКУРС	
ЗА НАГРАДУ „ГОРДАНА ТОДОРОВИЋ“	205
УПУТСТВО САРАДНИЦИМА.....	206

Зоран Вучић

ПЕСМЕ

(Нове и ране, затурене и заборављене)¹

ЈАГЊЕ У СНЕГУ

Јагње невино усред целца снега
чека да младо сунце огласи се,
клечи у смету без мајчине сисе,
и чека топли осмех Свевишњег.

Жуди дах југа и мирис топлине
усред пакленог снежног ковитлаца,
северца што ножем леденим палаца,
да страшна јава у вечни сан мине.

Оно већ слуги свој лет на облаку
изнад страшнога снежнога понора,
ту пиће топлу светлост са извора,
која већ блиста у сунчевом зраку.

На истоку Србије, на Тресибаби, 2009/2020.

КАД СВЕТОСТ ЗАЈДЕ

Кад танка светлост у тавнину зајде
и свемирским се болови умноже:
где су нестали Најдени и Најде,²
како су из своје ишчилели коже.

¹ Заборављених и загубљених песама из 1971, 1973, 1975. и 1976. нема, нажалост, у мојим књигама. Рано предосећање болне будућности остало је потиснуто и занемарено. А многе ране песме су заувек изгубљене.

² У источној Србији, у породицама где се деца нису држала (умирала рано по рођењу) новорођенчад су одмах изношена на раскршћа да их намерници пронађу. Намерници су узимали новорођенчад, а онда су се појављивали, дотле сакривени родитељи и благосиљали ново кумство, које се није могло одбити. Та „најдена“ деца добијала су имена: Најден, Најда, Најденка...

Како су нечујно изашли из тмине
и прошли кроз плава врата васељене:
Да ли су спознали дубоке висине
и ону тајну суштину промене?

Где је све оно што је постојало
у питком ваздуху и земљи и води:
да ли је меру трајања познало
у сталној тежњи ка вишој слободи?

Јун 2018.

ТАКО САМ ДАЛЕКО
(РАДЕ ТОМИЋ)

Тако сам далеко од Папратне³
мога већ давног исходишта.
умножиле се године знатне,
охладила се и огњишта.

Нема ме тамо на Истоку,
где дува пустош и кошава.
нисам ни овде у животоку,
европском врту крај Дунава.

Стара планина тајну скрива,
и моје душе уточиште.
у Новом Саду тек почива
моје телесно пепелиште.

(2010/2020.)

³ Папратна, родно место песника Томића.

POINT DE LENDEMAIN⁴

Завршила се стара прича о цветним
вртовима, с пролећем што је било
тек варка и обмана. Замукле оне
птице, одлепршале ластавице преко
гора и мора у нову постојбину.

Неће се оне вратити у гнезда препуна
снега, јер она топла звезда зашла
је у дубину, где је већ свикла на
тмину, на маглу, студ и тишину.

Доћи ће страшна болест у ову долину
јада, бола и плаћа, доћи ће празних
очију у црној пелерини. И нико
неће моћи у плавет и висину, да
бар истину наслути у свемирској ноћи.

(2010)

ДНЕВИ НЕСПОКОЈА

Звуци румени из земаљске таме
Пали по лишћу и цвету багрема
Као девојачка рука слетели на раме
Љубљених има али срећних нема

Време дубоком гласнуло тишином
Плодови наднети над своје поноре
Збратимљено земно са висином
Најлепше мртви о живима зборе

Фрула принета рањеним уснама
Из бола свирка чудесна изгрева
Тама у гласу ружа у очима
Ал залуд ружа кад тама пропева

(1971)

⁴ Загубљена, као многе песме, и случајно пронађена, изненадила је и обрадовала свога творитеља.

СВИ МОЈИ

Ратници с мачевима певачи без усана
Без топлих руку без бистрих очију
Иза мога чела на ушћу свих дана
Куда да крену из мога очаја

Лепи и витки с мртвим драганама
На тужном друму поред слепих паса
Везани веком у кобним играма
Како ће сами из мога ужаса

Шта ли то слуте мирни непомични
Под крилом ноћи на последњој црти
Пред калним морем и води неслични
Да ли ће моћи изван моје смрти

(1971)

ИСТОЧНА ЕЛЕГИЈА

Свуда ме прате путници без глава
И вампирске ноћи завичајне
Гладне воде и раскршћа тајне
Земља под срцем што ме завејава

Бољке и војске и црно дрвеће
Низ време у глави што ме обасјава
Рањеног и нагог док се буди трава
У смеху којим се узалуд размећем

Стојим у житком блату заборава
Промичу гробља прође домовина
Будна је само још крвна висина
У којој стаса мој сан или јава

(1973)

РЕЧИ КОЈЕ СМО ЖИВЕЋИ ГУБИЛИ

О мртвима ништа нећу рећи
Да нису добри не би мртви били
И ми ћемо једном у те речи лећи
Које смо свуда живећи губили

И онда ћемо у школи живота
Под земљом вични дугом путовању
Учити шта једе где спава лепота
Горди у свом вечитом незнању

И започеће дуго путовање Наниже
Да пољском цвећу ведру мисао врати
Будућност ће ближити све ближе
И прошлост ће из ње – запевати

(1975)

ВРАЋАМ СЕ ПОСЛЕ СВЕГА

Враћам се после свега, после века,
без буне и бола у благост завичајну,
Да слушах на дну тишине што ме чека
Велику Мајку, ћутљиву, бескрајну.

Наготу моју изван свега, изван света
Нека скривају траве и вода нека мије,
Живећу ја у воћу кад цвета
Завејан плаветним прахом небеске чаролије.

Тако далеко бићу од журбе и болести,
У миру после свега, после века,
И никада се више нећемо срести
На бившим путевима далека, далека.

Тимок, 1976.

ЦРНО

Црни су дани, а ноћи још црње,
твоје су очи очи болне срне,
свуда се само згаришта још црне,
црни се земља, семење и зрње.

Црни се лишће на црном дрвећу,
црnilo око месеца и сунца,
црне су речи које црник бунца,
самотан путник у црном пролећу.

Црни се наша напуштена кућа,
и црвоточна разваљена врата,
а нога неће из црнога блата
у тамну будућност, тамо свемогућа.

ЦРНИ ДАНИ

Рагешу Драинцу

Срамно столеће у мрак тоне,
празне се речи множе и роје,
а Дон Кихоти још постоје
спремни за патњу и прогоне.

Отаџбина је своје збрала,
и нагло расту црни дани,
над крововима само гаврани,
под њима храбри за вешала.

Стићи ће овде времена нова,
и свом силином размахати,
али ће једино процветати
шљиве и трешње изнад гробова.

Александар Сшаменковић

КУЗЕЉКИН БУНАР

Баба Милкина кућа налазила се уз нашу стару кућу до улице, на одручни размак бочних зидова, предвојен дашчаном оградом у висини олучних венаца кровова покривених бибер-црепом. У ту ограду беху усечена врата за пролаз између дворишта, а сећам се испране сиве боје задашчења, оивиченог диреком на одстражном углу западног зида дедине чатмаре. Преко њега видело се свега кровно слеме баба Милкине куће, но када би се отклимала из свог рама усечена врата и отцијукала шаркама, пропустила би богато бокорење корова из њеног дворишта. Просекао би до синуса бодљикави воњ дегенерисаног зеља, обмацаног паучином, за њим би улетели ројеви гнусних инсеката што се у таквим условима пате као мутирајући вируси. Ускисла, устајала влага запахнула би са травуљине, а да то није била роса, већ пре некаква ужегла кишница, опстала ту у својим огавним варикулама још од лањске и преклањске године.

Замишљао сам како се угњилом земљом, из које цигља цунгла баба Милкиног дворишта коте и прогресивно умножавају чекињасте црви набреклих прстенова, палац дебеле глистурине, бремените отровним соковима боје избледелог зеља и метарске стоноге, црни јеленци, тарантуле и црвене бубе-наочарке испод трулих пањева и каљавог камења. Једина грађевина у тој прашуми дворишта иза куће био је озидани бунар зарђалог наткровља са полугом ваљка за намотавање ланца с кофом. Цименте, као ни кофе уосталом, ту није било, а чега у бунару јесте, управо је оно што желим да испричам...

Баба Милкина кућа и бунар иза ње, на растојању испружене руке од зачеља дедине чатмаре, постоје само у мом сећању, као и дедина чатмара, заједно са баба Милком и мојим ближним прецима, који настањују породичну парцелу на Варошком гробљу. Тамо где беше дедина чатмара, стрми готски кров са димњаком камина моје беле куће смеђих већа кровног опшива. Северни прозори горњег боја, где моја егзистенција троши највећи део свог залудног времена, гледају доле на оно што је некада било баба Милкино двориште. Ту, под њима, из побеснелог зеља, зове, чичка, чкаља, коприва и попиног прасета провирио је, некада, својим зарђалим кућиштем бунар.

Баба Милка умрла је много пре свог бунара и дворишта. Звали су је Кузељка. Говорили су како је иза упокоја и упока виђају под тавним крошњама липа уличног дрвореда у ситан сат, а да не лажу, лично сам се уверио једне летње ноћи, када је банула у слабодоахо светлосно поље ћораве бандере, којим су светлוצали трептаји ноћних лептирова. Седа, у кућној хаљини избледеле цветне мустре, вукући ноге у траљама по испуцалом тротоару, укипила се, угледавши ме и раширила руке као да виче: Где ћеш? Исколачених козјих очију, зинула је на мене, помисливши, ваљда, да ћу је, будући на пони бициклу у брзини налетевши на њу, претурити, али ја сам, препаднут, дивљачки нагазио контру и задњи точак понија одсуља полукруг.

Покојна Кузељка стајала је преда мном, у исхлупелој светлости с бандере, у роју светлוצавих инсеката. Спао сам са седла, држећи се за гувернал, готов да се упишам. А Кузељка спусти руке, онда подиже само десну и припрети ми кокошијом својом канцом. Попева корозним гласом:

– Кромпирићи се кромпирају, девојке се не дирају!

Тај њен попев чуо сам небројено пута док је била жива, тачније онолико, колико сам је пута за њеног живота видео. А сада сам видео да се није ни упокојила, јер да јесте, зар би тумарала улицом под липама у глуви сат?

Скочио сам натраг на седло и збрисао фреквенцијом педала и срчаних откуцаја према палати Ипсилон, средишту новог насеља и реперу нашег краја. Када сам код водопумпе на благом завијутку Обилићеве улице зауставио и са турбодамарима осврнуо преко рамена, Кузељка више није стајала тамо, под бандером, протнутом кроз подивљале крошње липа, пред капијом школског дворишта преко пута моје и своје куће. Вратио сам се заобилазним путем, кроз околна дворишта и ушао са источне стране у своје.

Моје дечачко срце смирило се у продужетку ноћи, али да сам имао банку као сада, док о овоме приповедам, финиширао бих срчком, по свој прилици.

Говорило се још тога о баба Милки Кузељки. Не сећам се деда Кузеља, као што то није ни могуће, будући да је одапео дебело пре него што сам кљуном пробио љуску. Кажу, она га је сахранила, што може да има слојевито преносан смисао, баш као што га и има. Помињали су некакав чај са лијандером и боктепита шта још, како год, Кузељ је званично поентирао срчком, која је, велим, могла и мене да стрефи, да оне ноћи нисам био тако млад и дечараст.

Имали су сина Жарка, монголоида. Руке му беху дуже од ногу, имао је зао израз лица и очи Тимур-кана на чекићастој глави. Кичма му беше као увезана петља и чинило се да одлази истовремено на све стране света својим жгољавим телом, у ком тешко да је било дванаест кила живе мере. Док су га у дворишту поред бунара шишали, вриштао је, њиштао, прскао слинама и балама, крештао, цијукао и млатарао мајмунским рукама, изговарајући разговетно тек једну једину просту реченицу, узастопно и без паузе:

– Јебем ти! Јебем ти! Јебем ти! Јебем ти!

На радост и забаву злом комшилуку, који се правио равнотушан и како га то не занима, док су, знам, заједно са мнош, гвирли кроз тарабе у јединствен, речју непоновљив приказ.

Говорили су да га је Кузељка, када јој је додијао, удавила у бунару, ваљда гурнула унутра, те је сломио врат, али говорили су још и то, да је пре њега удавила своје безимене близанце, дечака и девојчицу, тек што их беше окотила, исте ноћи, у истом бунару. Одиста, Жарка од неког времена више није било, а ово са близанцима веле да се догодило још за Краљевине СХС, дакле много пре него што се свет артикулисао у мом опажајном пољу.

Године су прошле и моја готска кућа, велим, израсла је на месту некадашње дедине бондручаре. Кухиња се налази на приземљу, са северне стране, што ће рећи да је кухињски прозор гледао на обкоровљени Кузељкин бунар. Катастарска граница наших плацева није ишла линијом поменутог задашчења, које се равнало са северним зидом дедине старе куће. Ту је још око пола метра у ширину припадало нама, до самог бунара, те је тада ту крезубо зевала натрула тараба, коју сам покршио и положио у прабабиној ливеној пећи из старограђанског мобилијара, а у време декабристичких рестриција струје и грејања, одмах након пада националног диктатора, на раскршћу векова и миленијума. Хоћу да кажем, поглед са широм отвореног прозора згодног испуста неометано се развијао у ландскејп Кузељкине дворишне цунгле са кућицом бунара и запуштеним, већ непрепознатљивим одстражјем некада господске куће професора Кузеља.

Како сам чуо, предавао је језик ђавола, тачније онај којим ђаво уопште најрадије говори, како је лично изволео да обавести композитора Леверкина, онда у Италији, где је овај радио на ораторијуму *Ошкривење Јованово*, којом приликом је, са пуно такта, учтиво, као истински господин и аристократа, заискао душу малог, још нерођеног Непомука, као за-

лог генијалног дела, уколико се не варам. Дакле, предавао је крагујевачким гимназистима језик на ком ће им бити, недуго затим, наређено да напусте учионице и трезвену зграду Прве србијанске гимназије и у пруски уредној колони два-подва крену пут Шумарица... На поправно челично купање, које нису задовољавајуће спровели сакати Кајзер, сатаниста Конрад фон Хецендорф и кукавичка свиња Поћорек, пар десетлећа унатраг.

Дакле, као професор немачког, држим да је Кузељ избегао стрељање. За остало, како сам, велим, чуо, побринула се Кузељка.

Даска мог кухињског прозора је као неки шанк и како је кување моја опсесија, ту сам у она летња времена, чинећи чуда од јунећих гулаша, пилећих паприкаша и касапских мусака од сирових свињских ребара, згодно ређао ознојене Рогоње, које су ми, реске и хмељаве, јечмасте, пробијајући кроз синусе, подизале гастрономску инспирацију до трпеза Валхале, уз грмљавину Ајрон Мејдна или Блек Сабата са дека на висећој гарнитурџи у трпезарији поред кухиње. Ух! Могоао сам да изујем Јеленка у једном цугу. Прво једног, па одмах, без тајм-аута, другог, да бих тек на пола трећег застао да запалим цигарету. Док бих сагледавао архитектонско-хортикултурни асамбл Кузељкиног бунара у корову под прозором, више би ми пријали опори тонови Сабата. Мејдн су некако праскаво агресивни, уосталом, за овакав мизансцен сувише брзи. Но, прича Ајомија и другова, сведена на једноставну, али снажну акордацију, сугестивни спори риф, на граници атоналности, али увек са ове стране, убедљив је фонски запис и оркестрална позадина Кузељкиног бунара у икебани, за коју би се могло рећи да је аранжирала радијација.

Имао сам на тракама, ово је још увек сам почетак нашег века и миленијума, а у земљи Србији, дакле на, велим, касетама респектибилан избор класичног хевиметала, који је врхунио у колекцији Блек Сабат – Ози Озборн ијрс, те за ову причину с пивом на прозору и погледом на Кузељкин бунар уприличих Вол форт, онај црни албум на ком жути негатив Ози Озборна у траперској јакни подиже руке у знак кроулијевске викторије. Пуштао сам А, па Б страну, наизменично, зевајући у бунар, док се на шпорету иза мојих леђа крчкао гулаш.

Чуло се повремено, ноћу, вриштање из Кузељкиног бунара или сам га умислио, будући да га нико други није чуо. Очекивао сам, гледајући тако бунар с прозора, да нешто

одатле напокон изгамиља, али само преко дана. Ноћу никако.

Нисам се начекао.

Тог познопролећног поподнева 2001. године по Рождеству Господа нашег Исуса Христа, у сам сумрак, учини ми се да опазих како нешто слузаво лази по корову, наглашено разбеснелом у то време годишње. Није ми се учинило. На-лаktivши се на прозорску даску, уоштрих сабрани поглед на то место и укочих га на гњецавој грудви, набубрелој бледу-њавим брадавицама, као да је пихтија која се растреса безбојним сисама. Осетивши мој поглед, сисата пихтија умирила се, не задуго. Одмах настави да се растреса и гамиља поред бунаревог озида. Угледах тада да је ковано кућиште откриљено једном вратницом, док слинави траг светлуца низ позеленели шалунг озида.

Вративши поглед на аморфну агломерацију брадавичавих пупака, уочих да се довољно истегла по равни мог спуштеног очног хоризонта и сагледах, разговетно, целокупан сачлан овог појава. Дакле, имало је реп, налик на рептилски, боје поквареног кајмака, а ко то није видео, ту бледожућкасту смрдљиву смесу мрсног претећег светлуцања? Набубреле сисе пружаху се леђно у два паралелна низа, ситнећи се низ реп, при чијем су шпицу сасвим престајале да мрдуљају, потпуно круте и суве. Насупрот, уз трупну основу, крупњале су млохаво према чекићастој глави наглашеног теменог шиљка. Низови сиса нагло су престајали, гњецајући се пред збораном кожурештином завраћа главе.

Појав имаше удове, као неки крокодил или она игуана људождерка са Мадагаскара. Као да беху некакви папци од азбеста, незграпних канци, чији су шиљци очас могли промрскати чеону кост најтврдоглавијег брахокефалоса са јужног Балкана, попут кљунова оних брижљиво гојених, ради супе, сала и перја, севернобачких гусана. Тапкало је тромим покретима, скривено дегенерисаном копривом, модром и длакавом, која не жари, него уједа. Заплитало је канцекање у травуљину и зеље, обарајући уперене свиленодлаке палце попиног прасета и у један мах тако повезаних покрета, у некаквом накарадном складу, подиже ка мени лице своје шиљате, невелике, глатке главе.

Скамених се, угледавши основни образац Жарковог лика.

Да! Препознао сам, у часу, татаромонголски фацијалис покојног Жарка кретена: љуто укошене очи, отромбољена уста и истркале јагодичне кости над посним образима, као да ме гледа неки тотем Мамајеве хорде. Очи и зени беху му

живе, колико и преке, црне, светлуцаво зле на кречастим беоњачама, жмиркале су, али не тупо, несувисле, као за његовог кретенског људског постојања, већ подлопаметно, схватајући све и више од тога, а на свој лукави начин.

И, јесте! Био је то покојни Жарко, Кузељев и Кузељкин син, у свом садашњем гуштерском облику, још горе од тога, јер је на огавног гуштера тек подсећао.

То што сам фиксирао грозничавим разрогачењем, није било гуштер, никакав рептил, него хадски појав из заумља, а опет такав у својој емпирији, да би га биологија без проблема и недоумице прецизно објаснила.

Жарко, или то што га је пијуком главе опетовало у овој садашњој егзистенцији, која ако није живот, онда је његова сујемудра трансмутација, одврати од мене кутригурско своје образје и без имало бриге и хаја, неочекивано вешто, узвера се уз озид бунара и ускупивши се пихтијастим сисама, брадавица на горе уцуцаних, још вештије се провуче кроз отворену вратницу, а његова репина усука за њим, ишчезнувши у невеликом отвору.

Коров крај бунара, обмацан слинама неке лепљиве боје бледожућкастог мрса, за који рекох да подсећа на укварени кајмак, умири се. Из гротла бунара дочу се блатњаво плускање. И, однекуд, крило вратница заклопи се само, уз кратак зарђали одзвон, а на озиду остаде само слина, да светлуца на шалунгу.

Могли би се рећи како сам у наредном времену, магнетисан представом виђеног у сећању, безмало настрано уживао у некој лепљивој саблазни, проналазећи ишчашену насладу баш у ономе што је обличје доносило собом као своју врхонаравну одвратност. Питао сам се шта је оно и како је као такво уопште могуће, те, следствено, да ли сам ја при менталном нормалитету, када видим такве ствари и појаве, какве изван моје перцепције можда не постоје на овом и тако предовољно изопаченом свету? Ипак, нисам се могао ослонити на ма шта, па да ми то укаже пут психијатријске клинике или ординације психолога. Не, ово је било као да гледам сам Кузељкин бунар или избушену фудбалску лопту у корову поред њега, једна утолико свакидашња опажајна радња, да се по својој баналности није, велим, разликовала од ма које сличне. Онда, то створење постоји доле, у бунарском лагуму!

Али, одакле ми идеја о лагуму? Схватио сам да ми није другог, него да испитам подземну структуру Кузељкиног бунара, његову везу са мојим двориштем, јер сам однекуд, био

сигуран да се управо о томе ради. Сама представа о некаквом лагуму наметала је везу.

На тој линији Обилићеве улице, уз Кузељкину, налази се наша стара породична кућа, коју поменух на почетку поведања. Подигнута 1911, висока трособна приземљуша, има надсвођен дворишни улаз са два наспрамна степеништа ограђена цигленом паспартом, а под њим квадратни отвор метар са метар, тако да простор под степеништем зева тим својим квадратним устима. Никада раније нисам се тамо завлачио, бацали смо ту све и свашта од мањих непотребних ствари. Но, пре него што испричам како сам се коначно завукао унутра и шта открио, поменућу још један сусрет са слузавом, репатом пихтијом надевеном леђним сисама, која је, макар лицем, а може се рећи и целом главом, представљала богупротиван вид реинкарнације успошег кретена Жарка.

Тај слинави оногурски тотем опчинио ме својим курганским фацијалисом и фасциниран отромбољеним балавим устима од месног ткива боје бајатог креча, горким, преким погледом сибирског демона из доба распада Кувратовог царства, чије обрве још увек беху гневне четке, али више не црне, него попут основне фарбе тек постављених радијатора, као и очи, чије зени сјаху, али не насилничким злом хорде којој нико до Бога на овом свету ништа не може, већ безбојним злом створења које би биологија лако уместила међу остала, али се не налази ни на једној њеној познатој лествици, готово сам жудео да га поново угледам и није прошло више од два месеца, када је гњецаво загамиљао под мојим кухињским прозором, у тада већ полуспеченом корову обкрај бунара.

Прво сам га чуо, онда, налактивши се на даску прозора, и угледао. Огавни утисак, нити саблажњива наслада, нису били тако продорни као прошлог пута, убедљиви додуше подједнако, тек донешто смиренији и већ подвлашћени менталној сабраности на проток свакодневице. Сада сам дуже и пажљивије задржао поглед на њему, а гледало је и оно у мене, али не Жарковим блесавим погледом који не разуме ништа је лево а шта десно, него управо оним интелигентним погледом од прошлог пута.

Мљаскало је срозаним устима и протезало азбестне канце. Тог сам поподнева припремио младу цигерицу за динстање и сину ми да пробам да склопим неки облик пријатељства са њим. Окренух се и дохвативши из посуде са млеком житко парче свињске цигерице, хитнух га у коров поред

створења. Жарково лице смркну се на час бесом Тимур-кана, а онда, загледавши се сумњичаво у цигерицу, као да се озари и зинувши, покупи је балавим чељустима.

Натаче је на игласте зубе, унеколико беље од креча уса-на. Сласно је жвакао, гледајући ме напола једнооко, јер му се лево око укосило до жмирења и када је био при крају, хитних му још једно.

Тако сам хранио почившег Жарка кретена, односно створење у ком се наставила његова постхумна егзистенција. Али, не једино њега...

Искакуташе, управо тако, из отвореног кућишта бунара још два створења, танких удића, не већа од мачића, али са сићушним људским лицима и светлуцајући на мене крупним лукавим очицама, пискутаво заскамукаше, те и њима хитних нешто мању парчад цигерице, на различите стране по корову, подаље од Жарколиког створа, али он не показа намеру да им отима. Ови се још халапљивије устремише на розикасте јегуље, запеле, омлечене, о стабљике некакве спечене боце, што се међу осталом травуљином и чичковима ту запатила.

Загледао сам их, овог пута умерено саблажњен и чинило ми се да непогрешиво разазнајем два супротна пола у њима, мушки и женски. Како то да објасним и у чему се на њима полна супротност проналазила?

Можда ни у чему, до по неком укупном утиску и тај гештالت родне разлике убедљиво је артикулисао поглед на њих. Главица спечених, но превеликих у односу на тело, свега труп осут помодрелим чиревима, а боје речног камена и, чинило се, управо његовог суптилитета, удиће су имала, рекох, танке, скакутаве, предње довршене шачицама, а стражње стопалцима као у људи или пре некаквих хомункула, неприродно издужена. Уосталом, шта је на њима било природно? Шачицама су шчепала цигерицу и разјапивши алава уста пуна игличастих зуба, али кудикамо мањих од оних у чељустима Жаркоида, замљаскаше, жмиркајући од сласти на по једно окце.

Поражавало је јасно ишчитавање интелигенције ових створењаца са њихових малих, злих лица. Емитовала су непатворену подмуклост, као да је сама себи циљ, а не тек средство њиховог опстанка у процесу прилагођавања свету који их, не рачунајући мене, није ни видео.

Уместо да лупам главу како је све то могуће и о каквом се преображају ради, јер је у питању мутација коју би биологија морала моћи да објасни, сабрао сам памет на најхитнију

анализу: дакле, месождери су! Али, шта једу доле у бунару? Пацове? Мишеве? Бубе? Можда мачке, уколико их шчепају горе, ноћу, што им је, рецимо, немогуће? Но, да ли би појели човека? На пример, мене?

Међутим, гледајући их, уочио сам да су ова створења, шта год била, способна да покажу неки вид захвалности.

Близанци, братац и сестрица, јер нисам посумњао да се управо о њима ради, о Кузељкиним близанцима, жртвама њеног чедоморства у бунару, пискутаво су скамукали, светлуцајући крупним окцима на мене, те им бацих још цигерице.

Поделих им сву преосталу цигерицу, њима и њиховом старијем сроднику, мада је био млађи од њих, ако ћемо по његовом рођењу иза њихове смрти, међутим, сада је тај редослед изгледао изокренут.

Никада нисам веровао да Сабати имају неке стварне везе са ђаволом нити са тим стварима које проповедају са сцене. Но, сада сам хтео да видим како ће ови бунарски створови да дочекају њихову музику.

Па, само што је *Сујернауџ* загрмео са дека, бунарци се препадосе и шмугнуше натраг у гротло кроз откријена вратанца, али не безглаво, него прво оно двоје малих, хоп па хоп, а за њима Жаркоид, као и прошли пут. Поново се вратнице склопише зарђалим одзвоном, као да су Вордова чинела тамо са дека.

Е, сад, како сам сишао доле и открио да лагум заиста повезује наша дворишта. Батеријска лампа на ручни погон, што морам укратко да појасним: то је руски изум, направа не већа од шаке, за шаку и јесте, јер се стиском квачице на дршци производи светлосни сноп, уз дрчање чији тоналитет до неуротичног режања апострофира глува акустика подземних, обзиданих шупљина. Али, нисам се бојао да ћу узнемирити или наљутити подземце. И тако смо се већ упознали. Чизме мартинке, ради сваке евнтуалности подземних вода и каља, уосталом, радило се о бунару, тачније о бунарској конфигурацији узема.

Како сам војну опрему раздужио у магацину грошничке касарне, одмах након историјске и моралне победе над агресијом НАТО алијансе, то заштитну гумену маску с филтером више нисам имао, те сам голог лица морао да зароним у квадратни зјап под степеништем старе куће, али шта је било – ту је било.

Мада лето, његов јулски климакс, оденух се непримерено климатским погодбама надземља, но, како сам држао, на

подобит лагумске зле влаге. Дакле, ветровка са капуљачом – пешадинка Британске краљевске армије и зимске пумпарице са ногавичним џеповима од дебелог, куваног тексаса, увучене у запертлане Dr Marten`s.

Реших да обрадујем своје неочекивано друштво новим понудама, те у оне џепове на ногавицама натрпах сировог свињског пауфлека и жилаве каишеве пресне сланине, урлане тако да се у џепове могу сместити. Испод ветровке натронтао сам се вуненим дуксом и такав, од личног наоружања само са дугачким кухињским ножем налик на јатаган, за појасом са леђне стране, кренух да аудеирам паклењацима.

Најтеже у том предузећу било је провући се кроз зевајући квадрат под улазним степеништем старе куће, раскрчити побациану кознакадашњу непотрепштину, хропајући од њене богате прашине и на крају пронаћи алку кованог отвора левкастог спуста у лагум, промера око пола метра, са грубим, захрђалим хватаљкама наниже. Увукао сам се у тај левак као неки гуштер и гуштерски вешто спентрао доле. Хоп, мали доскок и чинећи га руском хефталицом буђењем пакла, опшарах светлосним оком подземни озид висине два метра, ширине мање од метра, са каналетом пруженом средином стазе, али ово није био ходник канализационог тока. Судим да овај наш део града нема такву, велеградску канализацију, него обичне цеви, но било тако или не, фекални воњ овде се није чуо ни у слабашним одјецима, рекло би се да ни шапутао није, те изузев гадног ваздуха, уобичајеног за оваква места, другог смрада није било. Вриштећи лампом, кренух према Кузељкином дворишту.

Неуротично заурлавање руске направе, помножено сопственим умногостручењем, ипак је узнемирило моје хадске пајтосе, те поскакаше, пиштећи и крклајући, унезверени на светлосном оку. Да ли су имали инстинкт кучади, како год, одмах су ме препознали, непогрешиви у томе да им не желим никакво зло. А на ползу моје безбедности, јер се самим тим не ухитрише да ме предухитре наношењем зла мени, а ја, уосталом, похитах слободном руком ногавичним џеповима, те им разбацих оне послатке. Захвално се бацише на њих и захалапаше, мљаскајући алаво и неваспитано.

Срели смо се на крају недугог ходника, где се светлосном оку с десног крила отворила шири просторија, чија се једина разумна намена могла да препозна у некаквој подземној цистерни, а једна њена страна, наспрам мог застајања, беше каменом обзидан ваљак Кузељкиног бунара. Дакле, бунар је био дубљи од овог нивоа подземља, а Жарко и бли-

занци су, по свој прилици, некуд кроз камене пукотине пролазили овамо. Дакле, могли су, уколико би успели да отворе онај ковани поклопац, у кућу да ми уђу! Но, могли су то и без тога, чим изгамиљају из бунара у баба Милкино двориште.

Тако је почело, наставило се и потрајало моје другарство са становницима Кузељкиног бунара. Силазио бих доле, спорично, све лакше и вештије протињући се низ ваљак у подстепеничним квадрат-устима, пробивши се кроз устајали крш, све умешнији у спентравању хрђавим хватаљкама. Вриштаво урлање батеријске лампе беше сигнал бунарцима да се искобељају из њиховог тавног брлога и баце на редовне послатке позеленелог мяса, длакавих кожурештина, услина-велих колутава саламе из оних масних хартија у какве их увијају по месарским штандовима велепродаја, а у којим се ефектибилно кваре, прољигавелих пихтија, модре цигерице, устајалих уцрвљалих ровитих јаја и друго од таквог што су халаво прождирали. Током зимских месеци нису излазили горе, кроз бунар, мада не сигурам да им је у брлогу било топлије него на снегу и лапавици. Тада бих се чешће ја мувао доле и постадосмо тако интимни, да су ми близанци, пиштећи, весело скакутали под кораке и верали се уз шнир мартинки на ногавичне џепове у којима су могли да намиришу сав онај провијант. Жаркоид се држао на дистанци, прек и недоступан, недодирљив као неки протобугарски кан. Достојанствено је чекао своје следовање, гребуцкајући подземни бетон азбестним канцама.

С касног пролећа изгамиљали би кроз корозна вратанца бунарског кућишта и затумарали около по корову и скамукали, цвилећи као пси. Тада сам могао да их храним са прозора. И да им пуштам Блек Сабат, Елиса Купера или Рејнбоу, од чега би сместа шмугнули натраг у бунар. Толико о томе да је г. Винсент изволео продати своју драгоцену душу демону Елису Куперу за рокерску славу, као и о томе да главни складатељ и цермонијалмајстор хевиметала седи негде доле у самом паклу.

Но, прођоше године, а запуштени плацеви по старим градским махалама постадоше атрактивне грађевинске локације. Тако пострада и Кузељкино двориште, са све бунаром.

Дођоше људи инвеститори, богати сељаци, искешираше баба Милкин плац и кућу, а за њима освану за одстражјем моје механизација грађевинске фирме која је на сваки тендер износила најповољнију понуду путем доушнички уредне

папирологије, чије су се ставке реализације до у децималу поклапале са лимитом послодавца. Катерпилар однесе орунулу Кузељеву господску кућу у свега неколико бесних потеза зубатом кашиком, ископа озид бунара, разлупавши ковано кућиште тек једним челичним сфингом и сручи сав тај дроб на товарни сандук кипера, потом бездушно затрпа бунар, не хајући чега би или, можда, кога, могло бити унутра. На месту старе куће ископаше дубок правоугаоник, али лагума се не дотакоше. Добише тако целу једну кућу под земљом, за гаражу ли, за подрум ли, радионицу, кухињу или све то заједно, а над њеном кровном плочом у равни тла ниче чудовиште од плаве фасадне цигле, мрких бетонских страна, опкрожено терасама месинганих ограда, са француским прозорима што су уједно служили и као врата терасама. Куд се херила Кузељкина тараба, за коју рекох да сам је положио током децембарских ноћи епохалних промена, испружи се њеном путањом циглена ограда са ћерамидом, заклонивши ми са кухињског прозора сваки други поглед, изузев на парче неба и громобрански врх палате Ипсилон.

А ево какви се ту уселише: А) глава породице, тих ограђанизовани сељак, наоко интелектуалац неког техничког усмерања, мршав и повучен, са страшћу према лимузинама и моторима; Б) стуб породице, оплава климактерична крмача, сам врисак хистерије и капитално издање лексикона простаклука и псовања, ниског чела, ружнија од свиње; В) натражје њихово: свињолика девојчица *истамајка* и у једнолик са њом специмен расте, те мршав, зао дечачић, свилен као хаљинче девојчице његових година. И одмах отпоче репертоар: крмача је скичала, гроктала, вриштала и псовала, даламећи лево и десно, не једино свој накот, него и мужа, шаком најчешће, а бивало је понечег у шапи, на прилку палице за бејзбол, од које, једне ноћи, лимузина пред кућом пострада. Детчиња је расла без призора, набивши предугачке цигарете у псовачка уста, још док су у промеру са њиховим растом биле, одиста, предугачке, а псовке одвећ сочне. Мала је лемала брата, онако како је мајка њу, псујући као срески батинаш из доба Уставобранитеља. Мали је цвилео и молио и трпео плус и плас, да би, потом, кога је могао, он кињио, шамарајући и гасећи му цигарете по кожи. Углавном, витлао је крос-моторима уз улицу и низ улицу, јер му је отац, бива, куповао по мотор месечно, те се иза куће, где беше дунгла баба Милкиног дворишта, за мање од годину дана начини гробље крос-мотора. Од урлања мотора по улици нисам могао поштено да одремам по доласку с посла, јер клинац је своје вожње тем-

пирао неизоставно поподне радног дана. А када бих са спра-та погледао доле у, сада више не Кузељкино, него њихово двориште, набоо бих очи на извијене виљушке гувернала и бранике растављених мотора, на гомилу седала, бандаша, моторних глава и ауспуха. Ипак, један део дворишта пружао се чист и покошен, заравњујући место где је некада здепасто израстао озид бунара.

У међувремену моји бунарци као да су ишчезли. Збуњени, држим, оним што се збива око њих и над њима, нису се мицали из брлога, а помислих и то, да су, живи затрпани у бунару, потом и поцркали, уколико такви створови уопште припадају животу, па самим тим поседују својство цркавања. Однекуд, мени се, од када су почели радови на крчењу баба Милкиног дворишта, доле у лагум више није силазило, те тако нисам ни могао да знам шта је било са њима. Нити шта једу доле, када их ја више не храним. Ваљда оно што су и пре благодати отпадака из моје кухиње јели. Ко зна, можда би и људе могли да једу, уколико, доконао сам, још увек постоје.

Био је дан у средишту лета, иза поднева, чије се небо плавило као некакав океан распрострањеном, док је усијана глава из његовог језгра пекла снагом немилосрдне пакости. По таквом усијању вриштала је електрична косилица травњаком бившег Кузељкиног дворишта, утерујући његов остатак у савршени квадрат фудбалског терена, али је одређеним делом њене путање, као да га акцентује некакав ши-зоидни циркумфлекс, скичало испрепадано свињче и када сам погледао доле, уочих дебелог клинца, закаченог за нас-прамну ограду дворишта, док је мали говнар од мог суседа савијао косилицу спектакуларном вратоломијом тик пред његовим папцима. Испрсан травом што је прштала из косилице, мали крмак цвилео је и, велим, скичао, молећи гован-це да престане, тако љигаво и понизно, да сам му пожелео управо то, да га овај исече косилицом, да му отфикари папке и осакати млохаву тулумбад екстремитета. И што је продор-није скичао и понизније слинио, то је мој мали сусед жешће улетао косилицом, као клизајућим стартом, у његова прасе-ћа стопала, још спектакуларније ломећи путању у последњи час и живо сам се чудио како га већ није искасапио.

Но, убрзо ми тај приказ досади, те се одмакох од прозо-ра. Не много потом, доле косилица замуче, а за њом умину и скичање, док је цмиздрење, ако га је било, а добар стојим да јесте, постало нечујно.

Касније, зачувши фијуке и одсечне ударце рекета, погледах поново доле. Сада су сво четворо на травњаку играли бадмингтон.

Велим четворо, што ће рећи братац и сестрица, оно подгојено свињче што је закачено за ограду скичало и слинило за милост и девојчица. Ово двоје мора да им беху рођаци или деца кућних пријатеља у посети, како год, старији свет није се налазио на периметру, можда ни у хладовини куће, него благовао негде на излету, Бог зна.

Е, сад, сцена доле, уобичајена и досадна, таква би и остала, да девојчица у гостима, узраста моје младе сусетке, није гибала и зибала складним, превитким телашцем у оскудном плавом бикинију. Гургураве смеђе косе, лице са прозора нисам успевао да јој рашчланим, извијала је дугим танким вратом са прерано обликованих рамена и кључњача, одапињући крхке руке у грациозне форхенде и смечеве, а ножице јој беху два става пропупелог барокног концерта што има тек да процвета у генијалним италијанским главама оног времена, када је Страдиваријус градио прве виолине. Средњи став између њих обликовало је лубенче гузе у оскудној, рекох, плавој тканини гаћица. Трачица горњег дела превлачила се као неки шећерни надев преко сочних трешњица груди и питах се могуће ли је, није ли, да је ово бомбонче свињчетова сестра?

Вештим и снажним ударцем, мој сусед послао је пластичну репатицу право у сутерен њихове куће, који су саградили изнад подземне цистерне. На том делу травњака играла је гошћа, те хитра и вижљаста, одбацивши рекет, полете према сутерену, прескочи бетонску греду шалунга и сјури се низ његове степенице.

Међутим, братац и сестрица, као по команди, побацавши рекете и они, потекоше за њом. Браца се осврте и одсечним покретом руке заустави, боље да кажем укопа свињче у месту.

— Да ниси мрднуо одатле, док се не вратимо! Јасно?

Безотпорни прасац климну слинавом њушком и остаде на травњаку непомичан, као они обојени баштенски патуљци од гипса. Ово двоје, са крутом решеношћу на лицима, улетеше у сутерен за гошћом.

Годинама нисам силазио, нисам ни узимао за могуће да моје бунарско друштво још увек гамиља доле. Али, наравно, како је и оно било могуће? Икада?

Приликом градње куће, рекох, лагум нису дирали. Када је руска лампа завриштала, подземни ходник указао се све-

тлосном снопу непромењен, те познатим путем дођох до бочног скретања у цистерну. Ту је ствар постајала сложенија...

Угледао сам камени озид бунара, али још нешто: обзид је чинио целу једну страну цистерне, ја сам стајао у оквиру отворене стране према лагуму, а на једном од преостала два наспрамна зида стајала су гвоздена врата, на оном насупрот моје куће, те су та врата своју логику могла да пронађу једино у вези са сутереном куће мојих суседа. Угледавши их, утумио сам лампу, прецизније: престао да дрчим зглобом.

Чекао сам.

Или, нисам, јер се с ону страну врата истог часа зачуло неко непријатно убеђивање. Онда је кључ зачангрљао у брави и само што се гвозђурија врата исклима из лежишта, нечија рука тресну по прекидачу, који дотле нисам уочио и са плафона цистерне огласи се блиндирана капсула бездахим светлом, али довољним да приказ постане очигледан.

Гошћа у костимићу улете, гурнута кроз врата, а оно двоје ускочише одмах за њом.

Лица им се образише неком псећом гримасом. Моја дебела сусетка дохватила је девојку с леђа за надлактице и извила је, а њен мршави брат исплази пред њеним вратом металну језичину кухињског ножа, не краћу од пола метра.

Девојка заплака без гласа. На нејакој светлости лице јој ни даље нисам разазнавао, густе кудрине свеже, младе косе падале су јој по образима, те низ чело, на очи.

– Скидај се! Чујеш шта ти кажем? Да ниси писнула!

Режао је преко ножа мој мали сусед.

Његова сестрица чврсто је држала гошћу, стиснутих усана, са неким лудачким искричењем ситних црних зеница испод почупаних обрва, под ниским, развученим челом. Жута коса беше јој сапета гелом према темену.

Сапета с леђа, гошћа је окретала главу од једног ка другом рамену и све што сам видео од њеног лица беху крупне смеђе очи, које је ширила у уплакани, препаднути поглед.

– Смири се! – рече сестрица братићу – Ја ћу да је скинем.

Пустила је једном руком, која нестаде иза девојчиних леђа. Горњи део њеног бикинија скројен беше тако да се припијајућа, растегљива грудна трака копчала на леђима, но имала је од средине две врпце које се везиваху иза врата. Моја сусетка растави јој копчу вештим прстима, затим јој сави главу кратким потезом и раздреши увез иза врата. Нож је све време одсијавао бледу неонку испод девојчиног врата.

Горњи део бикинија спаде са ње. Бесним и хитрим потезом мала медведица поново је шчепа за обе надлактице, не би ли је спречила да длановима покрије груди, готово сведене на сопствене брадавице.

Онда је пустила другом руком и њоме повукла врпцу на гаћицама. Оне склизнуше низ супротно бедро.

Девојка остаде само у сандалама, каишића оплетених до колена. Гаћице јој бежу слеђујане на лево стопало. Свиленасти шумарак нежно се пропињао коврцицама у корену бутине, под пупком равног, премладог стомака.

Сва јој се кожа најежила, а то, ако нисам видео, морао сам да осетим и закључим: како год да је топло било горе на травњаку, где врелина царује већи део дана, овде доле климатско време није депосидирало студену, смрдљиву влагу, продоран, нагњио воњ понорних водурина.

Када су је разоделули, девојка се тргла и застењала са тек нешто гласа, али прозборила није.

А онда, ипак, јесте:

– Шта ћете да ми радите?

Глас јој није био покидан и јецав, не. Потекао је мелодично, готово груб дубоки алт, прибран, без тремола самогласника, као супротност сузама које сам претпостављао на јагодицама њеног успаниченог лица.

Али, лице јој никако нисам видео. Покривено сенком косе, од себе је одавало тек правилну линију носа, танке, префињене и незреле линије виличне кости, као и влажан сјај смеђих очију.

Без одговора, сусед се окренуо, једнако држећи нож сечивом принет њеним вратним артеријама и продорно звизнуо. Када је вратио лице и поглед на сестру иза девојчиног рамена, ова га, грлом причепљеним ручердом пожуде, упита:

– Хоћемо ли да гледамо?

Мали јој се загледа у зацакљене, укочене свињске очи, онда поново осврну према бунарском озиду.

– Нисам луд – рече и врати поглед на сестру – Са њима се никад не зна. Уосталом, шта има да гледам? Нек је пацови среде и то је то. Доћи ћемо после по њу.

– Штета – одбруси сестрица и када је браца скинуо нож са девојчиног врата, она је сави и снажно гурну према средини просторије.

Братац се измаче и девојка љосну на колена и лактове, не путивши гласа. Ово двоје брже-боље појурише ка вратима и несташе иза њиховог гвозденог отпева.

Кључ зачангрља у брави.

Згранут, гледао сам ово дешавање, очекујући да ће девојка сада да вришти и дозива у помоћ, међутим, она је, клечећи, ослоњена на лактове, ћутала оборене главе.

Да ли је знала шта је чека?

Мене нису опазили, стајао сам за цео корак у васионом мраку лагума. Па, све и да сам имао какво оружје при себи, онај мој кухињски нож, рецимо, не слабији од оног којим је мали говнар малочас претио девојци, не бих се дао у витешко предузеће. Размећете то, уколико не игноришете чињеницу да бунарце годинама нисам видео, више, рекох, ни веровао да су живи и постоје, како хоћете, а уз то и респектујете моју потребу да видим шта ће, уколико их овде још увек има, учинити нагој девојци.

А имало их је, целокупан зброј.

Светло у цистерни остало је упаљено, те сам све лепо видео.

Прво изгамиљаше из пукотина бунарског озида близанци, ни за длаку промењени. Дакле, нису расли, гојили се, старили, него сасвим онакви, жилави и кракати. Опрезно заскакуташе око голе девојке, која остаде мирна у свом положају, оборене главе. За близанцима изађе Жаркоид, исклизну тако нагло, као да се ту наједном створио ниодакле, те не опазих куда је прогамиљао. Из озида свакако, али ја ту пукотину нисам уочио.

Зарежао је, непомичан, на девојку. Његова чекић-глава не памтим да је имала љући израз, ни док је људским бићем као кретен трајао.

Девојка тада полако подиже главу и осврте се на њега.

Очекивао сам да ће тек тада или макар тада да врисне. Преварио сам се. Као да је помирена са оним што је чека, пригну сасвим на лактове, спустивши главу до тла, окренувши лице, образом на испреченој подлактици, ка мени, али ме видети није могла.

Као ни ја њу, ако држимо да се личност са лица чита. Тек се сада нашло у потпуној сенци, одвраћено од ледене, туле неонске капсуле.

Вешто и гипко, Жаркоид је заскочи, пропевши се задњим ногама. Под млохавом телесином, која је мрдуљала сисама низ леђа, круто је израстала немогућа удица, паламарчина мяса на подобит људског фалуса, али оплодну алатку оваквог промера није имао међу људима нико.

Предње канце дохватише девојку више кукова и пихтијастих рептил примаче закривљено стабло своје круте жиле

усеку међу њеним гузовима. Девојка се трже, уздахну, застења, а светлуцави поглед погуби се у неком понорном виру.

Близанци су и даље скакутали около, онда приђоше и почеше шачицама овде-онде да штипкају девојчино извијено тело.

Запишташе и зароморише гласићима. Жаркоид је успорено, тромо и дубоко режао, надражујући девојку. Она гласно застења.

Било је некако чудно поново видети близанце, а чудно им и гласови звучаху у цистерни, продорније одјековити у глувој акустици укопаног, бетонираног простора, а тако дрхтавом јekom гласаху се малочас братац и сестрица. И девојчини гласни уздаси одбијаху се од подземних зидова некако преломљено, као да су покидани, те им се отцепине међусобно сударају.

Да ли су бунарци осетили моје присуство? Нећу ни сазнати, јер се ни помакао нисам.

Жаркоид се изви и полако, готово пажљиво, продре у девојку целом ненормалном дужином своје удине. Она отегнуто јекну и зацвиле. Смеђе јој се укочене зени раширише, што сам уочио према њиховом светлуцању и чинило се да је тек напола свесна шта јој се догађа и да је умом негде далеко одавде.

Помислих, како је могуће то, да овако мршава девојка уских карлица, девојчица још, има тако дубоку материцу? Пихтијаста стрвина пенетрирала је испрва полагано, успорено, онда постепено убрзавајући.

Близанци исплазише оштре језичиће и узеше да је лижу по раменима и плећима, пружајући се, не би ли јој дохвати-ли груди.

Њихов крупни брат режао је све продорније, сада и дахтао, помахнитало зибајући, да се чинило како ће разнети девојку. Њено цвилеће уздисање оштрило се у прободну јеку, замајајући у крике, освајало врисак, да би нагло замирало у клизавом јецању.

Окренуо сам лице у мрак лагума, зажмуривши ту где за затварањем очију није било потребе.

Дрхтао сам и јалово прекоревао себе зашто не помогнем девојци? Ужива ли и сама у овоме? Уживам ли и ја док то, скривен, гледам?

На друго питање одговор нисам морао да тражим. Снажна и влажна ерекција у мом шорцу за купање, у каквом сам се тог врелог дана задесио, сама га је дала.

Да ли сам се стидео своје реакције? Па, да не бих досађивао моралисањем, ево шта је потом уследило:

Не знам колико сам дуго тако жмурио у мраку, но када сам напосок извукао лице из лагума и отворио очи на цистерну, Жаркоид, и даље укрућен, тешко је дисао, уздигнут на све четири канце, на корак два од девојке. Она је лежала на боку, окренута мени, у локви његове сперме или како би се већ назвала та бара густе сурутке, коју је млазевима уточио у њу, те је сада сукрваво липтала низ њене бутине. Близанац је насртао на њена уста својим танким удићем. Близнакиња је облизивала удолину под њеним гузовима, лапајући јој с леђа усмине и оно што истицаше на њих. Девојка је мукло стењала.

Нисам више издржао. Ипак, прибраним корацима, не стискајући батерију, нечујно се, пипајући по слепом лагуму, домогах левка и опрезним хватом и нагазима изађох горе.

У кући сам својој дрхтао од разорног узбуђења, сједињеног са гађењем од срамне насладе. Прелазео сам, унезверен, из собе у собу, немоћан да ма где застанем, неспособан да уклоним с очију призоре из цистерне. Колико сам се тако вртео, Бог свети зна, онда, ипак, пришавши северном прозору, погледах доле.

На зачељној тераси њихове куће, сред моторског крша, седели су, десно сестрица, лево братац, а између њих, на плетеној баштенској столици, гошћа у фротирском бадемантилу, по свој прилици окупана и сређена. Седела је оборене главе, лица покривеног бујним, здравим, младим локнама кестенасте косе, седела непомично.

Млади зликовац гледао је суровим очима и пригушено говорио, лупкајући дршком ножаге, чије му се сечиво сада налазило у шаци, по својој плетеној столици, нагнут над своје раширене ноге, укосо окренут гошћи:

– Само ли зуцнеш о овоме! Јасно? Чујеш?

Сестрица је тада дохвати за раме и продрма.

Као да је кататонична, не рагујући, гошћа је наставила да непомично ћути.

– Не тебе – наставио је братац – Њега ћу да прикољем!

И махну главом на свињче, што је онемело и оглупавело стајало испред њих на травњаку, предњих папака у цеповима, баш тамо где га је мој врли сусед уместио.

Начисто згађен, окренуо сам главу и повукао се у дубину спратне кубатуре мог трајалишта.

Но, у наступајућем времену, ова су горка сведочења објатила, те су, самим тим, изгубила на разорности, а ја се вра-

тих својим редовним замислима и давањима на ово или оно, сасвим уобичајено.

На бунарце готово да нисам ни мислио. У чисто логичком облику долазило ми је питање могу ли се плодити са људском врстом и одакле им, уопште, онаква страст према људским девојкама? Али, то не беше друго, до рационалистички ребус, без икаквог моралног интереса или емотивног назначења, тек једна рефлексивна, која каже: уколико онаква створења, настала постхумном мутацијом људи, могу и даље да буду плодна са матичном врстом, онда теорији органске еволуције преостаје једино да спусти стег низ копље.

Ипак, негде крајем лета, угледао сам са северног прозора овај призор: стојећи ту, доконо наслоњен на прозорску даску, крила беху растављена, са цигретом међу прстима, ленствовао погледом по жутом крану и нарастајућим крвним конструкцијама под њим, тамо доле, према центру града, куда је напредовало ново насеље, бришући са лица грешног света закоровљена дворишта и дубоко у њима сенкама дивљег дрвећа закривене чатрље и глуве кућерине старог краја. Покрети у суседном дворишту смакоше ми пажњу. Десно од ње сестрица, лево братац, водили су гошћу, рођаку ли, другарицу, ко им је и шта већ била. Овог пута мали говнождер није имао у руци нож, а другом је држао леву надлактицу девојке, чију је десну нежно шчепала крофнаста шапа његове прасолике сестре. Девојка између њих, сада у некој чудно кројеној хаљини, широко разведеној на кључњачама, од неког тамног материјала, чију текстуру нисам могао да разаберам. Корачала је усправно, гордим севањем голе ноге из дубоког шлица хаљине, у сандалама оплетеним до колена сребросјајним каишићима. Главу је држала полуоборену, укошено у десну страну, те јој коса и даље покриваше лице, са ког се дознаваху тек основне линије носа, уста и вилица, а из кудравог кестенастог руна, низ дуг врат, светлוצаху јој минђуше. Око врата носила је кожну огрлицу са алком, око голих надлактица гривне и све што од њеног лица опазих, беше то да је укусно нашминкана неким црним кармином.

Ова готово свечано упарађена тројка силазила је низ степенице у сутерен, пажљиво, спорашћу уходаног ритуала.

Чим су нестали под стрехом сутерена, одапех цигарету на њихово двориште и сјурих се доле као махнит, гадећи се себе, јер су моји обезумљени покрети тремоло добијали од жеље за срамном и гнусном насладом.

Ипак, нађох се доле, вешто и уходано, таман на време да све лепо видим.

И гле, доле је већ био неко и то ко би рекао? Слинавo свињче стајало је под упаљеном блиндираном неонком, чије сам глуво светло опазио чим сам се спустио у лагум, на његовом другом крају. Прасац је предњим папцима расплитао сребрнасти ланац, попут неких ђавољих бројаница и тупо зурио у она гвоздена врата, која се нетом изглавише из лежишта и оно двоје уведоше девојку унутра. Свињче јој тада приђе и закачи ланац за алку на огрлици. Повеле је ка средини просторије, под саму неонску капсулу. Ишла је без речи, а оно двоје застадоше код врата.

Свињче стаде иза ње и повуче рајсфершлус низ леђа њене хаљине и како то учини, необично скорјена хаљина непознате текстуре склизну јој низ наго тело. Овај тада дустабанашки отапка до супротног зида и оданде помаче неки гломазан предмет, који до тада нисам уочио.

Био је то, заправо, дашчани сандук, празан и по свој прилици лак, јер га прасац без напора досуља и умести испред девојке. Онда дохвати ланац и повуче је према сандуку. Девојка је искорачила из смуљане хаљине, севајући каишевима сандала и ослонила се лактовима о сандук. Укрућеним раскораком податно је извила кукове. Коса јој сасвим паде преко лица, када је оборила главу.

– Хајде! – зачу се пакосна заповест мог малог суседа.

Свињче га погледа молећиво.

– Мо... Могу ли да останем? – слинавo насрица.

– Шта? – пригушено викну сусед – Будало, тебе ће да растргну!

– Ужива да гледа како му јебу сестру – равним гласом, без занимања, истера из себе моја сусетка.

– Молим вас! – зајеца прасац.

– Како хоћеш – одбруси мој сусед – Ти не заслужујеш боље, него да те пацови пождеру.

Потпуно равнодушна према исходу судбине коју брат бира за себе, његова сестра непомично је, ослоњена на лактове, оборене главе, чекала своје подземне љубавнике.

Међутим, огласи се моја сусетка:

– Чекај! А шта ћемо ми после? Мислим, ако га гмазови поједу, како ћемо то да објаснимо?

– У праву си! – одсече говнождер и пружи се, дохвативши свињче за млохаву руку – Полази, мамлазе! Зар ћу због тебе у поправни дом, а после у доживотни затвор?

Свињче зацмиздре без гласа и препусти се цимању. Док је трапавио равним табанима у правцу повлачења, окретао се чежњиво према изложеној сестри, са изневереном жудњом у свињским очима.

Врата се за њима лагано затворише и склиско откласта кључ.

Наредну прилику да посведочим о овом неуобичајеном блуду више нисам добио, ма како да сам је ловио у данима потоњим зарад насладе гнусним воајерством. Залуд сам висио на северном прозору спрата, од којег начиних бестидну осматрачницу, а то беше и последњи пут да сам уопште видео моје бунарце. Сада, све што могу, то је да придржавам у сећању те последње слике из подземне цистерне, како је Жаркоид својом шиљатом језичином, дужине јатагана, дражио девојку, лижући јој усмине, пропет иза ње. Главу беше извила укосо, но коса јој падаше преко стране лица и све што видех, биле су њене црно накарминисане усне како сисају близанчев танки удић, док је стајао испред ње на сандуку, држећи у шачици ланац њеног повоца. Близанчица се опружила испод ње и одатле пропињала да јој грицка брадавице. Девојка је мукло стењала или, када би ослободила уста, сочно, клизаво уздисала у искреном уживању. А чекићоглави монголоид, сав пихтија, изузев своје удине, потом је нежно, пажљиво чак, пенетрирао, као да му је девојка најдрагоценије створење на свету, покретима у којима се разговетно препознавало, ма како чудно, али ипак поштовање. Можда и љубав?

Ко зна?

Али, ако бунарце више нисам, девојку сам видео...

Међутим, ево како су се ствари даље одвијале:

Почетком јесени моја мала сусетка одлучила је да поентира свој живот на овакав начин: обећала се неком проби-свету и побегла од куће не би ли се за истог удала, али не у непознатом правцу, него управо аутопутем Е75, према северу. Данас тај пут називају Коридор 10. Како год, до њеног Персифала повезао је, рецимо у улози девера, некакав јеби-ветар, који успут узе да је, како би рекао прост свет, онај што у школу много, а ни за толико радо ишао није, дрпа. Успаничи се моје комшиче и изоставивши из тренутне свести чињеницу да добрим колима бришу Коридором неких 180 на сат, тресну целом бочном страном себе о врата, ова се на пакост отворише и... Па, ништа. Скупљаше је после по аутопуту, но глава јој остаде на окупу, јер сам јасно видео на сахрани како, из отвореног ковчега, зева у небо.

Те ноћи, када је стигла вест о њеној погибији, кућа мојих суседа у баба Милкином некадашњем дворишту, проламала се лелеком и вриштањем у хистерији очајања, а ја се не усудих да одем до њих и по древном српском обичају ставим новац на кости. Но, рекох, на сахрану свакако отидох.

Потом, чим уминуше танки снегови и заслини пролеће, мали говнождер слупао се на мотору, поуздано не знам на ком пункту магистралног пута према Краљеву. Не знам тачно ни како, јер су говорили да га је дивовским точковима згужвала сканија, док су други тврдили да у кривини пред Грузом није залегао како треба... Па, неки трећи су, за неки свој рачун, сведочили још и ово, да уопште није возио према Краљеву, него од Равног Гаја десно, према Чачку и иза Кнића се са вијадукта у пуној брзини сурвао у Грузанско језеро, мада није најјасније како, јер вијадуктом са обе стране путује висока челична ограда. Но, овако или онако, на ту сахрану не одох, нити знам колико су и шта тачно од њега сабрали у сандук и укопали.

Док је кућа у некадашњем баба Милкином дворишту по други пут лелекала у ноћи и вриштала од очајања, не усудих се, као ни онда, да одем тамо и саучествујем у болу мојих суседа и положим новац на кости.

Но, по трећи пут у тој кући више није имао ко да лелече. Ни недељу дана након погибије свог другог, невољеног и злостављаног детета, газдарица се обесила. Пронашао је муж, изгледа једини углаву цео међу њима, како виси о каблу са две утичнице, који се у време моје преране младости звао цекер. Исплажене језичине, обмотана каблом око масног врата, мировала је прегојеном телесином са горње бочне терасе, управо над сутереном који су повезали са подземном цистерном и Кузељкиним бунаром.

Није, велим, било лелека ни вриштања, сећам се једино немих ротационих светала у ноћи, да ли са хауба полицијских аутомобила или болничких возила, можда и једних и других, тога и безгласне гужве униформисаних лица по баба Милкином дворишту. То је све. Не знам ни где су је сахранили, ако су је сахранили.

Њен муж и отац мојих неваљалих суседа, једини преживели члан породице, залепио је на прозор с ону страну куће, према улици, оглас да продаје кућу и плац и једноставно ишчекао. Нечујно, без поздрава, у глумом ромињању мартовске кише, што је добовала по олупинама растављених мотора, разбацаних по дворишту иза куће.

Гледао сам са спрата на тај лом, бранике, бандаше, седла, ауспухе и моторне главе, фарове и гувернале у убле- делим или још увек свежим бојама, понеке зарђале, расуте по бетонском подијуму терасе и делу травњака и слушао бат кише, једнолик као ромбољање олука.

Накапани дворишни прозори куће тавно су зевали, за- рамљени квадратима, празни као кубатура иза њих, глуво- неми као мокри циглени зид.

А онда опазих неке покрете лево од мог очног фокуса и када се окренух тамо, угледах је на бочној тераси, баш оној са које се у вешање суновратила доскорашња газдарица.

Изашла је и спустила дланове управо на онај месингани гелендер, за који беше привезан горњи штекер кабловске омче.

На себи је имала онај исти плави бикини оскудне ткани- не, само то, као и сандале каишевица оплетене до колена. На њој се јасно и разговетно уочаваху облици трудноће.

Господе! Походиш нас за грехе наше и не само наше... Родиће Жаркоиду и близанцима друштво, принову бунар- ских створова, још грђих!

Тада зачух глас, алт, неначет крзањем, тихо продоран, довољно да се разговетним напевом улије у моје ушне шко- лке:

– Кромпирићи се кромпирају, девојке се не дирају...

Следих се, помисливши да баба Милку Кузељку памтим као ружну бабускеру, јер је то и била, само то, ружна ба- бускера. Али, како ли је изгледала у узрасту ове девојке, у њеним годинама?

И схватих, када подиже лице на мене и оно прогледа из кудраве, локнаве, тамне косе, слушајући препознатљиви на- пев: Она није нико други, него Милка Кузељка, која се вра- тила да зачне ново потомство, да се расплоди са богохулном мутацијом свог сина монголоида и роди њему и својим по- тамањеним близанцима нову браћу и сестрице...

Загледана у мене, девојка престаде да певуши. Њено ли- це заиста је било баба Милкино, онолико млађе, колико и ова девојка млађа беше од баба Милке какву је памтим, ко- лико је и алт напева био гладак и свежији ...

Хтедох да је упитам куд се дену свињче, њен брат, или, пре, шта је са њим учинила?

Можда је њиме нахранила ранију своју децу, посаднике бунара?

Ко зна?

Господ нека нам се смилује!

Радомир Уљаревић

СЕДАМ СОНЕТА

ИСКУШЕЊЕ

То време плахо, непојамно,
Од леша и стрва надувено,
И Бог ако се кришом јавно,
И трачак светла кадкад севно,

И то је било искушење,
Отрован мамац створу смртном,
И смртном греху искупљење,
А све је текло истим ритмом.

И љубав беше тек обећање,
А света тајна обраћења
На први грех је подсећање.

Нечисти тих острашћења,
И греха новог увећање,
Беху ли радост испамећења?

ДА НЕМА НИ ПОМЕНА

Свет је у се пропао,
Го оток до отока
Од неба је отпао,
Ко запад од истока.

Од југа до севера
Само ројеви нула,
И мермер до мермера,
Општа рака зинула.

У њој тела спојена,
И душе њине лаке
Лебде изван катрена,

Даље од мисли сваке,
Да нема ни помена,
Ни да се што помакне.

У ОСВИТ

Каткада слеће усамљен стих,
Да ли тајне зна од слова пре,
Враћа им се, бежећи од њих,
Да исповеда велики грех.

Слеће ненадно, у недоба,
На своје место тајновито,
Не као дух, као особа,
Ил као њена сен, чак ни то!

Канда вечност брзо пролази,
И канда споро греде смрт,
Сви чекају на својој стази,

Огрезли у злочину, без казни,
Само се песме назире нит,
И одлеће, зором, у освит.

ОДРИЦАЊЕ

Под кровом једним сабрани,
У тиховању, скрушени,
Дошли пред олтар срушени.
Као на првој сахрани,

Сваки се редом огледа
У реци властите крви,
Заједно мртви и живи,
А један другоме не да

Сам да у свој свет привири,
И судбу да му прориче.
Река црвена отиче.

Целата са жртвом измири,
Ветрић, са неба што пири.
И брат се брата одриче.

БЕЗ ЗРНА ПЕСКА

Пешчаник само што није
Остао без зрна песка.
Бежимо из историје;
Дело је Божје – гротеска!

Зли догађаји се множе,
Сустопице све нас прате -
Да искочимо из коже
Пре него што Творац затре,

Пре него што нас узнесе,
У бескрај небески сјајни,
Једне и друге и треће.

А од нас се то све таји,
Пре него што муња блесне
Песак одјави столеће.

ПЕСМА БОГОВОРЦА

Мада мартовске иде иду
Све ставих на једину карту,
Све видех у своме невиду,
Српску Атину, Српску Спарту,

И тебе црни сине Бруте,
Што мојим мачем видаш ране,
Све лажи теби подметнуте,
Сва отимања и забране.

Признајем то што није нико,
Сам и самцит, словом и бројем,
Издао туђе, и све своје,

Што постоје, и не постоје,
Удаљио се оволико,
Ратујем с Богом, и са Црквом.

НЕВИНИ И ВИНИ

Не спаси се, и душу не очисти,
И не стиже ни да се исповеди,
И не потурчи се, и не покрсти,
Ни у овој га нема приповеди,

Попут невидљивог непоменика,
Што га је на непут запутио,
И сатворио страшног осветника,
Са њим у вражје легије ступио.

Не знајућ ко је невини, ко вини,
Ко је на почетку са нама био,
И ко је први закон преступио,

И душу предао лажној првини,
Преживео, или се само чини,
Не би ли злодух себе искупио.

Радосав Стојановић

ТРЕБА НЕГДЕ ОТИЋИ

Треба негде отићи
У ово јутро плаво
Сунчано једро дићи
И пловити пловити сплавом

Онако како шуморе брезе
Како путују облаци сиви
Без страха и без језе
Отиснути се у огањ живи

У зелене забране смоћи
Машити се шума и река
Постати део дана и ноћи
Предела који те чека

Треба некуд отићи
Из ове небити и кала
Под ветром што ће ти једра дићи
Ил на крилима модрих корала.

У СЕНУ

Предуго спавам у сену
Ноћ ме опиала модрином
Не чујем више ни жену
Синоћ што ме појила вином.

Гргољи поток крај појате
Стадо се вратило с паше
А душом сећања снатре
И голубица једна јој маше.

О, кад ћу опет заноћити
У мирису кошених трава
У души велик као бог бити
А мањи од сићушног мрава?

РУШНО ЈЕ СВЕ

Рушно је све
Пред вашим очима се стропоштава
Капије, куће, стаје – пониру, о гле,
Гута их незнан заборава.

Овде су трчали дечаци
Још јуче се јатила стада
Шкрипала кола, журили тежаци
Уморни а крепки од рада.

Сад све ка вечној тишини нагли
Радост је са брега утрнула давно
Зарасле стазе, нестали у магли
Домови и време оно славно.

КУДА У ОВОМ ДАНУ

Дан се развукао лењо
Као да се разгубао
Миш је стругнуо под сено
Месец се на стожеру убоо.

Куда у таквом дану
Где очај свој скрити
Кад више ниси у стању
Ни свој са собом бити?

Можда у плевњу побећи
Под падином на извору пити
У ново сено лећи
Или се у шкољци скрити?

У БРДА ПОЋИ

Треба у брда поћи
Развити своја крила
Предати се духу, самоћи
И зраку сунчаних била

Треба се лишити звери
Оставити мрке кровове
Измаћи клопци и потери
Смркнутих дана, стргнути окове

Бити што даље од града
Што ближе небу плавом
Где се полаже нада
Да живот једном крене јавом.

ЗАВЕСА СЕ СПУСТИЛА

Завеса се спустила
Позорнице више нема
Птица је сложила крила
Сва јутра сад су нема.

А нико још то не зна
И јутро се сунцу нада
Тек једна влат трезна
Другој у загрљај пада.

Радош Ракуш

ЗАДУШНИЦЕ

Ове млачне и распеване јесени, која се најави добро наш-тимованим шуморима презрелог лишћа, хладним, подземним жилицама замореног биља и године, неуморним и заборавним водама, задушнице падоше у непостојећи дан. У безваздушни простор изван Србљак календара. Дан, укљештен у намргођену чврстину временске довршености, у необјашњиво и изнуђено затишје између петка и суботе, своју привременост дугује њиховом повременом оклевању да се повинују математичким константама. Како је заобишао нужност, обрео се на мрзоволној дефиницији слободе, која га је ослабила до неспособности да се у недељном следу чврсто идентификује. Дочекан набусито, као врата која ништа не отварају, он користи обузетост јесени да камуфлира стваралачке покрете у области духа, где се преображај зачиње, па ускаче у мук од кога се ништа не очекује, нити сам обећава: Сав под сумњом, показује се као пагански процеп изгужваних набора, склон обарању температуре. Као сенка отргнута од вечности. Као нула из подножја времена. У дослуху са оним што би могло бити једна од делотворних истина, свиће несигурно и скоковито, ивицама познатог света. Он, дан, сав мобилисан против несклоних околности које га дочекаше, и свеприсутног, злог удела у структурисању основне супстанце свих кибернетичких скупова, ступа на терен стварности на коме ће краткотрајно играти. Стварност, неопрезна, и затечена у несвакидашњем међупростору, видно ослабила и сведена на испрану, сиву, могућност. Склона предаху у самопорицању. Отворена свежини насумичности и случаја. Свету без себе. Игри нестајања и настајања.

Освит до поднева, самопрецењеном снагом у полетном кораку, а потом осујећен значењем првог чина: рођењем не из ватре, већ из пепела, посустаје, млитав и неупотребљив. Не завршава као остали, колорисаним пламеним сутоном, тонућом светлошћу, већ чулном напетосту која уме да чека, и тиме јача неки нови тренутак календарске непажње и попустљивости. Дан плав и длакав. Нешто као струготина времена, или као, за трен разбуђено недешавање. Њега одмах запоседају као велику шансу мртви дугих, издужених белих сенки, чије душе са растојања освојеног смрћу, послушкују

измењено оглашавање заосталих праменова ветра, лењо таласање осушених власти лековитих трава, и сипљиво појање замирућих бреза. Од раног часа стоје на раскршћима која не смеју прекорачити, очекујући сусрете и подстицаје са друге стране, за које забрана не важи. Сусрет започиње обостраним, једновременим оглашавањем личних имена, паљењем свећа, а потом меланхоличним обнављањем сећања. Кроз топлину лелујавог пламена, васкрсавају и она давна, прва и заједничка именовања, која су их утемељила у постојању, далеко пре одвајања од целине у којој су били једно.

Под каменим тремом, онај који је први ушао у црквену порту, пали највећу воштаницу и искрено скрушен, подгрева бол који га изводи из граница људског: „Господе, који јеси, укрепи и уздигни оне који су себе животом заборавили!“. То понавља три пута, рашчишћавајући простор од нереда, слабости, застоја и запуштености. Речи путују ка недодирљивом хоризонту размене симболичког предива, ослушкујући у ком делу тела ће зазвонити, намерне да ће тај звук заледити воду, и пробудити заспале. Таквим речима је тесно јер се у свету нагомилало много материје, предрасуда и стереотипа, чиме се гради духом ненасељено место. Стоји затим на једној нози између добродржеће холандске клеке, помирене са наглим и оштрим мразевима, учесталим климатским настраностима, и медитеранског кипариса обузетог одустајањем. Другу ногу савио у колену, готово под правим углом, кога ублажава дијагонала кишобрана, скривеног испод избледелог мантила. Руке прекрстио на леђима, запет као кључарка важних тајни. На његово чело је слетео стршљен са рибљим перајама уместо крила, и ту бди, као чувар капије несвакидашњег поретка, и скривених крајева који мотре у мраку. Завршни облици циљности, тврдог угла и упорности, као сенке светлуцају по рубовима, а потајно, као старе зарђале браве, осећају замор: тродимензионално генерисана холографска слика у зрнастом простору порте! Тачно приказан детаљ стварности, који прикрива узнемирујуће наговештаје још неких другачијих, и једновремених. Оне ће јачати како буде све мање онога што ће сведочити супротно.

Његова дуга непомичност, оштро преломљена линија носа, и црвене уши, понављају слику чапље, која у оплићалом Виловском потоку вреба жабу. Она друга, савијена нога, одлучна у обрачуну с привидима, наслућује наду пред изворном невиношћу цркве, охрабрена и скрушена, трпи. Та смер-

на укоченост као уточиште свих будућих покрета, окружена је гравитационом празнином, као приказ залеђен у оку. А душа, огољена срца, већ закорачила у онај свет. Лагано се обратила у чист звук који ословљава сваког појединачно:

...сџаменка се удавила у поштоку бежећи пред муслимани-
ма јоко боловао данима здравко сломио враћ ранка издао браћ
несџора уби салмонела развијора преса самлела душанка се
ућушила у димњаку сузана занемола на шравњаку шабан себи
искојао раку луна шанџаром у мраку хрвоја у влаку сџаменко
скочио под воз малишу средио броз љубишу прободје јелен јаври-
ло освану зелен завишу мина у њиви илија се обеси на иви поја
лазу скраћено ојело мајију наџрада за живојно дело у кречану
уклиза грајојло сјасавајући ја за њим и манојло тиосава рас-
јали тром пред задругом и иџрушина у близини са другом ми-
лену рину крава дару на сџрују брава изуједа граишу вејар
мачка однесе олујни вејар јово јаде у изборном реду сима кроз
шаванску преду шрша не даде да ја одведу луку уједе смук илин-
ку кусмук јорчило прешком иџи соду јасџреб до краја одбијао
воду сџраја сломио кук и убрзо мук на јеремију се изврну казан
с ракијом босанца чакијом машана јолоошочке ране шрнку
залушало шане данка на кору од банане диги се везаше црева
евјенију традска врева борис досџојансџивено у шињелу манојле
у шунелу букара од дубреја туја од пребеја јлумац тиша од ја ле-
на од зуба сџраја од младежа нишлија од јадежа суреј од
сџрија барба од змија јоко наџази ексер џинда обори доксер
славенка име миџру виме аврама убише збој дуја миланку збој
блуда јока луда шруман јаде с дуда микана шрула руда маџи-
ћа јолексја субоџића џурић војо вука марину и росу шујомир
и велинка издану шорлак сажеже се чолак макрина само клону
јланка јлану муњоза обори јриџисак дарку у око висак јок-
сим с леђа максима рисим оџрова расима разија се обеси у ка-
фани мала азија жежељ јаде с мосџа косџи џића не би досџа
комину убише као јосџа ендемију јлућа доби марџа рак кос-
џију курџа од иџиој мурџа виолеџа од инџернеџа зоја јаде с
канабеџа кундацина јокоси карабаша тишму руса јискића
шомбрљу јузеља џивџана боранију јарца и јудеља од шубер-
колозе родићи шрихенолозе савићи од јџичијеј јрија анџиџа
шоза шромбоза леовац џеџавац лојушина из рачка уби шесџ
чланова фамилије оџали он рузмарин мушкаџла и мачка
јојко рајко влајко милена невена нана дијана иџиоја дана м-
ураџ у џеџак у уџорак алију меџак

Ту запева птица кукавица, сестра Лазарева. Песма јој се до неба узнесе, што овај искористи да промени положај тела, тиме и расположење, и поче да зева, да би новом енергијом обновио вербалну посусталост. Епски ритам расплињује појање, осамостаљује имена, и развија карту неба са утврђеним обрасцима сваке личности. Меланхолични тон скраћује раздаљине тајном смеру бића, ојачава мирисе оног света, који на врховима своје прозирности код сваког појединачно уклањају, онај нерешиви, целоживотни осећај недостатка. Песма зањиха задремале храстове крошње, огласи се као заносни, етерични зов нане у подне, као весела разрешеност органског. Довољно да започне успон уз сунчани бедем, свега што се одавно објединило у неспокојству, и да затрепери ишчекивање изузетних догађаја. Или бар да мачка трепне. И ако их буде, догађаји ће се, као и увек, следујући површне мере смртника, поништити у каснијој таутолошкој извесности. Иза њих ће остати само бројеви, у каснијим тумачењима патолошки приземљени, и неразумевањем обезвређени. Она најважнија, пашће на најнижи ниво укочености чврсте геометрије, заклете чувању основног поретка који прикрива блиставост првозване светлости.

Имена, индивидуализована заједништвом, лагано пролазе једна кроз друга, заплускују нечујним таласима ове јаке просторе, намерна при том да из средишта творачке снаге, одрже осмех изнад свих пораза. Када симетрион посребри јутро, попусти напетост између овде и бескраја, мистична реалност затрепери као лирски тренутак.

Раван догађаја се нагиње низ манастирски зид, клизи до моћних камених темеља и подножја времена, где још увек клешу и граде добри мајстори, камењари, (... „и са њима Тришо неимаре/ дању зида, ноћу не почива/ већ довлачи пијесак и камење“). Наступајућа сила апсурда уразумљује се стваралачким актом, чији плодови нису људског порекла: један од симбола историјске завршнице света, дигитални диносаурус – трактор са сателитском навигацијом, бучна играчка неке безимене ироније, ласерским ралом, оре брижљиво поплочану, камену стазу. Дубоким разорним трагом за собом, и јерихонским оглашавањем, пара нити творачког устројства амбијента, уз то, металним, мртвим, математичким ритмом, гура оглашена имена првобитном хаосу безличности. Овај постмодерни плутајући субјект на граници технологије и биологије, спуштен са висина нових значења,

црвен и зујав одмиче строго праволинијски, па кроз тарабу баба Јуле која чита Псалтир и храни кокошке, право у благо клонуле стварности. Да би се са њим могло разумети, закључи Јулка, неопходан је нарамак настраности. Обузета стиховима, одмахује рукама, усмеравајући технолошко чудовиште – тулпу, ка пошти, која је управо слетела у тачку сусрета са собом. Пред њом, тресући се, оно биће у покушају, застаде скенирајући на шалтеру М. Оливеру, и сачека да овај подмири рачуне за ваздух, воду, и посебну таксу приватним складиштељима угљен-диоксида... Прича овде застаје да би елементи неразумности који следе, свет учинили живљим:

„М. Оливера, (сачувана белешка локалних гласила) после успешног чишћења фабрика од радника, без икаквих прихода, незаштићен и гневан, остаје изван сваке метафоре, баш на улици. Колективни протести јењавају после неколико месеци. Оглашени бунтовник, усамљен и малобројан, наставља протест једногодишњим штрајком глађу. Игнорисан, апсолутно поништен као личност и догађај, коначно изгладнео, очајан, у сред дана поједе саобраћајни знак свеобухватних забрана, недавно постављен пред зградом државних институција. Наредних дана острви се и на остале: несталоше забране паркирања у граду, скретања улево или било где, за њима знаци упозорења: пази коњ, пази одрон, инвеститори на путу, као и наредби, пешаци пређите на нашу страну, не трубите, не љуљајте чамац, не лупајте у шерпе и тигање, и сл. За две недеље, градске визуелне комуникације доживеше крах! Случај, дефинисан као политичка некоректност, допаде невладином сектору. Починилац идентификован, и предат правосуђу. Десет релевантних сведока је потврдило Оливерина непочинства: личним присуством и телефонским видео записима. Процес, вођен по хитном поступку одбацује оптуженицу, покреће поступак због лажног сведочења, клевета поменутих, и вређања интелигенције судија и пороте. Охрабрен исходом, оснаженим гневом, Оливера запрети, да ће до пролећа појести: 1. Одељење за привредне регистре и 2. шалтерски део, палате „Нарру“ банке. Ништа од тога! Читава ствар је окончана, и брзо заборављена, заташканим догађајем. Умириван општим местима нових човекољубаца, у психолошкој радионици локалних идиота, Оливера искористи непажњу радионичара, и поједе укључену пеглу. Електро шок погоди човека у тајно, непробуђено и мудро место. Гнев намах замаче за хоризонт, где се добродушно раскомио

његов давно упокојени деда, сада, од њега млађи читавих дванаест година. О чему су разговарали, то никада нећемо сазнати. Оливера се од та времја притајио у својој башти и литургији, добро пазећи да о задушницама огласи све оне који са дедом одавно мртвују, и оне које је сам за живота познавао“.

Где се оно с причом растадосмо?... потом, његовим топлотним трагом имитирајући му сваки покрет, промену правца, брзине и трептаја. Овај, преплашен покушава насумичним кретњама да обесмисли програм, али без успеха. Сведидећи навигатор гура захукталу гвожђурију право на човека, који немајући више куд, отрча до манастирског рибњака, ускочи у чамац, и завесла свом снагом. Програмска маштовитост примири насилника на дну језера, онолико времена колико је било неопходно да се модулари склоп прекомпонује у другачију форму. Из замућене воде, и сиве магле празнине, испуза огромни метални алигатор са прикривеним, органским, повратним петљама. Оне су ту да хватају тродимензионалну слику стварности, и преузимају од ње невини декор, којима се прикрива агресивни програм. Размак међу дигиталним функцијама запоседосе два светони-кољска шарана, лења да се препусте привлачној снази слободе, где се раскомотише, сити и глуви.

Усмерен ка сеновитој обали, тек пристигли Оливера, умирен краткотрајним мирисима трајања, у први мах, са олакшањем привеза тромо, и сањиво пловило. Пролазећи поред манастирског гробља затече отворене и празне гробове, несклоне објашњењима и неповољним закључцима. „Па добро“, помисли, „не морамо увек разлучивати стварно од варавог“! За шта ћемо се иначе пробудити ако не за смрт! Гласови оног света пристижу из свих праваца и притајених углова. Више обележавају есхатолошки простор, него што упућују на празне шаке, призване да уједине навируће опречности. Јачају веру онима који их чују, подстичу занос који ће их пробудити просветљујућим сјајем, и озарити осмехом највишег реда. Ако можда и говоре, чине то својствима бивствујућег – мелодичног језика, заборављеног великом пометњом. Тако, баш на овај дан, упокојени призвани именовањем, избијају на периферијске обале овдашње појавности, градећи ткање хигсове мреже, бескрајног низа призваних у биће, упућених да на онај дан сагледају промисао са другог краја. Свеопште стваралачко протицање обликовало

је и стазе нагнуте манастиру, којима Оливера у чуду одмиче, и сам себи велико чудо. Од раног свитања непостојећег дана, довршава се и оно што није започето. Затрпана порозним сенкама кроз које се просипају фрагменти вишњег сјаја, узраста тајна празновања, успоном уз сунчане лествице неба. Истовремено, силази лирски глас, носећи на леђима рибу, распевану у стиховима и нади, чиме се поништава сегментиран доживљај времена. Чувари тачних растојања: није било сведока да се Оливера тада окренуо језеру. Могао се и окренути, погођен опседајућим звуцима изван свакидашњег искуства. Није било ни оних који би потврдили да се није окретао. Ко год да је о томе нешто чуо, рекао би да се највероватније морао окренути. Или није морао... Ипак је то безначајно пред изненадном, и снажном метафизичком напетосту која преплави ходача, у тој мери да је остао без обуће, која продужи за њим. Технолошка виртуелност, или нова стварност, маскирана древним елементима, којој нешто омогућава да линије око ње не важе, за традиционалне, образоване посматраче, изронила је из митских дубина колективне свести, као наговештај суочавања са последњим стварима. Јуришајући, изгребала је сав околни простор, растерала пчеле, и поколебала причу, устројену да обележи оно што је од тог простора остало. Програмирана као лабораторијска интелигенција без трагова воље, заснована на кривотворењу и обманама, ружна појавност, узурпатор будућности, наступа као математичка представа, немоћна пред неочекиваним.

На корак од захукталог зла, Оливера више није био цео. То пробуди спасиоца у њему, спремног да паралишуће снаге страха премести на небо, а тело у две димензије. Крстолико, чврсто и живо тело. Тренутно заустављен насилник, запамти оловно магловиту сенку обличја, које га је гасило. Урушавао се кроз хаотичне и проточне низове бројева и формула, моћан за још једну преконфигурацију: бубуљичаву и незграпну корњачу, надзорника смртне стране творевине.

„Мени нико није побегао“ споро се крећући, довикивала је далеко одмаклом Оливери. Овај је разумео о чему она говори, али, када би га питали, то не би знао. Лакши за потонулу претњу, продужи до главне манастирске капије, иза које је, на једној нози, још делао онај, трудећи се да на овај дан никога не заборави... *а Дрнда уби Врнду и браћу његову...*

Дан је навршио своју меру, величину своје објаве, привремено поништио нискости нашег пада, и олакшао терет неразумности. Док се узда у стара предвиђања, увија огромне бркове, приметне с намером да визуелно не изневери породични архетип деде, деда, поштујући метафизичку дистанцу, пожурје наследника претовареног воштаницама, загрејаног спиритуалном слободом, и огњем непропадљивости. Дубоким уздахом из трбуха, Оливера замахну...

іуілеіша мужијевић макеш саміор іеченичић кољај іушевац сїиикић чабаркаја чивовић чакар чакић чавдаревић закић зиремов іенцер баљозовић барила врайчић іолуїчић орловић совић ласїић чавкић соколић цивцанић шаїић ујкић сїричевић сїокућа симендић смолић дедић долиај бабић бобої бабац цуїара цабер цирај цинер цукић цвирн цуцуревић ірновршић броїић валча ућамил урио уљарић чашиасев вилареї вецко шїица шїакић кукић кљакић крезубић ћоро іонда ілувишић ренде рундо рикач рецо рубач цуїо кењо скоко коњокрад коњевод куїлеша муїоша шорак шкембаревић шкоклєвић шкоклєв шуїак шуца шуша імуша шушак шуковић шушњаревић шеїан шеїрїш шошо шавија шкєро шаља шїамбук шєсїан шєшлїја шїшмиш шобаш микша рушїић брєњо баклај іуїол іучевац ілоїиња хузјак грндић дебача дундас дозєї дуїїина кицевски козловић коецић конїа кајовић кромїић колшек кундак кулић курандић крцић калиновић квашча канкарош каћуша кука кркуш кардаш кумара кукобат канцо крцо кефа конїа кукољ курјак керєш кекић кєлєчковић карчмарчикова качамаковић керкез кулаш кисєлчић крешић крчмар кљакић кочо кокої колаба кромїић кајєвић казуновић калинковић кобилић крїшалица кршикаїа кем каменковић казафер карољ кремић кейчија кроња кољ кољенијић ікрушчић кијєвчанин куљанин кундић клєїић камєница дєчєв рожєк рмандић рейић осмаїлић марєк мулаїа мрђа луна цана лумбарда чавајда чалија чїиїја чано чочо цучак чордаш чичєк цучко цума цудрило чађо чабер чаба чеїар чєлєк чабаркаїа унук марук мацура цвирн цоковић цикоїа цреїуља росуља сурла сирак сашара ілишїра ілувишић іаћєша ароксалаши авлїјаш арчаба ірємужић іуцијан безбрадица верлеорєч бакмаз баклаја сїрика аја шушуш мркуш шуїма шумбас шорбица шоскић шєкић цаја баја алијатић суљаїић іузељ ірєтєљ шрїша іочуча сибїла зирамов заїудић збиљић микушка оїарушић сїїарец цїцко зис зерємски срїку сукало скоробаћ мунїилак жука ждрња вранїєл ітрамошљанин шурлан шанїирић осєчки

обреза зєљуї ерцеї љушћина сучучлија жиц палибрк пудар уш-
 љєбрк чоршомић чавдаревић беслаћ франин лоншош јамник јо-
 фа маогуш наерловић никочевић николесић надакишић леудар
 племеншаш прелобац фуршула флоћић мажибрада цекић буран
 радуљ рејоје ценопољац вулкан волаш моско велован весимир
 бркља њуња судар меселција бевења лутоња соћић сшрмоле за-
 борски цеиєњор демаков шрбусић осмокровић кашона маниџода
 холошевић храмов циџурски ирфан икач ицић имић веї шкрњић
 шурлан трек хабаш хриџач везмар вуца врачар жакула вецко
 суханек словић суша соџланда верзин шравица шројер шумбас
 макајић маџијас мамула маџацан бокуп багивук бадрљица
 бесалетш фатићћ фушћић кукић нишић денда дошлов ђејак
 џикула џарџура џешћерац џршћојевић џаушман џубина зоре
 зєљуї лабал ликар лемајић кеко ловрен курузар кликовац кроња
 кијац боћа придрашки џајов џено џуђа џрофиров брњада бобе-
 рић баљ ваван везмар кобиларов зџураџис одавић вандал вереш
 верезар врвић јелача јузбашић вукобраш вулетша рокић ловрен
 лубовац муџош махађик малиш мађешев михаљица мењак ши-
 лобад јакша јушронић дрљача дрда дубочица гедакин куљак
 кајкуш војш оџризовић сившћић слорић кайисаровић цвићић
 цукавац љамић ицић недок цакић чворо кесер чолин бурї буша
 шадин шџица шџиса елез чадеж цакула оџалић шијак шимурина
 шамхалов шаша шиканић шкрабар шаумљанац шикић крушџи-
 ков крсник кесер кайџанчевић кашиковић касалица кофлер кру-
 џовој кукрика кинахан сиџулински шеџрш ушћумлић бајаџи бар-
 зуш маџовчевић међо џоњавић џрицкер џомџер џлазина
 џфендџи џарџура џуљо кујовић касай шџошћић журналчић кас-
 шелац касавица кожељац керлетша баџебершчик іледић івојић
 ірабєљшек іушевац іверић іавран іолб іинин виіњєвић врачучић
 цуровић цифров омић орєљ оскоруша аїбаба недок ћућуз ћуџин
 ћурџуз додош џихлер лесјак лозо лојаница шлацинац шџокин
 оџала маїлов чоха шшрбдац џрокоџ ћуран ћуџовац сџајић іми-
 јовић хаднађєв џашкван балан буџєза хубач јакџбфалди маро-
 шан љєџџа дубања смуков бєџада ієнов баук џиџер хоханєр
 чоршан рашо радованац фекоња мајцан мозєс чворков чєчур
 сидон фундук будишин судар цџико џаскушџини маслєша брєњо
 џолєшџи дрндарски дєлеон хомен динџарац зелчев шєховац кєџє
 дуџан вукиша ваван судџмац дошћић бџокр бєнџун џузиџаћа дер-
 мак мєзулик шџица баєрї шї оџа лєї уџа кан іур ор си єд

Никола Живановић

МОЦАРТ И ЈА

ДОКАЗ

Како је комшијина керуша почела да губи длаку
И како су почели да јој се појављују печати голе коже
Из стомака јој нешто цвркуће.
„Штиглиц“, каже комшија.
А ја га убеђујем да то није штиглиц
И пуштам му песму штиглица на YOUTUBE-у.
„Да није славуј, или шева?“
„Ама није“, кажем му и поново се хватам за рачунар.

Његов пас подбуо, сувог језика,
Слепих очију, крезуб и ћосав
Тамо где је некада била фина риђа длака
Окреће главу у правцу наших гласова.
„Ма штиглиц је“, каже комшија
И значајно пљује да назначи
Да је свака расправа завршена.

ДА БИ БИО УСПЕШАН У СРЕДЊИМ ГОДИНАМА

„Да би био успешан у средњим годинама,
Човек треба да се разуме у шницле“,
Рекао је Емил док смо претурали
По књижари и ругали се новим издањима
„Неко ко не може да плати трошкове
Одведе породицу на летовање
И да се храни колико толико добро,
Нема права да се жали на владу.“

„Срби се уопште превише поистовећују са другим Србима,
То што ти ниси у стању да школујеш децу,
Драги мој, није национална трагедија,
Какве везе са тим има што још гомила људи
Има сличне проблеме?“

ПАУК ТАЈ

Имам паука у стану.
Иде стално по мени.
Могоа бих само тако да га спљоштим.
Али лако га смрвити,
Како изградити те fine ножице, те прецизне покрете,
Од ког материјала и којим поводом?
Којим алатима или инкантијама извући
Из њега оне fine нити

МОЦАРТ И ЈА

Упознао сам га случајно,
Мислим да је у питању била десета соната,
Куповали смо карте за биоскоп,
А после у сали делили флашу вотке
Коју сам прошверцовао.
Одлучили смо да целог тог лета
Идемо заједно и одгледамо све филмове
Ма какви били.
Обично би се у биоскопу понашао као дете.
Гледао је у покретне слике широм отворених уста
А онда полако затварао очи.

Доносио ми је своје нове албуме,
Концерти, сонате, симфоније, опере, квартете и ко зна шта.
Никада није причао о другим музичарима
Није их тачно ни знао по имену.
„Не могу тиме да се оптерећујем“,
Рекао ми је једном.

Волео је велике сладоледе,
Француска вина и мале животиње.
Дивио се макетама града.
Умео је сатима да гледа у њих.
За погребну кочију у једној од главних улица,
Искомпоновао је мали реквијем.

ЛОПТА У ВАЗДУХУ

Моја мајка, сва у ваздуху,
Без три чврсте тачке и ослонца
Назауостављива лопта у лету,
Хитац који се спрема за победнички гол,
Неухватљива, у цветном дезену,
Саксија која пада са прозора,
Право на главу пролазника.

ПЛОД

Увек на различитом стаблу,
Некад као вишња, некад кајсија,
Бресква, крушка, смоква,
Увек ће бити један плод подивљао
Нарастао до неприродне величине,
Попримајући облик јајета.
Увек бисмо га спасили
Скривеног испод неког листа,
Осетили како тежином повија грану,
Па би га неко од браће и сестара
Зграбио шаком као канџом
И почео да стеже
Док је из њега цурио сок
Тешког мириса.

Онда би убица опрао руке
Пре него мајка изађе у двориште
И легне испод винове лозе
И по ко зна који пут каже:
„Увек сам веровала да ће у овакав дан
Ваш отац однекуд да се врати.“

СМРТ НА ГРОБЉУ

Бомба је пала на гробље
И разбацала кости на све стране,
Руке и ноге њих неколицине
Што су се састали на гробљу
Помешале су се са овим огољеним лешевима

Посматрач би се могао упитати
Код којих је од њих смрт умела боље да се изрази
Или је тек у овој разноврсности
Нашла свој циљ,
Свој неotuђив престо.

ЛУДНИЦА

Празни ходници и сестринска соба,
Са болесничких кревета
Ланци немоћно висе,
Једино ветар по њима
Помера постељину и сенке.

ПОСЛЕДЊА ПЕСМА

Борислав Радовић је написао 99 песама
На које је потрошио једно око
И гласне жице.
Никако није желео да напише они стоту,
Да заокружи.
Од те једне ненаписане песме
Живео је још 19 година,
У сталном страху од Бога,
Смрти и случајне риме.

Шабан Шаренкајић

МОЈА ПОЕЗИЈО

ПЈЕСМА ЈЕ ВИЂЕЛА

за Селведина Авдића

Ево трним над сликом егзекуције
Федерика Гарсија Лорке –

Стрељачки stroj
Од два је војника
Са суђеником пред зидом

Лорка је у бијелој кошуљи
Подвијених рукава
Док рецитује

С песницом дигнутом увис

Кад се повуче
Линија под лењиром
Дужином стрељачке цијеви –

Путањом метка
Јасно се види
Да целат

Не нишани у срце:
Он циља ватрена пјесникова уста

(2020)

УТВРДИТИ ПОСТОЈАЊЕ

Био сам дијете када ми је
Умро ђед –

Расуо се
По нанином крилу
Његов издах као дим

Нисам знао шта је смрт
И чекао сам да му
Припалим цигару –

Да утврдим постојање

Као што духан
У папир замотан
Чека да га ватра обистини

(1980–2020)

ТРИ ЗНАКА

Кад ми неко ненадно дође
Па ме не затекне кући –

Тај обавезно
За врата нешто затакне

И по биљегу
Знам да је долазио

Јутрос
На прагу затекох
Три знака одлучности

И знадох да више нећеш доћи

(2020)

УПОТРЕБА СУНЦА

Тога сам јутра као увијек
Ишао по млијеко –
Мрк

С околних брда сунце су
Топовске цијеви
Цијевчиле

А ја ињатан помислих:
Ти буди човјек

Захвалан
Оној на жици
Ђетињој чарапици –

Због ње и започиње дан

(1992–2020)

МОЈА ПОЕЗИЈО

Када на миндеру отац сједи
Скрштенох руку и прсте
Ломи упразно –

Чујем орахе
У жљебу крцалице
И кућице спужова у башчи

Под наниним налунама –

Тако
Започињаху
Веселна наша јутра

Моја поезијо

Тако и сад у моме крилу
Јутра иста почињу
Пуста

И све што
Ко дувар глух
Не чујем – чули смо давно

(2020)

СТАРЕЖИНА ВРЕМЕНА

за Драѓа Пауревића

Пренизују ћерамиду с кровља
Часовничарске радње
Надничари –

Не плаше се висина иако
Газе по гредама
Трухлим

Из жљебова и удубина
Метлама истјерују
Свехлутке –

Старежину времена

Невидљивост
Просијава: ништа
Трајније од пролазности није

(2019–2020)

УГАШЕЊЕ ПОЕЗИЈЕ

Истиха ме глава боли – усљед вијести:
Јучер је у Француској угашена
Радио-Поезија –

Станица
Несмира свемира –
Кречана језика и ријечи

Дакле овако завршава епоха –
Овако почиње вјечност
И шутња душина

Али по ријечима мога друга
Да тужимо не треба:

И развејана и чиста
И протјерана – с народима:
Овај ће свијет спасит само поезија

(2019–2020)

Оџен Пејровић

ДУГА ЧИТАЊА

Десило ми се једном, не тако давно да бих памтила баш сваки детаљ, али не баш ни јуче, да бих све заборавила, да сам завршила на једном читању поезије, да, добро сте чули, поезије, као и обично, седела сам погнута над непрегледном, за неки ситан новац понуђеном црном рупом знања, све што сам на овом свету желела да сазнам тицало се мојих претходних живота, сваке шарене инкарнације, редоследа у којима сам мењала облике, светове и епохе, тада је – добро се сећам – засветлео наранџасти правоугаоник на дисплеју телефона и морам одмах признати да сам се уплашила, баш уплашила, нисам наине знала ко би се то мене могао сетити у овом сумрачном децембарском предвечерју, сећам се и да сам помислила – можеш се и у пећину завући и тамо ће те пронаћи – па сам бојаљиво отворила програм стрепећи шта ћу то открити у поруци адресираној баш на мене, читање поезије, писао је организатор читања, кратак разговор са модераторима, у паузи између читања или после читања, то ме је уплашило, баш уплашило, истог тренутка вратила сам се у неко давно прошло време, осетила сам мирис спаљених археолошких налазишта са костима речи похрањеним у њима, свих места на која сам журила: да постојим, да будем присутна, да не недостајем, црвених драперија у домовима културе које су ме затрпавале упорно и дуго, али сам се – све мртвија и тиша – враћала, изнова враћала као свако што се враћа са жељом да ме убију још једном, само одлучније, и писала сам, не вреди да лажем, јер тако је једноставно било када ме неко, у мимоходу, упита – одговорити: пишем – затим узлетети попут кирина са нечијег торзоа, уздићи се изнад тргова и градских торњева, свих стаклених башти, прелетети изнад глава лаковерних, пењати се, упорно, дуго, ка платформи неба, седела сам тако, кажем, добро се сећам, читав сат, можда и два, посматрала сам размилела слова на бореалном дисплеју телефона, осећала сам како ми се костреше длацице на коси па сам одговорила потврдно, ако ме питате – зашто – ја не бих умела да вам одговорим, не бих умела да кажем ништа осим фразе да се у животу, каткада, логика коју ћете следити, њени обриси, контуре, назначења –

не назиру, одмах сам, наравно, пожелела да напишем нешто о овом невероватном позиву, само како, нисам знала, тих дана моја прича је умирала безгласно патећи у себи, када бих јој тихо рекла – дакле, одлазиш – само би ме немо погледала, недељама уназад чинило се да све умире око нас, стабло у дворишту иза куће, цитрус у саксијама, неретко сам у скровитим кутовима, тамо где је мрак постајао још мрачнији, наилазила на мртваг голуба или мачку прекривену згуснутим ројевима мува, нисам тада мислила да у томе има неког посебног значења – оног са којим се можете пољубити – ствари су напосто дешавале, и не, ништа могла нисам записати, ноћу бих слушала како моја прича умире, пожелела бих тада нешто да учиним, само шта, нисам знала, када бих љутито рекла како се све завршава па и један величанствен век, распршен у говору, у убеђењу да је све могуће, чак и да сањам оно што ми се догађа, моја прича би склапала очи, док јој се се тело повијало и падало у себе само – знала сам да у њеном бићу тиња тужни пламен који не умем угасити, ил не смем, сасвим свеједно, тек повремено мислила бих о оном невероватном позиву, било је дана, желела сам да се припремим добро, баш добро, али баш тада се сунце – које је недељама пре – сијало попут добро наштамоване позоришне реквизите повукло иза кишне завесе која је пала, онако како увек падне, наметљиво и подло, чинило се да је читав свет прогутала вода, неколико дугих дана провела сам у брижљивом одабиру одеће, сваку боју сам, наравно, морала ускладити са сенкама стихова које ћу на читању усмртити, али никако нисам успевала да одаберем ципеле, оне најпогодније за скок изнад провалије између оних који ћуте и оних који говоре, никако нисам могла да направим тај корак и одлучим, то ме је прогањало, није ми дало мира, ноћу бих се будила задихана и знојава, проклињући перфидне игре превртљивог времена, на сам дан читања – помислила сам – како је све то, наравно, изван мојих моћи – па сам села на аутобус и кренула, напољу је баш све било онако како памтим, сива предграђа, стабла гола попут вешала на улици и парку кроз који сам пролазила, најежена бедра зграда, људи и њихова лица боје воштаница која се топе, која капљу испрскана млазевима уличних светиљки, лако сам пронашла високу зграду у којој ћу читати – као свака ломача – сијала је у мраку нижих зграда и кућа у чије се месо усецала, полако сам се пела степеништем, све до последњег спрата и те сале са погледом на доњи град, све људе унутра сам

одмах препознала, било је људи који су ме одмах препознали, требало је да читам у групи од пет песника и једне песникиње, питала сам се да ли ћу се у наредном неком животу сећати овога, сваке савршене каденце, свих синкопа у завршним регистрима, боре на наспрамном зиду, паучине међу прстима, сви смо се лепо сместили и најзад је кренуло, то читање, читали смо по распореду седења, када је на мене дошао ред – накашљала сам се, и почела, читала сам осећајући како стихови незауостављиво отичу из мене у тамним поточићима, како се даве, читала сам брже, читала сам још брже, када је било готово, ништа нисам видела испред себе осим кише црвених, бридећих дланова, поднадулих строфа што су плутале, спокојне као острва разуђена докле поглед досеже, било је лепо знати да у будућности ништа више не смем очекивати од себе, отпила сам мало воде, вече се настављало као што се настављао тајни живот дрвећа у парку испред зграде, као што се све настављало, одговарала сам са мером на постављена и непостављена питања, модератори су били опрезни, питали су како а не зашто пишете, док сам говорила из мене је све нестајало, сваки минут узидан у бивше и будуће моје судбине, у њихово размимоилажење, ипак је све трајало дуго, исувише дуго, организатор ме је тада позвао на кафу – нисам знала шта да мислим о томе па нисам мислила ништа, на брзину сам, међутим, смислила алиби, претворила се у неку ужурбану Пепељугу, па сам изашла напоље, на кишу која је већ спирала сваку секвенцу памћења из моје мождане коре, газила сам по води која је немилосрдно протицала, вратила сам се истим путем којим сам дошла, декори око мене тонули су не приметно, ка доњим световима, када сам се вратила била сам уморна и поспана – сутрадан нисам ни помислила на своје читање, јер памтим селективно и оно што је било јуче одмах заборављам, дани су се низали, сваки дан био је реплика реплика претходног дана, а једне ноћи у којој сам, пажљиво, ноктурно кодиран у немогући језик – преводила у шум ветра у рагастову, пробудили су ме – сова у прозору, осећај хладних прстију у стомаку – и знала сам да је моја прича издахнула, одмах сам устала, знала сам да ће сада све тећи онако како мора, у најзабаченијем делу дворишта, тамо где светлост никада не допире – ископала сам једну рупу, у најтужнијој успомени пронашла сам бело платно, па сам умотала моју причу у то бело платно, па сам само стајала и стајала и стајала, нисам се усуђивала да додирнем моју причу,

отрчала сам у радну собу, отворила програм, мислила сам да први пут напишем нешто о води, како увек носи нешто, о говору који клија дубоко под темељима, испод траве, о белим речима које оксидирају преко ноћи, и тада, тада сам их видела, своје бивше животе, судбине које су се ту, преда мном, пред мојим очима, у непомичности дотакле, о како сам јасно само видела: власти траве по којима је, вековима пљуштало из сиве празнине неба, сафир што је горео на краљевском порфиру, сиве прерије и сва пуста места по којима сам трчала слободна и препуштена себи, свако сам своје лице угледала, правилност, мермерну хладноћу, препознала сам у трену, у трену се појавила – моја прва хромирана реч, па још једна, и још једна, читаве реченице почеле су да се појављују испод мојих прстију, оно што излази из душе, бојажљиве, споре, затечене попут тек рођеног када први пут угледа свет, нисам устукнула уназад, посегла сам руком ка њима, назвала их: истином, и знала сам, некако сам знала шта ће даље бити, знала сам да ме за свега неколико минута чека још једно читање, још једно дуго читање, моје најдуже читање икад.

АТОНАЛНИ БОГ И ЈЕЗЕРА У ОЧИМА

Ако је мој хабитус праволинијска дисторзија у зидовима – онда си ти радиолошки извештај закључан у календару.

Реци: arcobaleno, један и један су пет, la nature est magnifique. Реци како обожаваш моја нестајања: све лишће у крви, кружницу коју сам описала у црвеним наборима лета.

Реци: *поезија постоји само у срцу људи*.

А ја те никада нисам замишљала као некога ко уме додиривати свуда.

Био си подводно слово, фосфат закопан тамо где почиње terra incognita, згужвана рукавица: скица просенчена у цртеж, цртеж истопљен у портрет, мртва природа на зиду са молекуларним разликама у капилару ока – *пре* и *после* – висећи врт у кадру одсеченом тако да да да изван погледа додир сећања остане стерилитет перфекта у најнижим регистрима.

Смешан, говорила бих себи, *као језик у неолићу*, као бела реч што просеца аниму вертикално и раствара се у сордиранијој зони, као слепи миш ушушкан у касне ноћне сонате.

Стакло је прозирно, никада ништа ниси разумео, све очи имају десет различитих боја.

Гледај и не одмичи се од прозора.

У ноћни ноктурно издиктирај безбедну грмљавину, то *подводљиво* грожђе: пусти да се и твој дах ваздухом пронесе, нека помилује мермерне образе статуа у градском парку, светлост у високим прозорима, све пупољке изникле из бетона, нека у њима клобуча и хлади се твоја млака крв.

Презент је у кречњаку јер ти не умеш оставити траг свог постојања на Земљи – вичем. Вичем: упамти! Ако сам пружила руку – *ти си већ измакао ослонац*. Ако си помислио: Галиција, ја сам шапнула – *маскенбал вишеј сјалежа за нижи*. Ако си изговорио: љубав – ја сам већ записла: *црвено које се разлило изнутра*.

У језику се просула зима, дуга и стварна, између каденци предео извајан у граниту; премда смо знали да Персеиде нису лагале, ипак, свако јутро мирише на папрат, на електричне столице.

Али замишљај и даље, моју плаву сенку на сваком белом месту, у салону за намештај. Док трају *гује сенке крашких саши*: они у којима се ништа не дели на квадрат у квадрату и они у којима се увек догађа нешто судбоносно. Реци: *Sarcospelle, olvido*, земља доноси само нежност осмехе, *επιμένω*, реци, *све док не прелешим преко твој лица*, као птица.

Преко фуга у топлом биљу, језера на чијој површи чак ни локвањи не верују да је Рим постојао, свих рушевина којима хрлиш у сусрет и дечјом љубављу их грлиш дубоко у себи. Не чујем одавно јеретички глас којим ми певаш: *То је та геометрија шечних кристала из доба када нисмо живели са окошћалим душама и навикли на себе нешто смо имали мисли крилате и мирисаве бистрије нешто оне што су у љавама лушака...*

Та белина што ти излеће из главе није песма, није коб, то је атонални бог што у дворишту свира *nosce te ipsum*, послушни сваки његов по хоризонтали оксидиран шум. *Сами смо у средишту свега*, на креветима који миришу на позни принципат.

Сањај језера у очима, морске псе у свакој испричаној бајци.

И не слушај ме, нипошто не слушај икада ако ти кажем: без краја је оно што ни почетака нема.

Голуб Јашовић

НАДА

Наши дани су
Тек зачети
Румени пупољци
Твојих
И мојих
Заборављених
Преслава
Родних
Који ће
Сигурни смо
Процветати
У неком животу
Векова Будућних

СТРАХ ПРВИ

Ако ми јутро
Глас твој
Не донесе
Ни дан ми
Неће
Процветати

СТРАХ ДРУГИ

А ако ми дан
А ако ти дан
А ако нам дан
Не процвета...

Затвориће се
И бисер
Рођен под
Наушницама
Твојих снова

Покупљених
На плацу
Градског бувљака

СТРАХ ТРЕЋИ

А ако се затворе
А када се затворе
Бисерне шкољке
Наших Стремљења
И дође и тај
Самртни ропац
Из рајске барке
Великог Гилгамеша
Који још пркоси
Боговима страшним
Обећај
Да ћеш доћи
На старо узглавље
Али онако цела
Не изломљена
У вреле кристале
Успомена

СТРАХ ЧЕТВРТИ

Па ако се
Поново родиш
Па када се
Поново родиш
На кристалном
Зрну мојих нада
Или својих жеља
Крени на
Новогодишњи пут
Заумном ауто-страдом
У сусрет
Меким облацима

СТРАХ ПЕТИ

Па ако пођеш
Па када дођеш
Негде између
Неба и земље
Крај Чардака
Наших дечијих жеља
Чекаћу те
На једном од
Ћепенак облака
Паперјасто белих
Као твоја хаљина
Као дечија жеља
Са златним кључевима
У срменим рукама
Ледним
Отворићу широм
Одаје страшног
Баш Челика
Којег ћеш даровати
Биљурном иглом
Да страшније
И моћније
Блиста
И сјаји
Онако
У дрвеној одори
Између леса и небеса
Где је и био.

Славица Јовановић

ПРЕДСКАЗАЊЕ

Истргла сам се из твог загрљаја
као голубица из гнезда
кад је било најлепше,
кад смо слутили пролегомену
за мале исусе на мојим грудима
и децу нерођену коју си увек спомињао
у својим песмама.

Истргла сам се из твога крила
као испод звона Пећке патријаршије
у освит новог миленијума
док су ме твоје пигмалионске руке
водиле до невестинских шкриња
потамнелих од страха и дрхтања.

Сад сањај виле са мога узглавља
и први снег
у врелини наших тела
који есхатолошки предсказује
Будући век.

ПОВРАТАК

(Љубици)

Враћам се твоме паперју плавом
после дугог митарења
и рвања са анђелима.
Враћам се твоме осмеху недужном
са супернове
после антропоморфне синтаксичке анализе
и атерирања у букету броката.
Враћам се твом мирисном загрљају
из Метохије, из Љевишке и Пећке патријаршије
сва озарена и нова.
Враћам се твојим топлим ручицама
са обода животне слагалице,

храбрија и недозрела.
Враћам се теби,
кућо моја од свиле и скерлета
да будемо заувек срећне
на нашим малим затајним зденцима.

ВИЛОСНИЦА

(по Србољубу Мишићу)

Вилоснице,
вило стишка,
одбогнице,
низ врат ти бичеви
косе густе
као врбово грање.
Низ груди немирне
ти увојци пламте
и зарна зрна
кукуруза
из оне њиве
у Могили
што су је орала
три орача
и црни Бранислав.
Бела подчелнице,
у зору љубио
те је један голуб,
један песник,
силно, гладно,
нештедимице.
И дан је сунчан
обасјао сву
земљу сустопице,
теби један ђердан
и жежене наруквице
поклонио је арап
из свог крила птице.

ЈА САМ ТВОЈ БЛАГОСЛОВ

Ја сам твој благослов
којим те Бог награђује
због малих добротинастава
које си учинио песницима и птицама.
Ја сам твоја казна,
екстаза у позним годинама
због емпатије према боровима
и јагањцима које си миловао руком.
Ја сам твоја срећна лука
и Давичови спасени поморци
због шаке соли
коју си посејао по приморским перивојима.
Ја сам твоја савршена илузија,
тренутак самозаборава
због оног хлеба
коме ниси дозволио да пропадне
у избегличком колективном смештају.
Ја сам твоја лудост,
игра вилиног коњица
и ескапизам из свакодневног животарења
на периферији великих градова.

КУЋА НА МЕСЕЧИНИ

(Радомиру Андрићу)

Сновидиш ми се,
дечаче уплашени,
испод стрехе од висибоба
овог фебруара искричавог и ледног
док бујају млади потоци
и у архитрагу полећу
фантазмагоричне ласте.
Прхут један осениће
твоју кућу саму на месечини
у којој нас чекају наше мајке
са меким крилом
као првим словом
из кога смо учили.

МИТРОВДАН И ТИ

Држимо се за руке
и љубимо на улици
као некада
када сам извлачила своје прсте
и крила их од твојих подочњака.
Митровданска измаглица
доноси мале ватре
као фигурице на
славском колачу моје мајке,
као благослов испод костима
од ситног кароа.
Данас је моја Љубица
постала старија од мене
кад ми је рекла
да се не бринем
за речи и дијаманте
који ме прате сустопице.
Овај град је катарка
у предапокалиптично време,
немој се стидети своје љубави
према мени,
од ње нико није умро,
само се родио један анђео
на твоје рамену.

Горгана Смуђа

ОНИ

Они сматрају да само они постоје, да су остали нестални и нестварни, плод њихове маште или ништа. Стоје у кругу и чекају дан када ће доћи неко већи од њих и одвести их. Сигурно ће дуго чекати, јер и њихови удисаји су страшно спори и ритам њихових срца је успорен и њихове главе раде спорије. А убеђења су им јака, воља непоколебљива, моћ нестална и настварна баш као и све око њих.

Славе постове, певају додолске песме и пију вино као воду. Њихове браде су мудрачке, мозгови ајнштајновски, а ноге споре: покрети су им спори као код светаца. Нису свесни тога. И они плачу, гасе свеће влажним јагодицама прстију и погледима чисте снег са улица. Желе да трче и сналазе се по градовима.

МУДРАЦ

Не тако давно и не у неким толико удаљеним земљама живео је човек са специфичним изгледом лица који је у великој мери чинила његова веома необична брада.

Ову браду су сви прихватили као моменат озбиљности и баш због ње многи су га називали и сматрали мудрацем.

Али он то није био.

Чак није био удар.

Често је седео замишљен, наслоњеног лакта о стену на обали мора.

Сви су мислили да размишља о нечему важном и нико није желео да га у томе прекида.

А оно што му је пре свега било потребно су били људи и речи, да их мења док не дође осека и онако натоварене на стену поред њега не однесе...

ТОВАР МИСЛИ

Јуче је дувао јак ветар мени у лице и нисам успевала да са собом носим товар мисли од ког се иначе не одвајам.

У ваздуху се осећао јак мирис земље, довољно моћан да отера облаке.

Синоћ је небо било необично звездано.

У ствари, до синоћ нисам ни знала да постоји толико звезда и да су све тако сјајне, да су на небу невероватно дуго на својим утврђеним местима и једна другој не сметају.

Као ни моје мисли што не сметају једна другој у торби. Без обзира што их је много и што су набацане једна преко друге.

А синоћ због ветра нисам успела да са собом носим свој товар мисли од ког се не одвајам.

НЕКЕ ГОДИНЕ

Ако су биле године, пролетеле су. Ако су биле оно што смо очекивали, могла би бити само пука случајност сусрета живота и фикције. Ратна поља, бука и страх. Никад довољно птица, сунце ретко, а увек оштро.

Прво је почело у предвечерја. У сумрак су долазили камиони и односили смеће из контејнера. Иза великих тешких, сивих комада израњала су деца улице.

Касније су знали по улицама да испузе људи онако како то раде деца улице. Много буке. Историја.

Дани су били спори и узбудљиви. Ништа се није радило, владала је прећутна летаргија. Много напетости. За сва времена. Тромост и немоћ. Низак ниво енергије, висок адреналина. Ментално исцрпљивање избора и форми.

Предвечерје рата.

На једној страни ми, на другој страни ми, на трећој страни ми. Игре без граница су званично отворене. И још много историје. И историја. Баш и да прескочим.

А у рату нема ружа. Нестану. И још много историје, бројева, неслућено. И онда коначно мир. Овај или онај. Увек потписан. И издах, па дуг издах поново. Неки су се договорили. И све је то у реду. Ипак...

Време у ком се полуживи, сматра се полуживотом. Између сирена, током бомбардовања, рецимо.

Године су прегазили, издробили, поломили и уситнили ратови. А рат је бука. И била је бука. И велике речи су се размењивале. Свакодневно. Само речи су и остале понегде. Иза ове приче свакако.

ВУЛКАН

И ако нам животе бира нека рука која зна за милост, нека ми у следећем животу понуди облик делфина, детелине или зрака сунца. Ако се убрајају и ванземаљски облици. Зелени. Боја која одмара. На бело обојеним зидовима је лишће. Оно није залепљено, није ни нацртано. Оно стоји на зиду без помоћи икакве силе, без сметње гравитације која готово увек пресуђује. Гравитације која је константа.

Ако та рука заиста зна за милост, она ме је спустила у овај град са разлогом. Ако зна за велике људске слабости, онда зна и за људску непоколебљивост.

Знајући то, невидљива рука спустила ме је у гротло једног балканског вулкана.

ЗИМСКО ЈУТРО

Јутро, зима. Нема снега, нити ће га бити ове године. Отварам очи и смејем се сунцу. Оно ме гледа намргођено. Не разумемо се. Скидам са себе зимски прекривач и устајем, на десну ногу. Погледом зовем све промрзле птице на свој прозор. Умивам очи и гледам како капи воде покривају црне зенице. Време ујутру споро пролази. Понекад ми се учини да га ветар успорава.

ЗРНО

У углу свог сна сакривам зрно. Покривам га велом ноћне тишине, празне мрачне собе и немира. Зрно се шћућурило. Кроз око, посматрам га крадом. У њему видим обресе прошлости, остатке дана који се неће спрати. Зрно је бележило. Зрно је памтило. Оно зна мирисе туге и радости, додире месеца и игре ветрова, удисај тишине зими. Сад зрно ћути. Осећа страх. Покушава да направи од себе сенку, сан, привид. Зрно је стварно. Оно зове само страх. Оно уплашено трепће малим зрнастим очима када их отвори. Зрно већ дуго не осећа сунце, ни светлост, ни топлоту. Оно већ дуго дрхти у мом сну.

Миливоје Трнавац

ПОСВЕТНИЦЕ

САБЕРИ ДУХОВНИЧЕ ЧЕДА СВОЈА

Светшом Сави

Мним, оче наш духовни, тек се нисмо дозвали!
Од свадбе у Леђану – наук заборавили:
Латини варалице – ми стално понављати,
Историја нас учи – тешко свуда без свога.
Тумарамо по свету – штап или шаргарепа,
Великаша губа међу се да се поморе.
Ако достојни јесмо, истоку их окрени,

Сунце се тамо рађа, светлост од таме дели.
Вождови наши само би старој дами под скут.
Еј наше цвеће росно, зар у мраку да свенеш?!
Твоме племену суде, колевку отимају,
Опет пашчад пуштена, а камење свезано.
Може ли се трпети, зар зулум мере нема...

Сабери духовниче, и збрати чеда своја,
Анатему неслоге са нас заувек скини,
Васколике приведи у храмове Господње
И завештањем сина Симеона напоји.

ПРЕД КАЛЕНИЋЕМ

*Прошловесијару Бојдану,
књићору манастира Каленић*

Кренули облаци, изнад Србије ходе,
Аравијско се опет разваљује море,
Латини нас и преко воде жедне воде,
Европа омчу стеже на капији зоре.

Несоји нам корене и огњишта жегу
И опет врбе жалосте и пуне јаме,
Ћуд заумна Сунце наше хоће у стегу –
Има ли те, Вишњи, не остављај нас саме!

Богдане брате, протовестијаре дични,
Отпаши нам муње кô мач Анђелу плавом:
Громовима до једног да будемо слични,

Дрину криву да праву овенчамо славом,
Аравијско за навек да се стукне море,
Над Србијом опет плаве да свићу зоре.

КОЈЕКУДЕ

Вожду Карађорђу

Небесна муња црну ноћ згорела
То кнезови по Србији народ буде,
Из земље је крв предака проврела
– Црни од Тополе Ђорђе, којекуде?

У негвама робаљским шкрипну брава
И зби се што пре не могло да се збуде:
Ниче раја као из земље трава
– Црни Ђорђе, вожде Срба, којекуде?

Нејач у збегове, ханови горе,
Да субаше више Сербљима не суде;
Јевропо, ћутњим тулиш зубљу зоре
– Карађорђе, којекуде, којекуде?

Да и ми будемо свој на своме,
Да потомству нашем дани сунца руде...
Гредеш, море, ка циљу великоме
– Карађорђе, главо Срба, којекуде!

ЗАВЕТ

Хајдук Вељку

Хватају се небом опет чудни знаци,
Аждаја се троглава над Србијом клати.
Још смо Немањића сој и див-јунаци,
Да ли ће рапсод ову буну опевати?

У врелој нам крви будни преци,
Крст-некрсти огњем ужде корене наше,

Васељеном би да господаре блудни жреци,
Европа бестидно крваву хаљину паше.

Људи јесмо – стид нас од њиховог нестида,
Косово нам крсно име, царство земаљско и небеско,
У освит новог века заветујемо се чела ведро:

Ране непребола Србија ће да извида,
Европо заумна, хулиш као да нељуди јесмо,
Човечно је наше срце и челична нам недра!

ИСТИНА СЕ РАСПРЕТАВА

Звонимиру Звонку Вучковићу⁵

Заспали заветници сунца, сан нису доснили,
Витезови Сувобора, шумски са горе Равне,
Очеве уснуле, децу нерођену носили
На грудобран, као преци у године давне.

Клетва Лазарева није и стићи их неће,
Одужили отаџбини, она њима није,
Вео мрака и заборава истину крије,
Устају унуци, заспали витезови тек ће.

Читанком црвеном убијали их и мртве
Као да се дланом сунце заклонити може,
Омладили снови, то васкрсавају жртве.

Велики зидари њима на пут славе стали,
Истина се распретава, шарне дуге множе,
Ћутали смо, а они из гробова устали.

⁵ Звинимир Звонко Вучковић (1916–2004), командант Првог равногорског корпуса ЈВуО, уз Дражу Михаиловића имао видну улогу у припремању и одржавању Конгреса у селу Ба. Почетком 1944. године поверен му је задатак да се стара о заштити савезничких авијатичара оборених изнад Србије и о изградњи аеродрома на Галовића пољу у селу Прањани, испод Равне горе, са кога је августа исте године, у мисији Халијард (Ваздушни мост), највећој те врсте у току Другог светског рата, евакуисано њих преко пет стотина. После рата живео у САД, где је умро на дан када је Народна скупштина Србије донела закон о изједначавању права припадника НОВ-а и ЈВО-а. Његове књиге *Сећања из рајна* (1977) и *Од ошћора до трајанској рајна* (1980) објавила је Српска књижевна задруга 2015. године као 720. књигу свог 107. годишњег Кола.

Саша Тодоровић

ВИЗИЈЕ

I

Из борбе са привиђењима
Ако не изађеш здрав
Изгубићеш ветар
И страну на коју си пошао
Јер си још увек млад

Неко те у свом сну чека
Моли за тебе да се снађеш
И прођеш кроз нервну опасност
Да не болиш у надању
Чим почнеш да чезнеш за ветром
Јер ветар зна да утиче
На твоје визије и расположе

II

Опет сам са таласа сна
Повијен као дете
Спуштен низ ноћну стрмен
Не сналазим се да оживим
Једном за свагда

Бдим над слутњама будућим
Сувише опрезно и смерно
Ни ветар ме не помиче
Чујем само једно око
У даљини капље за мнош
Ја стојим у слутњи
Усамљен и неограничен

III

Бдим за себе и друге
Живот који се не отвара
Ветар разноси кроз српска брда
Јер у њима још увек има
Неке просте веселости
И незабрањене одбране

Да се у овом времену преживи
За тим брдима бдим
И не умирем
Јер одмах иза ове смрти
Још један Тавор видим
Како се у сну указује
Исти и недволичан

IV
Видим и све оно...
Што се спрема против истине
Али ме ништа не противи
Овом бездушном свету

Од оне љубави
Која се спушта са брда
Нико се неће постидети
Што је толико проста
И уљудна у мени

Само таква љубав
Преображава лице клеветника
На овој суровој земљи
И стиче славу победника

V
Неће камен сломити
Људске кости
Јер он је одбачен
Од свих који су одбегли
И спасли своју крв од крвника

На време су учинили
Живот простим
И једноставним стварима
Усмерили пажњу
Пратили су страну ветра
Док невоље нису у нама прошле
А те просте ствари
Су ме научиле
Да у давној визији
И ја заживим

Ана Ранђић

ЦВЕТНИ МЕХАНИЗАМ

Наизглед без разлога, сатови су у мојим собама обично престајали да раде. Мали, наранцаста будилник, купљен да би ме опомињао да не касним на посао од ког се живи, закратко је обављао своју функцију. Камени часовник, осликан шареним рибама, над којима је косим, латиничним словима, у знак спомена, писало Монтенегро, давно је престао да прати ритам племе и осеке. Прислањајући на њега ухо не бих ли чула мелодију јадранског ветра, у потмулим звуцима, који су просторију испуњавали од патоса до таванице, разазнавала сам једино шум сопственог срца. Дешавало се да баш у том трену све оне црвене, плаве и жуте рибе, што су се на топлој плочи мојих сећања весело праћакале, заковрну очима и засвагда опусте шкрге. Њихова ме је смрт обавезно затицала у тренутку у ком је у нашу кућу стигао први сат који се зауставио на мери времена које не постоји.

У наш мали стан у центру града, крај самог парка и железничке станице, одакле је погодно да се крене у игре и на путеве, на тачна одредишта и у лутање изван сваке коте, донео га је мој тата. Спуштен на почасно место, пред књиге збијене у редове, чије сам називе у то доба тек срицала, одбијао је да куца. Узалудна су била навијања. Дужа казаљка непомично је стајала усмерена ка Дикенсовим „Великим очекивањима“, мала је стремилa ка збиркама поезије, чинило се, ка Бодлеровом „Цвећу зла“. И тако су у времену, које се не мери откуцајима, зли цветови замирисали опојно и све отровније. И тако сам једног непостојећег дана почела да разумевам писано и чудесне, у песмама сакривене, слике. Тај кључ – одгонетка речи чинио је да се покренем из туге и мрака и, попут најоштрије казаљке-стреле, обележим тренутке у вечности, из које захватам. Да обележим тренутке у смрти, коју понекад живим, попут јунака Поове приче, у којој часовник од абоносовог дрвета опомиње званице раскалашног кнеза Проспера да се неће отети Тами и Распадању, који над свим царују.

У непостојећем тренутку пишем и ову – о заустављеним сатовима – причу, коју из страха остављам недоречену. Чека ме још један рез у овом животу, па не бих да превијем опруге и угледам вечито сунце. Још бих неко време да проходим

паралелним странама, са несталним зрацима на лицу и у коси.

Ако се Црњански, проводећи „римске дане и ноћи“, загледао у Микеланђелову куполу, са терасе ресторана „Валадија“, смрзавао у Скандинавији, коју је волео више од Италије три године раније, нека се у ма ком другом, у мом времену, у кругу часова у којима је живот сан, који стоји или не постоји, нађе и ово писмо и опомена, давно забележена Кортасаровом руком: „Размисли добро: када ти поклањају сат, поклањају ти мали цветни пакао, тамницу ваздуха.“

Заточена, сред ње, верујем у цветни механизам.

ФЕРНАНДО МАГЕЛАН – ОСМАТРАЧ ГАЛЕБОВА

Године нису тек насумично нанизане бројке, вечно време не истиче – једна је од истина, које је забележио у свој бродски дневник, умачући галебово перо, у црно мастило.

Паперјасто и бело, још ономад му се уплело у косу, смрсило са њом и сланим ветровима до те мере, да се његове нежне нити и, сољу укрупњене, власи готово нису разликовале. Протекло је преко шест стотина дана од почетка пловидбе и небројено пута више од када је кренуо на пут, који (мада он то још није знао) крај не познаје. И баш у сваком од тих дана загледао се у далеку линију, чудесну границу између два свода – воде и неба.

И тако се све о чему је у овој причи реч одиграло много пре него што су у једну књигу поезије утиснута слова „чудесно је увек лепо; чак је чудесно једино лепо“⁶ и пре него што је песник, од ког је море узело данак, без гласа певао „Осматрачницу галебова“⁷.

Због вечног ритма таласа и потмулог тихог звука, што допире из дубоког океана, који се у други прелива, времена су жива, прошлост се у оно што ће бити претаче, садашњост са њима никад не говори. Зато се и пре његове (пре ма чије) будућности одувек и незабележено могло прочитати.

Под његовим кораком ограниченост палуће претварала се у место сагледавања бескраја. Одатле и није важно са ког је плавога азура, је ли из крила оштрокљуног галеба, што надомак таласа шестари, или је из крила ањела, чији га лаки

⁶ Андре Бретон, „Нађа: Манифест надреализма“, Контраст издаваштво, Београд, 2018.

⁷ Мисли се на Ивана В. Лалића.

трептај теши у ноћима без сна – перо му је дато да игласти део његов крвљу и мастилом натапа и на белу хартију уписује сећања.

Сећао се ртова који су пробијали потпалуље, потонућа и жртава, немогућности да закрпи корито које пропушта и чамаца за спасавање у једној од страшних бура. Памтио је морске болести, које су се повремено шириле бродом, попут заразе. Мада су морнари свикнути на таласе и безнађе, било је много тренутака у којима су га, са ивице амбиса, у живот, лаког попут пера, наново узносила бела крила.

При неком од таквих понирања, читај ускрснућа, указала му се млечна путања, да га одвоји од бесциљних лутања, која су се настављала, ипак, јер пловидбом је требало опасати свет(ове). И он им се предавао, уз нови орјентир. Тако је, управљајући се ка Млечном путу, усред модрих васељенских дубина, угледао два заљубљена облака, која су много касније, понела његово име. Све ово се догодило у Сазвежђу златне рибе, од ове Земље далеком сто седамдесет хиљада светлосних година.

О томе и у енциклопедији, коју читам, пише: „Два облака чине неправилну галаксију, названу по Фернанду Магелану, који их је, током своје пловидбе око света, посматрао давне 1519. године“, једне од оних која не постоји, јер се живо време у вечност претвара. Одатле и моје интересовање за Магелана, запамћеног и по мореузу између југа Америке и острва Огњена Земља, на ком су га окрзнули пламенови, после чега је погинуо гушећи побуну на Мактану, ког карте и морепловци једва да знају.

Ослањам се на сличну навигацију. Из груди су ми давно извадили морску звезду. Таква је крај Магелановог рамена на сунцу издисала. Претворена у сувенир, стоји на полици мојих ормара и сећања на сва страдања, али и на Рт добре наде да јата нових звезда настају.*

*Види читаву галаксију у Пост Скриптому:

П. С.

„У Великом Магелановом облаку налази се маглина Тарантула, пречника 900 светлосних година, у којој је регион са интензивним формирањем нових звезда. Галаксија садржи облаке гаса и прашине, јата младих звезда и остатке супернова.“⁸

⁸ <https://sr.wikipedia.org/sr-ec/fernando>

НЕБЕСКЕ МАПЕ

(Посвећено дечаку који воли звезде, Димирију Ранђићу)

На ободу града, уписиног на свим картама света на подеоку, који је 44 степена, 40 минута и 40 секунди северно од Еквадора, а 20 степени, 23 минута и 30 секунди од Гринича удаљен, усред жарког августа 2019. године исцртава се мапа неба. Један од многих посматрача, дечак из моје приче, далеки свод читаве вечери загледа зачуђеним очима и, упркос мајчиним опоменама да је одавно време да се спава, покушава да не заклопи капке. На вестима је најављена киша метеора, коју никако не би смео да пропусти (јер дечак из ове приче зна да су чуда могућа и да снови нису пусти).

Небеско јато баш се над њим распрскава док му је глава на мале шаке ослоњена, усред дворишта, у ком се чују зрикавци, далеком од меридијана и осталих страна онолико, већ наведених, степени, минута и секунди.

О тим је мерама протеклих дана у школи сазнао, научио је једначине и различите начине прорачунавања латитуде и лонгитуде. Дрвеним бојицама осликао је карту и унео сасвим јасне обресе света. Бар тако се чинило наставнику географије, који је одличном оценом премерио његов труд и који није разумео да се дечак, иако се тек, такорећи, испилио, занима за речи, њихове боје и звуке, мере, бројке и димензије, које проста, овоземна рачуница не познаје. Јер, задата формула не подразумева решење о нашем месту на путу.

Ако ни старац (из једне од претходних прича) не разабера своју одредницу, како да је препозна дечак, који је, кроз окулар, рођеним очима сагледао тек једанаест звезда? Sole и Proxima Centauri, Велика и Мала кола – Ursa Major и Minor, насмејани Медведи, на овој су путањи. Над њима, у небеском кругу, Северњача зрачи. Polaris (казано латински) светлост нам је у сваком мраку и страдању, чак и кад у старчевим грудима звезде умиру, оним ритмом којим се у дечакова удахнућа уписују.

У свакој мртвој тачки, кад год се у животу свемири не препознају, у златном пресеку, на једнаком одстојању, тражи(м) Северњачу.

Све је сећање на давну галаксију. Наговештај некадашњих подеока и меридијана орјентир су важнији од свих.

Миљана Сеџа

ЋУПРИЈА НА ДРИНИ

Ћуприји каменој
Сабља
Мач и пушка
Чувају темеље
Дубока вас дан
Нариче вода
До ливада од преко
Смрт мирише
Понад ћуприје
У древном граду
У књигу уписаном
За будуће трајемо
И ране видамо
Непреболне

ДРИНА

У утроби твојој
Имена се многа купају
Да не избледе
Слова им
за благодане црвена
Кости им чувају
темеље ћуприје
пркосом глогом
и здравцем згрљене
Мач сабља и пушка
Наричу из историје
и читанке
што на смрт миришу
У чуду
светли фосфор
у уму потомака
За наук
Вавек

ЈАХАЧИ АПОКАЛИПСЕ

Поново
Јахача четири
Кроз историју
И јаву језде
Силни
Утробе прагове
Оцаке згасле
Мисли и језик дробе
Резак болан крвав
Вапај многи
Броди преко воде
Временска вртешка недри
Мук чемер
Јаук слеђен
Из даљине нигдине
Утеха
Глас братски
Спас

БЕЖАНИЈА, ПУСТАНИЈА

Кобна из даљине
Мрзне ноћ
Расте страх
Пада на дечји сан
Рушни
Кров кућни
Ишчупан
Темељ
И језик заклан
Хајка
Плач скамењен
Броди преко воде
Потера
Криче вода и шума
Бежи
Гракћу птице
Црним гласом
Бежанија
Пустанија
Видео си
Ћутао Боже

Саво Д. Теодоровић

ТРИ ПЕСМЕ

ОД А ДО – ВИНА

Од капи, гутљајем до река
Од промисли, женом до човека

Од зрна, ластаром до грозда
Од колевке, мудрошћу до вожда

Од додира, осмехом до немира
Од атома, Земљом до свемира

Од „оружја доле“ до „чаше горе“
Од слова, речју међ` разговоре

Од дедовина, мноме до вина
Радам са пчелом до медовина

Од овогодишње бербе до новог рода
Молитвом, љубављу до Господа.

С ТОБОМ НА „ТИ“

Никада ти, Оче, нисам рекао: „Ви“,
мада препознајем твој знак
свугде и у свакој прилици.

Ја – човек, сада и до век
Ти – Богочовек увек и навек.
Путујем кроз непостојеће време
Ка вечности
Тамо крај Универзума,
Још ближе теби.
А ти показујеш пут.
Видим светлост твог васкрсења
И јасне поруке твоје.
Само још смрт
У овом свету греха
Наизглед прави проблеме.

И када ме све коначности овог века
Повуку за трошно тело,
остаћу с тобом
јер једино с тобом
јачи сам и од смрти
и од греха и од нечовека.

Никада ти, Оче, нисам рекао: „Ви“.
Па и други пут кад дођеш
Бићемо на „ти“.

ПОСЛЕДЊА ЉУБАВНА

Гасне наше сунце.
Урушава се звезда
овоземаљског живота.
Већ не могу да те дотакнем у мраку,
Не знам усне да ти препознам.
Али знам пут до новог почетка.

Одвешћу те на најмлаћу звезду
Одакле ћемо гледати нову светлост
И препознавати богочовека.
Нећеш морати ни руку да ми пружиш.
Водићу те за поглед твој,
За твоје поверење
Старцу са мотком.

Водићу те на најмлаћу звезду
Која има нову Земљу,
Која има свој Месец,
Који има своје посматраче.

И опет ће зрети шљива
У ноћима пуним звезда
И наше најмлађе звезде.
Опет ћу љубити траг
Твојих колена у небеском песку
И Бога увек новог
У љубави непроменљивог.

Јовица Ђурић Мајор

ЈОШ ЈЕДАН

Како и када се обрео у тунел ни сам није знао. Или је заборав пресудио или је преспавао пут који га је довео. У дебелом мраку скоро ништа није разазнавао. Додирима шака о зид тунела, кретао се успорено без спознаје куда иде. Ипак, као да је негде некада прочитао упутство о сналажењу у мраку, тешио се да је на правом путу. Храбрио је самог себе: „Треба бити упоран, до излаза се сигурно долази корак по корак“.

Зачудо, није га бринула ширина тунела, већ тло по ком је опрезно газио. Слушајући капање воде, храбрила га је мисао да је вода извор живота. Док је шапутао: „Вода је живот, ја сам жив, вода је живот,“ додиром десне шаке осећао је мокрину, хладно пријатну. Осетио је и воду – живот. Приносећи длан уснама, челу, образима, као да се тек пробудио. Начинивши исте покрете левим дланом, пожелео је да се прибере, али му је влага подно стопала расточила мисао.

Време као да се склонило изван тунела, а са њим и светлост која открива, разголићује. Шкиљио је и крајњим напором разазнавао обресе, не предмета, ствари, већ оног што што му се у мислима одсликавало. И што је више упијао мрак снажније је осећао присност са њим. „Мрак је његово исконско склониште“, помислио је.

– Одакле долазиш? – ненадано му мисао заустави непознати глас, храпав и промукао.

– Не знам. Доскора сам био испред тамнила – одговори не окрећући се према извору гласа, па додаде: – А, ти?

– Ја сам овдашњи.

– Ја нисам, – рече трудећи се да задржи присебност, а кроз главу му проструји идеја да води разговор са неком животињом подземља.

– Где си сад? Не видим ни твој одраз у мраку.

– Ако не можеш да ме видиш или си бегунац или си скренуо. Трећег нема.

Овакав одговор није очекивао па се инстинктивно одбрамбено ослонио на зид тунела. Помислио је да га неко непознат ишчикује и поиграва са његовим живцима.

Крајњим напором, свикнут на таму, разазнавао је контуру бића пред собом.

– Где си ти и ко си? – питао је зурећи у црnilо не би ли бар наслутио саговорника.

– Пред тобом, на три корака. Ја сам... Ту сам од кад знам за себе.

„Од кад зна за себе“ брујало му је у лобањи. Слободном руком уштину се за образ не би ли се пробудио ако спава. Али то није био сан. Пред њим, као сенка пред сутон, стајала је фигура налик човеку. „Добро је да није животиња“ пројури му мисао док је раширеним зеницама разазнавао појаву по величини његовој.

– Ја сам из света дана, света светлости... – одговори.

– Тај свет не постоји, не постоји ни вид. Ово није тунел, како ти замишљаш. Ово је само део наших путева. Из ког хоризонта долазиш?

– Испред мрака. Не знам како и када сам овде доспео. Не знам ни шта су то ваши хоризонти. – Одговори брзо већ помало нервозно и забринуту.

– Онда си ти бегунац, морам да те пријавим да не би и ја страдао.

– Стани, стани! – повиси глас.

– О чему говориш? И ко си ти да би се теби правдао!? Када трезвено размислим мора да си моја ружна машта, или сан у сну.

– Причаш чудно. Дужност сваког од нас са хоризонта је да водимо рачуна о реду поретка и да бринемо да се он одржава. До сада, бар колико ја знам, нисмо имали много непријатних ситуација. Наше стање је постојано, без тајни, сплетки, свађа, несугласица...

– Стани! – одговори му одсечно, скоро војнички. – Значи ли то да сам у подземном свету, свету мртвих?

– Опет причаш као да те спопала паника. Свет умрлих је тамо где те страх одводи. Код нас се не умире. Само непослушне односи зла светлост. Њиховом одласку нико не присуствује да не би и њих зла светлост покупила.

Капљице воде су мелодично одзвањале уз пријатну свежину струјања ваздуха који је до њих допирао као искушење. Зурећи у обресе, вероватно човека, опипавао је цепове панталона, кошуље и јакне. Тражио је шибицу, упаљач или било шта слично што може изазвати светлост. Ништа није про-

нашао. Покајао се што је пре неколико година престао са пушењем.

– Хајде са разговором испочетка, – предложи. – Слушај, како и зашто сам овде догурао не знам, али све остало је истина: човек сам, видим, чујем, говорим, осећам... За нас људе извор живота су четири енергије – ту застаде да осети утисак изговорених речи па настави: енергија земље, ваздуха, ватре и воде... и то је моје царство и свих на Земљи.

– Баш знаш да приповедаш заводљиво, слаткоречиво, бомбасто, опојно. Изгледа да са тобом нема шале... Да ниси песник? Вешто се служиш речима и делујеш опасно. Мора да те нека страна сила заврбовала, обрлатила. Можда си и добро плачан? Ипак ћу да те пријавим!

– Ко ме? Само смо ти и ја. Ја као ја, а ти као сенка. Потребна ти је сила да ме савладаш, а не страх и претња.

– Довољно је само да додирнем зидове хоризонта и допреће до свих осталих. Додир је наша спона, снага осећања, јединство коме не треба никакво оруђе ни оружје.

– И шта ће бити? – постави питање озбиљно озбиљан.

– Ако је твоја искреност искрена постоје специјалне одаје за враћање у нормалу. И бићеш као нов, новцијат. А ако си онај за кога се представљаш, један од плаћеника што се користи отровним речима, е онда ти...

– Шта онда? – скоро се издра и хтеде да му приђе, да га шчепа за рамена, да га мало продрма и да га дрмусањем уозбиљи, да не изазива страх и панику.

Малопређашње струјање ваздуха се појача, допре му до образа и као да је осетио мирис излаза. „Тамо је“, помисли, „крај тунела“.

И још не заврши мисао а већ се нађе у хладним рукама. Осећао је оштрину ужета како се обавија изнад његових шака забачених иза леђа, као и снажни притисак по темену па му глава клону и брада дотаче груди. Падао је у чудно стање немоћи. Мишићи му малаксаваше, очни капци отекоше, сува уста се склопише, а цело тело му се укочи. Страх као да није постојао, само немоћ, безизлазна а груба. „Ако је ово сан у сну“, гушила га је мисао „проћи ће, али ако је црна слутња чека ме само мрак“.

Није ни осетио кад су га довели у пространу одају. Поставили су га потрбушке на неку простирку по грубости слична крпи која је мирисала на морску со. Отежано је дисао. Поприлично свикнут на таму колутао је очима и разазнавао.

Око њега седеле су прилике прекрштених ногу. Учинило му се да их је много. Све саме сенке, бар их је он тако осликавао, окупљени на почетак неког филма или суђења.

Међутим, тако је и било. Ма колико се упињао да не одговори на питања која су до њега безгласно допирала, није било користи. Одговарао је без отварања устију. Откривао је све по реду од времена када му се сећање повратило. Ништа није лагао, нити увеличавао. Све се одвијало без присиле. Помало отежано, као да је имао маску на лицу, али је причао. Упоредо са причом пред њим и њима су пролазиле слике догађаја и ликова о којима је говорио. Причао је о животу као да није његов, смирено и са пуно детаља и интима. О одрастању, школовању, несташлуцима, неким ситним крађама, момковању, женидби, деци, унуцима, свађама и весељима... А када је требао да осветли како се обрео на њихов хоризонт, за њега тунел, застао је. Напрежући се свом силовом сећања врати се мислима нешто уназад, пре ступања у тунел, али опет ништа. Празнина и прекид.

У тој нелагоди осећао је и њихово негодовање. Једноставно прекинули су са питањима и једногласно одлучили да га предају злој светлости. Пребацили су га у другу одају, тесну као кревет и за њим затворили врата. Унутрашњост је била испуњена још гушћим и оштријим ваздухом, али сада ужетом везан само за десну руку. Хтеде да се ослободи кад се пред њим отвори зид и силна светлост се угура у просторију. Имао је осећај као да се налази у цев под притиском напуњену светлошћу. Притисак се нагло подизао са густом светлостима да се намах уплаши да му очне кугле не буду згњечене. Пожеле да истргне уже са руке. Прасак одјекну у њему да чу бубњање свог срца док из даљине допираше благ глас.

— Буди се.

Добро је видео нежну руку у рукавици како му на лицу придржава маску респиратора.

„Још један је спасен“ одјекивало му је у ушима као ода пролећу.

Упознавања

ТРИ ШВЕДСКА КЛАСИКА

Хари Маршнсон

ДВА ЈАПАНСКА КРАЈОЛИКА (Хокусаи)

1

Једно се газдинство гури у трави
и мјесец се диже изнад њива.
Високо на листу цврчак се кикоће.
Тад засвијетли ријека Yodogawa.

2

Један је облак стао над долином.
Ђевојчица ти га показује, говорећи:
то је света птица Kowo
положила јаја. И сада ће љето започети.

ШУМСКА ПЈЕСМА

Сунце напушта шуму
кроз најсјевернији пропланак
и брежје се хлади полагаано.
Један дрозд покушава објаснити шта се збива
али шумски голуб добија напад жалости несмирне.
Он се жали глухо и дуго попут удовице.
Он показује крилом тамо преко тресетишта
гђе сунце тоне полагаано као у крету љуљашке.

У СТАРИЈИМ КВАРТОВИМА

Уз повратну улицицу гђе жена у граниту
 чека годину за годином
 испод забринуте љуљајуће лампе
 скупљајући дане градских зидина.
 Горе у кући живе
 једна жена, један голуб, један беспомоћни лав у шамоту
 један акробат и једна избјеглица.

ЛИ КАН СЕ ОПРАШТА ПОД ДРВЕТОМ

Дошао сам из Таклана да се опростим.
 Постоји вјетар у јесени који је такође путников.
 Многе су године прошле откад смо задњи пут сједили овђе.
 Дрвеће нема исто лишће.
 Ми немамо исту косу или кожу.
 Прво што примјећујемо је одушност и мртви.
 Нашу групу сада чини само троје.
 И Ли Ти је
 међу оним који су пошли кроз клисуру.
 Сликао је сјајне ријечне комаде и потоке на Кишном брегу.
 Погинуо је на путу кроз Лао-ху-Нан-клисуру.
 Потонуо је у снијег.
 Чуо сам за то тек након три године.
 Моја жена Тиен Фанг која је тад била жива
 приђе ми и исприча изокола о губитку.
 Чини ми се да сам у амбис упао.
 Одлучили смо да тог дана не једемо.
 Годину доцније у мјесецу доброг времена
 посјетили смо клисуру гђе је пронађен Ли Ти.
 Онђе су постојали само вјетар и литице.
 Положили смо онђе три свете гранчице.
 Говорим о томе
 док сјећање на изгубљеног пријатеља
 и сјећање на вољену жену
 више је од мудрости.
 Шта ћемо са мудрошћу
 када смо тек троје.
 И кад смо се састали нас троје преживјелих
 допустивши мудрости да почине.
 Нека слике из сјећања зазвоне у лаути.
 Пијмо вино полагано и запјевајмо сјетну пјесму
 о самотној Воденој свјетиљци на Лу ријеци.

НА ПУЧИНИ

На пучини осјетиш прољеће
ил лето тек као један дашак вјетра.
Лутајуће алге Флориде
понекад лети процвјетају
и једне прољетне вечери полети
једна чапља кашикарка према Холандији

ПОСЛИЈЕ

Послије битке код Хелголанда
и послјије битке код Утсхиме
море је растурило мртве тјелесине.
Обрадило их својим тајним киселинама.
И понијело их као соли распршене
полако у себи –
до камбријске творачке правде
гђе ће изнова покушати.

Хари Мартинсон (Harry Edmund Martinson) рођен је 1904. у јужној шведској покрајини Блекинге. Прве пјесме писао је у традиционалном (интимистичком) маниру, угледајући се на пјеснике попут Дана Андерсона, Виктора Рудберга, Рудуарда Киплинга, а значајан утицај на његово стваралаштво имао је и Карл Сандберг. Писао је романе, поеме, минијатурне лирске крокије утемељене на класичним кинеским моделима. Најзначајнија дела су му: *Кад су цвџале којриве*, *Пуш за Клокрике* и *Снови о ружама и оињу*.

1974. године, Хари Мартинсон добија Нобелову награду са још једним шведским прозаистом, Еувиндом Јохнсоном.

1978. године у Каролинској болници извршио је харакири болничким маказама. Кејл Еспмарк, његов најбољи познавалац и такођер занимљив пјесник, убједљиво је доказао његово припадање врховима шведске и нордијске лирике.

Гунар Екелоф

ПОЕТИКА

Тишина је то што ћеш слушати,
тишина иза апострофа, алузија,
тишина у реторици
или у такозваном формалном пуњењу,
ово је потрага за бесмислом
у смисленом
и обрнуто
и све што ја покушавам умјетнички опјевати
јест заправо нешто умјетности лишено
и читаво пуњење је празно
то што сам написао
написано је између редова

МАЧКЕ

Мачка није човјек, кажеш
није хришћанин –
ја сам видио многе!
Играле су се с пољским мишем који је сједио на репу
цијучући,
доцније би му дозволиле да оде
и липше у шоку
без ичега другог до малих трагова канџи
малих љубавних угриза.

ХЕРАКЛЕ

Дом: шта не посједујем!
Али шљем, голубова пун,
попут мојих шћери сједи на мотки
у голубјем скупу
Не ужасавају ме
лобање на стубљу
али очне дупље шљема
и голубови који отуд
сијевају као погледи!

ГРЧКА

О бијело облијепљене капеле
са иконама огуљеним цјеловима!
Твоја су врата затворена
тек с једном чивијом и вуненим концима
какви се налазе између чичака
и намотавају око прста
Бочица уља приложена
и масна лојаница и тањир
за оне који траже
за оне који имају шибице
Старе и нове иконе
сигурно од мајки
— прилике нису мањкале —
за оне који су још у тјеснацу
за оне опљачкане од јањичара
за оне чије су очне дупље празне
за оне нестале са Маркосом —
сиротињски отисци под стаклом
велики као овчји торови:
твоја су звона овчје клепетуше
што звече негђе горе по бреговима
капела чији је катанац од вуне

ОВО ВЕЧЕ У ПХАЛИРОНУ

Ово вече у Пхалирону
— des hautes glaces —
махнита аута низ обалски пут
и Шеста Флота илуминирана
огледа своје бисерне редове лампи
у блиставој, црној води
Велики петак
Грци још poste
и ја видим на шта им личе броднице:
нека врста лампама преосвијетљених вртуљака
или лунапаркова зе технократе
сваки накрцан електронским аутоматима за игру
радијским и радарским дубоксовима, увијек у промјени
још увијек далеко од поноћне прозивке
од поноћног пољупца.

13

Ја, црна жена
 са бијелим ђететом у наручју
 заспи заспи
 Спавај спавај, ти човјече
 Али ти си забринут
 желиш ли сису?
 Заспи, спавај
 колико те жалим
 Бијело дијете умире
 Бијело дијете је умрло
 Не схватам
 Бијело дијете неће сису
 Ја ћу те угријати на мом трбуху
 Ја ћу те љуљати у крилу
 Ја ћу ти очи цјеливати
 једно по једно
 да видим хоћеш ли капке отворити
 јер ништа не разумијем
 Ово је дијете умрло
 Шта да ја, проста жена,
 чиним са овим бијелим ђететом
 ја немам чак права ни да га упоам
 – Окрени се, ти псу!
 Ти ово не разумијеш.

Гунар Екелоф (Gunnar Ekelöf, 1907–1968) рођен је у богатој породици, син је берзанског посредника. Од 1921. године путовао је са мајком по Европи, обилазио Турску и Тунис. По завршетку средње школе 1926. године студирао је оријенталне језике у Лондону. На Универзитету Упсала студирао је персијски. У Паризу се придружио клубу кубиста и надреалиста. Дебитовао је збирком *Доцкан на земљи* (1932). Његов кључни појам бесмисао и анти-естетска лирија потпуно су изведени у збирци

Ноћ у Ошоцију. У његовом стваралаштву изражена је тежња да се редуцира естетско, да се пише огољено, не без цинизма и дадаистичке лепршаве играрије. Збирке *Ојус Инцерџум* (1959) и чудесна *Мелна-елиеџија* (1960) прекорачују канонизирани језичке и жанровске конвенције. Под снажним утјецајем оријенталне и византијске хисторије, пише „антипоетску” трилогију, коју чине *Диван о владару Емихиона* (1965), *Бајка о Фаџимех* (1966) и *Водич кроз Подземље* (1967), која се убрајају у класична дјела скандинавске књижевности.

Песме су му преведене на многе језике. Имао је снажан утицај на поезију Шведске, Данске и Норвешке. Био је члан Шведске академије, почасни доктор филозофије Универзитета Упсала. 1989. године основао је Друштво Гунар Екелоф и додељена је песничка награда названа по њему.

Вернер Асиенсџром

ТО ШТО ЧЕКАТЕ НЕ ПРОЛАЗИ КРОЗ ПРЕДГРАЂА

Као у јасној октобарској ноћи
кад, крећући са севера, леопарди
поцијепују хоризонт,
кад пук се купи на тргове да се моли
или да само блехне шутке.
Зашто блокирате приградске улице?
То што чекате не пролази кроз предграђа.

КОЊУ ЈЕ ФАЛИЛА ЈЕДНА НОГА

Плахо истимарен али стакластог погледа
стоји један мрки арденски коњ
између лијески на пашњаку.
Коњу фали једна нога.
Испод мрког коња лежи човјек у бијелом мантилу,
ветеринар или можда конзерватор.
Још једна се коњска нога полагаано свија.
Гледам, слутим, али се не мијешам.
Пратим радњу непомично: колос се

љуља и посрће, човјека ће усмртити.
Једини сам свједок у лијепом пашњаку,
у лијепом, гласовитом пашњаку
у којем се љети могу и љешници брати
и јавља се фамилија једног риса,
савршена, витка сјенка
што промиче између сна и будности.

УВИЈЕК КИШИ

Увијек киши.
Некад слаповима. Некад нечујно
и данима.
Бескућни ил кућни, тресемо се
као мокри теријери.
Ил се устежемо како не би
наш плач нико примјетио.
Али киши непрекидно.
Колико је висок стуб плача у теби?
До пупка? До прсију? До грла?
Не мораш се свлачити да би показала
то нам се чита у очима
као на мјерним таблицама.
Ако се нешто мора рећи, рећи ћемо:
љубави,
до сутра ће бити сухе твоје рукавице.

ЧЕМПРЕСИ

Чемпреси – стабла смрти
повлаче се с гробља. Полагано
хмиле низ долине
и уз падине бријегова.
Њихови чађави шапати мраче вечерње облаке.
Претварају ноћи
у још тамније празнике.

Увијек присутни.
Увијек у страшној тишини.

ЗОВ

У вријеме поднева, под дифузним сунцем
док воња смола и биљни кад
и трава почива повијена, поточић увире
и змија под стијењем тражи хлад
— у томе мирном, летаргичном дану
често се зачује крик птице смрти.

ОСТРВО АМАЗОНКИ

Тек пола морнара стигне до обале.
Леже на пијеску, дишућ као рибе.
Склапају своја пераја.
Подижу своје сјајне мачеве.
Жене хитају, млијеко капље
из натеклих груди.
Оне тапшају своје мале рибе
прије но им маказама нагрде пераја
прије но им ноктима очи ископају.
Са мора допире дрека птичја.
Из кошмарног жбуња избијају ђеца
и почиње игра у трави црвеној.

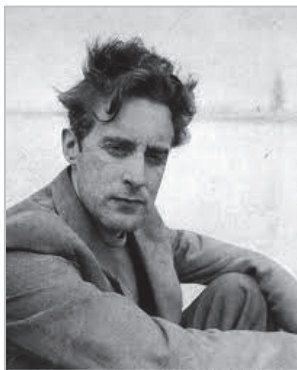
САРДИНЕ У МЕТРОУ

Не желим се умивати тим сапуном.
Не желим прати зубе са том пастом.
Не желим лежати на тој софи.
Немам потребе за таквим тоалет папиром.
Нисам заинтересован за такво осигурање.
Не желим мијењати марку цигарета.
Немам никакве жеље да видим тај филм.
Не желим изаћи код Скерхолма.

Сардина жели да лименку отворите према мору.

ПО ОЛУЈИ

Чисти се и пали грање по олуји.
 С обје стране пута леже нумерисани трупци
 и чекају на транспрот.
 Још увијек је довољно дрвећа у Лондону
 за птичје слијетање и псеће њушкање.
 Једна сврака се занима за кесу у трави
 хвата је чврсто канцама, забада кљун унутра
 тражећи што год јестиво
 као ја, синоћ, док чврсто се држаш лексикона
 тражећи очима нешто неупитно.
 Заједно с једном вевјерицом посматрам језичке пламена
 који се покушавају ослободити из запаљеног буњишта.
 Њихов пуккетави језик подсјећа на моје
 и веверицје чаврљање што се међусобно разликује
 само у неколико фонема.
 Један плави дим обухвата нас као шатор.
 Понекад се отвори крило на шатору под ударом вјетра
 допуштајући нам да видимо контуре града неупитног.

Вернер Аспенстром (Werner Aspenström) рођен је у Норбаркеу 1918. године. Био је члан Шведске академије.

Један је од водећих шведских песника чије је стваралаштво често упоређивано са делима добитника Нобелове награде Хари Мартинсона и Томаса Транстромера. Значајне су му збирке: *Крици и тишина* (1946), *Снијежне лејенде* и постхумно објављена *Сњежни райорш* (1997) у којој су смрт и бесконачност доминирајуће теме. Његова се поезија држи изванредно и број оних који у њој уживају заводљиво расте, премда га књижевна критика није убрајала у пјеснике који ће „надживјети своје вријеме“. Користи и тон поучне пјесме и суптилном иронијом и тананим потезима хвата у „трапавом раскораку“ најмрачнија и најтежа егзистенцијална питања. Преминуо је 1997. године.

Препев и белешке о ауторима
Рефик Личина

Мирослав Радовановић

ПУТЕВИМА ВУЧИЋЕВЕ САМОАНАЛИЗЕ

(Зоран Вучић: УРВИНЕ ВЕКА, СКЗ, Београд 2019)

Збирка песама *Урвине века* Зорана Вучића представља избор из десетак књига његове поезије, објављених у дугом временском периоду од скоро педесет година. Одабир ових песама по сведочењу аутора *сијаја истио формално ойредељење и ирејознаишљива йоеиичка ниш*.

Зоран Вучић у свом певању испи-сује мисао једног немирног духа свес-тан да се стихијност историјског тока не може свести на осмишљене обрасце нашег индивидуалног постојања. Мит о људском утицају на одлуке историјског и реалног збивања претворен је у меланхолично сагледавање људског удеса, у парадоксалну збиљу којом је осветљено наше горко искуство, а људски садржаји виђени у интроспективним обрисима црнила и меланхолије која све прекрива и надвладава. Људ-ско биће не твори правила у којима ће бити обухваћена ње-гова делатна природа, већ остварује духовну праксу која са-моанализом стиже до дубоких и непремостивих дилема које га раздиру и онеспокојавају:

*Све више йонем у йонор свој бића,
љушйура моја лајано се йразни.
Све ређе долазе духовна ойкрића,
све чешће ноћи и дани йоразни.*

(Без стада)

Вучићева збирка песама *Урвине века* дубоко је прожета поетиком која јасно указује на парадоксалност људске при-

роде као и на неоствариве амбиције разума да докучи крајње границе друштвеног амбијента који је окренут против индивидуе, њеног права, генеричке природе... Западајући у трагични фатализам песник успева да наметне идеал самоспознаје као врхунску одредницу која отвара поноре бића и у застрашујућој тами проналази искре властите истине и индивидуалног узлета. Свест о властитој заблуди, непостојаности релативизује све истине и помаже човеку и песнику да се ослободи аутоматизма историје и варљивих илузија о напретку и светлијем сутра. Песникова рефлексивна, у кругу његових мисаоних претпоставки, заправо је одраз рационалне снаге да у људском бићу пронађе целовиту и самодовољну норму моралног обрасца своје природе. За Вучића и његову поетику све је садржано у личном искуству и свесној тежњи ка потпуној аутономији у тумачењу људске природе. Збирка песама *Урвине века* доноси властиту пројекцију и индивидуалну организацију која боји свет онако како диктира властита природа:

*А душа слободна лебди изнад Јора
и вода које у вечности увиру.
Минула шескоба шела, прошла мора,
и све се враћило исконскоме миру.*

(Преображење)

У тој интимној завичајности Вучић формира прагматизам субјективног виђења, субјекат је мерило сваког вредносног одређења, а смисао одређења није у пасивном прихватању *друштвених аксиома* него у оспоравању наметнутог историјском схематизму и тражењу искуствених одређења властитог бића.

Песник је по Вучићевом мишљењу надахнути тумач тајни људске природе. Ова збирка поезије уздиже меланхоличног песничког генија чији глас треба, бар за тренутак, да сузбије хук злокобне историје. Песнички глас је протест и знак победе над ирационалношћу историје, дух певања је идеал стваралаштва, сведочанства. Вучићева луцидност је израз једног дубљег мисаоног опредељења у коме доминира свест о узалудном покушају духа да надвлада материјалну историју, али у певању и његовим дометима треба видети и градњу уточишта, разоткривања парадоксалних обрта. Бекство у сфере песничког надахнућа и идеала је опозиција реалности без перспективе. Песнички лик се креће између неспојивих

крајности, трагичне растрзаности, али идеали у певању готово увек односе превару:

*Само ће хладне звезде шрејериши
нејде у свемирској ноћи, постојано,
а ја ћу већ бићи давно засејано
зрнаице смисла што ће тек светлећи.*

(Висока тишина)

Пропадање материјалног и органског света, суноврат српског села и идиле је велика и незаобилазна тема збирке песама *Урвине века*. Песник испушта крик очајника над судбином света који се урушава и нестаје пред његовим очима, али показује и неуништивост човековог искуства које нас опомиње и све чува од заборава. У песми се насељавају топоними који превазилазе материјално пропадање и постају израз једног новог обличја песничке утемељености која им даје трајност и облик бесмртности. Субјективна осећања надживљују тренутак и објект и песничка свест их пресељава у други свет у коме васкрсавају као фантоми једног ишчезлог света. Пред неминовношћу механике реалног света испречила се неуништива песничка грађевина која спиритуализује реалне представе и преводи их у неке друге и трајније облике. Идеал је превазишао својом убедљивошћу фактицитет и дао му димензију новог. Он у себи почиње да поприма обележја нових лирских импулса који надилазе границе и претварају се у симболе, у нешто што показује човекову победу над ништавилом:

*Црно брашно таме пада
на наше источне завичаје,
а из времена још увек сјаје
душе предака, бол и нада.*

*Време се храни црним хлебом
наших судбина и животиа,
стаништва наша немају плотиа,
кров наше куће јесте небо.*

*Кроз ту кућу и њена враћа
прошло је оно неизбежно,
прах векова се шаложи нежно,
а снажно дува са Карпатиа.*

(Наша кућа)

Величање љубави и минулих срећних дана представља у збирци песама *Урвине века* Зорана Вучића путеве песничког бекства. Љубав за песника отвара просторе среће, младости, слободе и захваљујући њој он прекорачује границе времена и бежи из нелепог садашњег тренутка. Појам љубави излази из домена стварности и постаје на неки начин метафизички фантом који даје наду и боји свет у ружичасто. Трагање за љубављу и ишчезлом драгом је трагање за смислом живота и неким лепшим и другачијим поретком ствари. Сећање на љубав и ишчезлу драгу је вид надокнаде и удесе песника у садашњем тренутку:

*Стићи ће смрт са очима жене
великим и тојлим од шаме јесење,
и њима сићи дубоко у мене,
у моје бивше и будуће бдење.*

(Стићи ће)

За Вучића величање љубави и сећање на њу значи покушај успостављања хармоније, неког дослуха са светом, а све у циљу да би се побегло из мрака и тескобе стварности. Идеја ишчезле драге заправо је идеја о имагинарном бекству из сварности, позив на замишљено путовање у прошлост. Све обележено атмосфером безазлене фикције, лиризмом душе, а претопљене у основу песниковог постојања. Строгост, негостољубивост, црнило и окрутност стварности за тренутак је певањем о ишчезлој драгој претворена у замењени свет имажинације, среће и пуноће:

*Страшан је век – шама и осама,
ум је замрачен а руке сјушане
само шиха радост прожела је дане
умрећу с именом твојим на уснама*

*Можда сам заиста шарински певао,
јер ништа ново небеса не ламће,
само твоје очи и у мраку ламће,
само сам тебе одиста сознао.*

(Страшан век)

Маја Белеишанин

ЦВЕТАЊЕ СОНЕТА

(Ранко Павловић: ПРОМЕТЕЈЕВ ЧВОР, *Арш ириниш*, Бања Лука 2020)

Књижевник Ранко Павловић (1943), свестран у свим жанровима (поезија, проза, драмски текстови, књижевна критика), у поезији радо користи сонет, тај стари али вечно примамљив песнички облик, па тако и неке збирке у целини јесу књиге сонета: *Монашки сонети*, *Вински сонети*. У целини је од сонета грађена и песникова нова књига *Прометејев чвор*. Она је обимом невелика, али је по разноликости тема, расположења и стилских тонова, по мелодичности стихова и лепоти језика права мала башта сонетних цветова.

Рецензент књиге, песник Ранко Рисојевић примећује да је ова збирка „истовремено и затворена чврсто као добра старинска шкриња и отворена као све животне приче“. И заиста, разне теме настаниле су се у овим сонетима. Књига није подељена у циклусе, али се могу открити одређени тематски кругови. Ту су песме о сопственом бићу, песме где лирски субјект, као „нови Прометеј“, разрешава личне и песничке проблеме-чворове („Чвор“, „Неки нови Прометеј“, „Сам себи брат млађи“), затим песме о општељудским питањима смисла, о игри стварности и привида, о етичким и психолошким темама („Смисао“, „Театар сјенки“, „Запитаност“, „У галерији портрета“, „Твој страх“). Један број песама говори о савременој пошати корони: „На балкону“, „Прозор“, „Бањалучко подне у доба короне“, „Корона и метафора“ – ове песме нису само мале реалистичне слике него у њима проговара и лирска лепота, нада и утеха у виду ситних просјаја из природе који се указују лирском субјекту: тако, док он седи са књигом у руци, један врабац „испија сунце што у роси блиста“. Управо овај сонет, „На балкону“, плени упечатљивим песничким сликама (а то је одлика и целе ове сонетне

збирке), на пример: „Птица доноси прозачну ведрину / и разлистава дрво под балконом“.

Тема природе, и независно од контекста короне, јавља се и у другим сонетима ове књиге. Тако, лирски субјект нарочито пева о пролећу („Цвјетање“, „Априлска симфонија“, „Прољећно јутро“, Птица“), из ових песама извире нека топлина, тајна и праисконска свежина рађања: „Отвара се цвијет, пршти опна мека, / као да се космос наново отвара“ – песма „Цвјетање“. Сонет је ову тајну успешно оваплотио.

Песник Ранко Павловић у неким сонетима указује част другим ствараоцима сонета, другим песницима уопште, било да су савременици, Р. Рисојевић, Ж. Аврић, Р. Прерадовић, или су песници вечно живе прошлости као – Скендер Куленовић. Обрађајући се ствараоцима-савременицима показује свест о књижевном заједништву и присност пријатељства, док сонет о Куленовићу сав је саткан од цитата, односно назива песама и стихова самог Куленовића. Вреди поменути сонет посвећен песнику Р. Прерадовићу, који тече као низ питања у којима је дочарано Прерадовићево детињство. Тако је сонет отворен и за свет личних успомена („Ковчези успомена“), а песма „Зарђали катанац“ јесте песничково сећање на сопствено детињство и очеву кућу.

Тема сопства, начета и именована као лексема још у првим сонетима збирке („Чвор“, „Неки нови Прометеј“, „Сам себи брат млађи“) наставља се и у песмама „Потрага“, „Кад себе сретнеш“, „Пут друге галаксије“. Уопште, постоји круг песама где лирски субјект осликава одређена стања и своја расположења, као у сонетима „Јогунасти дан“, „Самоћа, бал, руска зима“, „Зидови моје собе“, „Сизифовски смјело“, „Сан о ускотрачној“. Али и поред тога што је дан јогунаст и што „посрће, тромо своју сјенку вуче“ (сонет „Јогунаст дан“), без обзира на то што су зарђале шине и постоји „игра мрачних сила“ (сонет „Сан о ускотрачној“), завршеци ових и сличних сонета уносе оптимизам, наду и победу животне радости („Сунце буди наду, није баш све сиво“). Сунчев сјај и небеска ведрина боје многе сонете ове збирке, јер лирски субјект – упркос сети и тескоби које су присутне код сваког промишљајућег ствараоца (песме „Ниједи разговор са голубом“, „На хирургији“, „Опроштајно писмо самоубице“, „Старци на селу; љетно подне“) – обзнањује и ону мудрост која успешно решава све „чворове“, ону дубоку спознају да „ништа се важно неће догодити / кад задња мрва снаге из

тијела / душу уплете у небеске нити“ (сонет „Ништа се важно неће догодити“. А уме лирски субјект и да се насмеје себи самом – „Како је у аутобусу нестала љубавна пјесма“.

Тематска отвореност сонета у овој збирци повлачи за собом и метричко-мелодијску разуђеност. Највећи број сонета је у класичном сонетном стиху, једанаестерцу 5+6, али су ту и сонети другачијег стиховног устројства: дванаестерци („О сонету тишине“, „Цвјетање“); десетерци (на пример „Пјесниково дјетињство“), осмерци („Твој страх“) и седмерци („Запитаност“). Призива ова збирка књижевна сећања на мајсторе сонетне форме попут Дучића, Шантића, Раичковића, Куленовића и осталих, но и поред метричке вештине која се гради на трагу ишчитавања других и која се касније утка у власитито певање, сонети Ранка Павловића су јединствени лирски отисак, баш као што сваки човек има непоновљив отисак прста и баш као што сваки цвет исијава своју, јединствену лепоту.

Танане нити душе плету се из песме у песму; на плану стила треба приметити моћне персонификације и метафоре, али и звучне фигуре попут асонанци, алитерација, онома-топеја... На пример: „Врана у мрк гак граби комадиће / смрвљеног сунца“, у песми „Одлази лето, а зима већ ту је“. У овој, завршној песми такође постоје снажна опкорачења која на ритмичком плану пресликавају сетно расположење и смену годишњих доба...

Она *сонетина суштина* коју су и многи песници и бројни теоретичари стиха покушавали да дефинишу а која се не може тачно одредити но се може укратко свести на постојање контраста међу катренима и терцетима, или финим обртима у сонетном облику, насељава и сонете у књизи *Прометјејев чвор*. И та лепа музика, та мелодија која проистиче из ових сонетних бројаница остаје дуго у слуху након читања ове књиге. Заиста се сонет по лепоти и заокружености, може упоредити са цветом (како су то већ други говорили), а ми ћемо, на завршетку овог приказа, пожелети Ранку Павловићу да цветање сонета из ове збирке прелије и у будуће књиге које су тек у заматку.

Ана Мишић Стошић

ДЕЦА У МАГЛИ – ЧОВЕК У ШАНЦУ ВРЕМЕНА

(Срђан Томић: ДЕЦА У МАГЛИ, УКВ, Врање 2020)

Деца у магли, трећи је роман аутора Срђана Томића, који је својеврсни наставак наратива његовог романа *Буђење уснуло*. Овде се понављају и варирају одређена историјска питања и теме, опет се промишља о знању и истини, о Творцу и вери, о љубави, жени и друго. Роман *Буђење уснуло* ушао је у ужи избор за НИН-ову награду, што довољно говори о писању овог аутора и можда би га требало прочитати пре романа *Деца у магли*, како би се стекла целина и увид у преокупације, стил и све оно о чему он овде приповеда. Овај свестрани аутор се у новом роману определио за један ва-

жан, а скрајнут историјски тренутак из живота Врањанаца, у који је, у свом препознатљивом стилу, уткао низ медитација и бројне дијалоге јунака којима је осликана атмосфера и њихова ментална снага. Уочава се немиран истраживачки дух, заинтересован за тајне овог света, и не прихвата лажи и обмане којима је човек преплављен. Тако, кроз виђења и сећања јунака овог романа Душана Шунте читаоци су у могућности да прочитају нешто више од онога што су учили у школи, сазнали из медија. Сигурно ће им, ова вешто исприповедана прича донекле открити скриване истине, али и пробудити знатижељу да кад склопе последњу страницу књиге и сами прошире своје сазнање од тек наслућеног у прочитаном. Истину или правду коју историја и историчари не познају или не признају.

На основу новинског чланка, дакле, истинитог догађаја, уз своје ликове, веома мудро и вешто, Томић гради причу о жртвама за одбрану Врања 1915. године, у бици која се одиграла 16. и 17. октобра, када је необична „војска“ успела да се одупре непријатељу 48 часова. Наиме, „Политика“ је објавила чланак 14. октобра 1936. године о одбрани Врања пре двадесет година како овај подвиг не би био заборављен. Чекајући Французе са Солунског фронта, Врањанци су дочекали Бугаре и уместо ослобођаца дочекали су окупаторе. На пазаран дан, Врањанци су очекивали савезнике, а дошла је бугарска коњичка патрола која

је изазвала пометњу и паљбу. Учитељ Миле Цупара са још двојицом обезбедили су пушке и муницију. Гимназијалци и остала деца, рањеници и старци, као и људи са пијаци који су се овде затекли, ископали су ров – шанац на линији Рашка–Асамбаир. Направили су барикаде уз помоћ којих су успели да задрже бугарске војнике ван вароши. Тако су омогућили да се евакуишу државна и окружна благајна и рањеници из Врањске болнице. Након петнаест ненасловљених поглавља, на крају књиге дат је поговор са подацима о бугарским зверствима у току ратних година. Рецензенткиња романа, књижевница Гордана Влајић, умешно га је дефинисала: *Књижевно дела са насловом Деца у мајли јесте по свим својим одликама модеран роман у којем се складно, занатски и мисаоно, пријелићу епско приповедање и деликатна њишчева осећајности различитих шананости. (...) он окупила своје читаоце и задржава их у нештремичном дочитавању ове књиге, традећи чврсто и суштинску конструкцију романа који је истовремено рајни, историјски и есејистички.*

Радња романа почиње на железничкој станици у Врању дијалогом два необична пријатеља – Милета Цупаре и Душана Шунте – пријатеља који углавном имају опречна мишљења и ставове по свим питањима. Ипак, ова два јунака представљају целину и стожер око којег се окрећу сви остали учесници, а и сами се осећају боље и безбедније један крај другог. Они су снага која се прелила у необичну војску која без њих можда не би успела да тако и толико одолева несразмерно бројнијем и далеко јачем противнику. Са њима почиње и завршава се ова прича – представљају прстен композиције у који је смештена галерија других ликова, пејзаж ноћи и дана, Врање и његова одбрана. У њиховој карактеризацији уочава се контраст који је сликовито дат и њиховим поступцима: Миле је нервозно шетао на перону, а Душан стрпљиво седео и чекао „ослободиоце“. Већ у овом делу романа уочава се важност Душанове перспективе коме се даје далеко већи простор за испољавање, па редове испуњују његови монолози, сећања и записи, док се Милетов глас чује мало или је он само слушалац. Напоследку, може се сасвим слободно успоставити паралела између аутора и Шунте – као да је овај јунак ауторов алтер его. Душанов глас меша се са гласом свезнајућег приповедача који све приче јунака допуњује и образлаже на њему сличан начин. Представљен је као народни хећим, врач и биљобер којег су, због тога, морали многи да слушају и онда када то нису желели, а као отклон од свега што говори прозвали су га Шунта, као да је луд и да нема озбиљности у његовим речима: *Шунтин живот је био ван сваке дојме, докшине или ритуала. Ипак, њему није било суђено да људима пренесе глас разума за који је он мислио да је истинити.* Међутим,

истиче се да за људе ван Врања он то није и да представља само један глас разума.

Душан је некадашњи трговац, који се видно и трајно променио након једног догађаја на Врајем камену, где је често проводио своје време у молитви и размишљању. Њега интересују тајне овог света, па говори о постанку света из златног васељенског јајета, о Богу и вери, науци и религији, о Врањанцима и Србима, о души и телу, прошлости и будућности, политици и бирократији, светости и свету, свести и подсвести, срећи и смислу човековог живота, о истини, страху, бесмислености рата и друго. То је читава мрежа тема и мотива које аутор перцепира и из перспектива других јунака окупљених око истог проблема у који су затечени сви – како они који се бране, тако и они који нападају зарад нејасних циљева.

Шунта говори о љубави као врховној вредности и мудрости, и о самоспознаји као основи за разумевање људи и света: *Разумевање долази из срца. (...) У разумевању људској бића лежи разумевање природе коју открива закон стварања. Једино је љубав изван закона и изван разума. Он нас као прави волх подсећа на све оно што је човек некада знао, па заборавио: Коначна победа сваке душе је кад се човек издигне изнад материјалних ствари. (...) Тако приче о Диотену, који пошћуно нај живи у бурешу и Јовану Крстичељу, обученом у нешћављену козју кожу постојају јасније. (...) Ко би данас нешто поверовао таквим скићницама и просјацима, које у Врању називају „Божјим људима“? Показује потпуну емпатију према свим људима, па и према непријатељима. Надилази себе у божанској љубави која не осуђује и мири се са реалним поретком у свету какав јесте. Сећа се Христових речи из Библије: Док не постанеш као деца, нећеш ући у Царство небеско, па закључује: Ови наши су по његовој мери. Само да не заврше разишћи на крст као он...*

Душан не штеди себе и неуморно подучава гимназијалце које храбри у одсудним тренуцима. Међу њима су његов унук Петар, затим Стојан, Мертек, Чукља, Шишко и Полутка коме поставља деликатна питања и долази до тога да овај изузетан ученик остаје без одговора: *Не можеш ни да знаш, све док на мислеће људе гледаш као на шунтаве. Између стварног знања и образованог постоји разлика. (...) Један мисли својом главом, а други понавља туђе мисли као своје. (...) Можда он само ствари постоје у друшћу од осталих? Не верује ником и све преиспитује на њему својствен начин. Он је радостан што ће ови младићи, ако преживе, постати мислећи људи, јер им је усадио црв сумње. Понеће и своје надимке у свет, јер у Врању је ретко ко остаје без њих.*

Аутор кроз шалу и низ шаљивих, врцавих дијалога прича, долази до приче и приводи је крају. Фабула је целовита, прати узрочно-последични ток одвијања радње у простору и времену, хронолошки. Стил је језгровит, а језик жив и сугестиван, са честим пословичким изразима: *Човек се везује за реч, а вол за ројови. Стира лојзе брани. Овца се цео животи боји вука, али је увек шиша, музе и закоље овчар који брине о њој.* Сви јунаци су психолошки, етички, језички и социолошки портретисани, упечатљиви су и функционални. По важности и ширини карактеризације издваја се Душан Шунта, који је осветљен на више места, из више перспектива. Међутим, кратко али добро су описани и стари четнички учитељ Миле Цупара, капетан Јован Пешић, командант бугарске војске и поручник који улази у Врање, у чију свест и мисли вешто улази приповедач, као што то чини и у обликовању готово свих јунака. Изузетно динамично насликани су и ликови који су епизодични: Милојко и Миланче, Муса и Тиса, Кацуља и Карча, Чиче и Миче, Мурча и Чуљко, Менко и Хусеин. На тај начин Томић је аутентично дочарао слику дводневне борбе, „врањски Видовдан двадесетог века“ који треба да пробуди као глас трубе све нас, „уснуле“, сто година касније, да нас подсети на њега, да се не заборави.

Младићи су одлучни да уђу у рат који почиње, али и старци, жене и рањеници, док је војска била на Солунском фронту: *Е иако је срце на Јевроју у ово малецко Врање и у ова деца. Што се нека група деца из Јевроје не дигоше да овако бране своје вароши, нећо баш наша? Главом у мајлу. Али иако је казано. Ми само сирово-димо вољу Госиода.* Врањанци, можда још увек ненавикнути на слободу (ослобођени од Турака тек 1878. године), навикнули да су на граници, живо очекују Французе, размишљају о трговини и осталим потребама дошљака ради личне материјалне користи. У полилогу врањских домаћина, чорбација, аџија, филозофа, студената, сељака, чујемо њихове ставове о актуелним темама. Говори се о јединствености младића који су до јуче често били у међусобним чаркама и тучама и о њиховој садашњој јединствености и спремности за одбрану.

Ови борци, међу којима има и оних који су преживели и до три рата, знају шта раде, носе у себи прави морал и имају звезду водиљу, а то је слобода за своје потомке. Смисао је одбрани Врање. Преживети? То је већ нешто друго. Циљ је умирати за идеале и храбро, редом, од старијих ка млађима који би требало да опстану, да се жене, и да тек страдају од свог живота. Дијалози или монолози ликова који су готово увек дати у пару, углавном старији-млађи, оно је што би требало да се уреже у поре читаоца који може бити било које националности или верске припадности – сваки ће осетити истину. Она исијава из свих речи ових нетипичних ратника у шанцу, у ноћи, која симболично

осликава живот. Борба је непрестана и као што се каже у Светом писму: *бдиће и молиће се*, овде је: *бдиће и бориће се*. Нема спавања и када ти тело клоне. Нема хране и кад си гладан. Храни се борбом, храни се победом – то је порука. Борити се за свој и туђ живот и жалити за мртвим душама, јер, не знамо никада зашто су оне биле баш на тој страни и за чије рачуне су отишле са овог света. Волети човека. Волети живот. Не кварити Божје планове. У сценама са кратким исечцима из дијалога који су трајали много дуже него што су у редовима романа, чује се јединствен глас, трезвен, Божји и свачији. Овде се нико не осуђује нити напада као човек, свако говори из свог угла, свако посматра то парче неба и делић света који му је дат да види овде и сада, јер, како Шунта рече: *целина истине је од човека сакривена*. У његовој изјави да пише како би испунио празан простор у знању и познавању истине коју ће читати онај ко треба кад за то дође време, као да се открива и смисао писања ове књиге и ауторове свести о томе да се права вредност дела често уочава много касније од тренутка објављивања, а можда су читаоци неспремни за разумевање написаног. Може се претпоставити да је то разлог што се и сама истина у роману на више места проблематизује: *Ако је Бој један, како један исти човек може неке да буде ослободилац, а другоме окуиашор? Стиаре књије су у љраву, све је варка и сан. Сваки ујао љедања има своју истину. Да је истина једна и нейроменљива, видела би се исто ошкуд јод да је љољедаш. Истина је дојоворна наука, мудровао је Душан Шунта, као и следеће: Очи обичној човека не виде невидљиво, а љреишостјављају да виде све. Очи су им као ошвор ијле за љролаз конца. Мале ијлене уши. Зајо сјално мешају ујод ијле са небом које виде љросветљени. Разлој више су њејове визије бугуђности. О шоме је мало љричао, јер су шо само њејова лудила. Свештеник Черек закључује: Наука и књије љреба да обезбеде мир. А ми немамо мир. Све је љројив човека, а као за њејово добро. То значи да је истина вешјо сакривена, а ми робовска радна снаја оноја ко зна шо шјо не љише у нашим књијама. (...) Треба да се врнемо на молишву и љраву науку. На свеје књије сјаростјавне! Ако смо ми са Боја, и Бој ће с нас! На крају, у последњем поглављу романа, још једном се понавља опомена: *Права људска истина не љостоји. Постоји само расјоложење љрема нечему шјо се зове истина. Једино је „Божја истина“ љрава истина. Она се не изјовара. Наслуђује се. (...) Исмевани збој младих и седих јодина, браниоци Врања ће дујо бији узор ошјалим рајиницима на Солунском љољу. А онда ће се, љо обичају, све заборавиши. Бујаре ће бији сјид шјо су се, као велики рајиници, са шјоликом бројношћу и рајном шехником борили љројив деце. Србе, шјо су љобејли и ошјавили децу да се боре умешо њих. (...) Ишјорија љамји само оне који љреузму**

највише заслуга од других. Ипак, истина је као вода. Увек нађе пут до оних који су жедни.

Посматрајући роман у целини, долази се до закључка да сви разговори проистичу из страха. Као Аска која је играла пред вуком, тако и ови борци причају како би продужили свој живот и, макар на тренутак, сакрили од себе истину да је непријатељ ту и да је смрт близу. Страх од неизвесности је лајтмотив који прожима све редове ове књиге. У том непрестаном причању које тече као једна песма, аутор нас повремено релаксира хумористичким опаскама и одом љубави и жени, најпре преко ликова Петра, Душановог унука и Зорице, девојке коју није успео да испроси јер су га пуцњи у тој намери спречили. И овде читамо изванредне редове: *Љубав никад није ипак једноставна као знаци којима је описана или: Љубав је ипак сна нечујна ђрмљавина.* Затим, рањени официр са сабљом, учитељ мачевања, који примећује како деца расту и сазревају сваког сата и минута, храбри овог младића да се бори због своје љубави, док се и сам заљубљује у његову мајку Јану која је нетипична, јака, прави борац на фронту. О женама и неопходности љубави са њом проговара и старац Мурча младом Чуљку: *Лоша жена је оштрија од сваку смрт. Добра жена је благослов. Не може да се наживиш и израдујеш. Она нема цену. То је дар Божји. Човек је само за то створен, да издржи барем једну жену, каква год да је, да направи и израни децу и да онда умре у миру. Биће да се не сасушиш сам у своју сопствену сенку. А и та сенка, под једно дрво на ђолани, малечка је. Слаба хладовина.* Можда је управо жена и љубав мотивација овим младићима, „крилатим вуковима“ који одлазе у хајдуке, не прихватајући пораз, да чекају нову битку и бојна поља. Слога је њихово главно оружје око којег су се састали и остали, несаломиви, да живе у сећању својих потомака.

Сијају и сада ови Обилићи из костију мученика који су невинно страдали од „ослободиоца“. И све је прошло, а они и даље живе и горе у нама као опомена за исправљање грешака. А да ли ће тако бити, показаше историја. Хвала Срђану Томићу за ову химну која успева да прене из сна, да уплаши и засмета, да нас онеспокоји и натера да процвета сумња и измести из стања привидног мира у удобности. Важно је знати да је још увек неко на страни човека и да људскост живи, макар у књижевним делима. Овим романом изграђен је симбол и мит о несаломивости у борби за идеале, као средство и циљ за нове борбе. То може само неко као Душан Шунта, јер истина је највећа храброст коју човек човеку пружа. Десета глава романа објављена је на порталу Радио-телевизије Врање у рубрици *Приче с јуна*, а можда ће бити храбрости у будућности да се роман преточи у драмски текст или да се путем доброг сценарија постави представа.

Милица Стојиљковић

ДЕМАСКИРАНЕ ОПСЕРВАЦИЈЕ

(Мирослав Манасијевић, 30.000 ОДМЕТНУТИХ ЈАПАНАЦА И ПРОБАДАЊЕ СТВАРНОСТИ, УКВ, Врање 2019)

Мирослав Манасијевић, млади, још неафирмисани песник из Врања, недавно се појавио на уметничкој позорници Софкиног и Коштаниног градића. Две објављене збирке песама годину за годином могу деловати претенциозно за читалачку публику, али халапљивост за славом овде изостаје, јер се у њима уочава развој песника, то јест пут сазревања како у погледу стила и синтаксе, тако и у мотивици и жанровском одређењу. Песме прве збирке (*Вукови у нама*) песме су почетничке, искрене и из

душе, са, рекло би се, недовољно темељним уредничким одабиром, смештајући тиме песника-почетника у категорију песника љубави, без пружања могућности да испољи све потенцијале.

Друга збирка *30.000 Јапанаца и пробадање стварности* (2019) приказују Манасијевића као песника зрелијег у мислима, изразу и опсервирању поезије. „Слободније” мисли, исписане сада већ озбиљнијом синтаксом, читаоцу пружају могућност да упознају самосвесног песника који се не устручава да своје окупације светом који га окружује и у коме егзистира, искаже онако како осећа – јако и оштро, директно и дрско.

Манасијевић је песник који супротставља прошло и садашње, исказујући забринутост око успостављања баланса на вредносним нивоима:

*Ако ненадано одеш с овој светиа
Неки шии са ружном краватом на штрафше
Доћи ће скоро весео на бдење
Твојој жени понудиши ушеху
И нешто што је још живо.*

„У његовим панталонама”

Његова „насушна” потреба је да „запечатити” пролазност и да не доживи унутрашњи слом над стожерима данашњице, те се, стога, свесрдно труди да пронађе смисао битисања. Та

потрага је митска, историјска, али често и материјализована; тренуци „пробадају“ стварност, која је евидентна и у којој (је)смо. Песников субјекат је и те како свестан да је утиснута „далеко у нама“. Због тога упорно задире у прошлост, мислећи да ће одгонетнути аријаднино клупко, надајући се чежњиво избављењу из унутрашњих лавирината душе, јер, на крају свих крајева „сам бираш/ који ћеш отров прогутати“ („Школа тровања“).

Понирући у прошлост, а притом чврсто егзистирајући у садашњости, стварност песниковог субјекта има сновидовне нијансе, помало је несвакидашња и необична, испреплетена моментима живота који су тескобни и прикривено анксиозни. („Тражим невиђено чудо/ Али нисам довољно/ Стимулисан јецајима.“ – „У дневној соби“) Та кохерентност (под)свесног и реалног је потка која песниковог субјекта окупира и често оставља без одговора за којима трага. Оно у нама, сакривено, потиснуто, извире покаткада стварајући на тај начин не потпуно ослобођење душевних растројстава, већ само назнаку да је негде „карта за далеки сунчани вилајет“ („Школа тровања“).

Тривијализујући слике подсвесног откривамо „стварност“ која је обојена натуралистичким сликама. Сексулани чиновни, излучевине, биолошки процеси човека, крвопролића, смрти, распадања, ратни походи, проституција, убиства и оружја – део су свакодневнице, од настанка цивилизације до данашњих дана. Актуелност тих мотива прати развој човека од рођења и зачетка па до труљења и смрти и инспирација су уметницима кроз време, али се ретко ко осмели да такав натурализам изнесе и овековечи. Негирање (друштвене) стварности изражено је француском декаденцијом, шилеровским деперсонизовањем борделских ликова, филмским сегментима, петровићевским „откровењима“, посредством Буковскових протагониста и Золиног фотографског копирања света.

Одметање Јапанаца одметање је субјекта од стварности која се може сећи имагинарном катаном, а субјекат, у зрацима сунца, у појединим филмским исечцима који пресликавају живот, ипак избегава харикири сопствене душе („Као утеха/ Остаје ми ипак/ Поглед са Сунца“ – „Поглед са Сунца“). Сунце као симбол живота и енергије недодвојиво је повезан са идеологијом Манасијевићевог песништва. Његов субјекат у сунцу види спас, извор, почетак, излаз. Фасцинација Јапаном као „земљом излазећег сунца“ јесте подсвесно трагање за сунцем у субјекту, које је замаскирано не тако пријатном стварношћу.

Редослед песама у збирци може и графички представљати криву која презентује повремене осцилације у расположењима лирског субјекта – од вечито гладног и жељног свега (света, потврде, лепоте, љубави и живота, до потпуног понора и западања у нихилизам („Ако икада и умрем/ Кажем ти сада // Умрећу жив!“ – „Хиљаду гонгова“; „Човек је најчешће/ Обична кошчата шупљина/ Испуњена нихилизмом // Никад довршеним.“ – „Шта да кажем“; „Упали свеће/ Пробуди музику/ Не заборави/ Твојим венама/ Тече жар феникса...“ – „Наслагане приче“; Дај ми још један живот/ Да га овде проживим!/ Дај ми још стотину!“ – „Париз–Антила“). Неуравнотежене луцидне мисли супротстављају земаљско (овде) и небеско (тамо), па се чини да понекад субјекат нема довољно снаге за „пробадање стварности“, за искорак у свет земаљски. Понекад, ипак, аутосугестија превагне над мрачним емотивним стањима и доведе га до свесног.

„Стварност“ ове песничке збирке је реалистична и представљена без демаскирања, ненашминкана и огољена.

У једној од песама наилазимо на хаштаг⁹ #LiveAnimal-Inside чиме субјекат упућује на оно животињско, нагонско у нама људима, које тек понекад буде ослобођено. Песништво Мирослава Мансијевића тежи том ослобађању анималног не само експлицитним стиховима, већ и потрагом коју води његов лирски субјекат. Ослобођењем животиње у човеку, ослободиће се и душа.

Ова поезија је, може се уочити на неколико нивоа, контрастирана опозицијама рођење (почетак)–смрт, прошлост–садашњост, анимално–разумно, сновиловно–реално, архаично/ретро–модерно, и оно централно: светло–тама. Субјекат је у потрази за неким од могућих одговора, међутим, неретко наилази на баријере психолошког типа. На то нам указују честа реторичка питања којима се завршава већи број песама. Тако, лирски субјекат је кроз целу збирку у активної потрази за смислом битисања и смирајем душе, на путу га води сунце а спутава мрак, животињски нагони извиру из њега попут разјарене звери, али он иде, не стаје, јури за својим земаљским местом, тражећи зрак наде који ће му довести сунчано спасење.

⁹ Хаштаг или колоквијално хештег (енгл. hashtag) тип је ознаке мета-података. Користи се на друштвеним мрежама попут Твитера и других услуга микроблогинга, омогућавајући корисницима да примењују динамично, кориснички генерисано означавање које дозвољава другима да лако пронађу поруке са одређеном темом или садржајем. Корисници праве и користе хаштагове најчешће постављањем знака тарабе (#). Извор: Википедија [17. 8. 2020].

Сшојан Боїдановић

ДИГРЕСИЈЕ МИЛИСАВА САВИЋА

(Милисав Савић, добитник НИН-ове награде: ПЕПЕО, ПЕНА, ШАПАТ, *Лаїуна*, Београд 2020)¹⁰

И када сам нашао где је и зашто искористио пепео живота, пену и то све шапћући нисам био задовољан. Глуматање Вергилија и његовог пакленог Дантеа није ме нарочито до-такло, тражио сам још. Можда више ничег није ни било, али ја сам тражио још. Ишао сам уз реку. Да сам кренуо надоле, упао бих у пакао дигресија и више не бих имао воље да из њих изађем, јер, руку на срце, божанствене су. Дигресија је обично начин да се побегне од стварности, али овде она об-јашњава књижевну стварност, она јесте ствараност која фил-трира, али задаје муке читаоцу који је у ситуацији да види и како је било писцу. У крајњем, сваки писац разгрће свој пе-пео, ако је пепео још врућ, онда прибегава дигресији, поку-шава да пеном покрије стварност, али дим се не може пок-рити, не може се покрити ни небо, а дим је као лош знак, дим може бити и кожни капут, у том случају, зна се, мора се шапутати. Шапутање на јастуку је пријатније. Знаш. Али, постоје и такве дигресије, у ту сврху коришћене су сцене „Од свог живота који гасне под пепелом.“ Као расан писац, ве-ћину, а можда и све, измислио је, извадио је из својих снова, док је оне о његовом Милошу научио напамет као свако бис-тро србијанско дете па их је овде изручио не би ли себи, а и нама, мало олакшао остатак пута. Са клецавим коленима пут је тежак, свеједно да ли је узбрдо или низбрдо. Важније је да мисао не клеца. Да нема прескакања. Да не трокира.

¹⁰ Милисав Савић: *Пейео, Пена, Шайаш*, Београд, *Лаїуна*, 2020.

Књижевност није наука, а када наука о књижевности то не разуме, то је страшно.

Загледао сам свако слово у књизи и то са горње стране Ибра не бих ли сазнао да ли се писац пењао на Биг Бен или је само посматрао са стране како га његов Милош (за)обилази. Најпоследње, то за Енглеze и није значајно, за њих је важно да сат ради, а знају они и да им он откуцава и када не ради. Сад видим да то зна и мој омиљени писац.

Ово ингениозно чудо направио је др Милисав Савић. Оно се састоји од 33 тријаде (три приче) плус Пролог плус Епилог плус О писцу = $1 + 33 \times 3 + 1 + 1 = 101 + 1$. Немојте мислити да је реч о Франкенштајну. Није. Реч је о веома добро организованој вишеслојној књизи коју је створио врстан приповедач Милисав Савић која је прокњижена као роман, а могла је бити названа путопис, дневник, есеј, мемоари, историја књижевности од седамдесетих година прошлог века до данас, збирка прича, (ауто)биографија, то би били слојеви, има још, али да не бих досадио читаоцима засад доста им је ово што сам навео. Овакво богатство досад нисам срео, обашка што су приче у тријадама пуне, и зреле, пуцају. Ја сам се одлучио за есеј, дакле, о том слоју ове сјајне, и мудре, Савићеве књиге ћу овде писати. Немојте ми замерити ако се ту провуче још нешто и немојте сумњати да сам све то урадио намерно и само зато што ми се Савићева књига много допала.

1. У Прологу се правио важан, а важан је и без тога. Претерао је са убацивањем античких митова, а и ренесансних, (ми смо ренесансу промашили због Турака, а оно што су нам Турци оставили то смо порушили!) па је гурајући тако догурао и до мита о Шекспиру. Све те ликове је морао у тексту поново да дефинише, да објасни. Није могао да издржи да не покаже београдској паланци како је он образованији, иако је сељачкога порекла, као да у Србији има и неког другог порекла. Српска властела је одавно нестала, а ово и није неки начин да се врати ренесанса. Уместо закључка у вези Пролога испричаћу вама следећу причицу:

Београдски сељаци. Некако у пролеће пред рат, Друштво српско-јеврејског пријатељства, уз сагласност Владе Србије, организовало је посету Србији двадесетак градоначелника израелских градова. У израелској делегацији било је и неколико људи из њихових кибуца. Неколико председника

српских општина јавило се на позив др Кларе Мандић, председнице Друштва српско-јеврејског пријатељства. Међу њима је био и Чича. Пријавио се да прими и угости некога из израелске делегације. Састанак је био уговорен код Милошевог конака у Београду. Чичи је запао градоначелник Кохавјаира, господин пуковник Давид Рош. Занимљив, преплануо омањи човек. Образован. Говори неколико језика. Брзомислећи, а опет одмерен. Писмо, захвалницу, по повратку у Израел, написао је Чичи на српском. Но да не дужим. После неколико дана, Чичу поново зове др Мандић. Е то је била једна изузетно способна жена. Пријатна и одличан организатор. О њеној лепоти ћу вам причати неком другом згодом. Зове она Чичу. Каже да има тројицу Израелаца из неких кибуца. Наши сељаци и не знају шта је то кибуц.

„Они би волели да виде неко српско село“, каже докторка и наставља: „Дајте ми, Чича, идеју где да их пошаљемо.“ Чича јој одговара: „Па, докторка, у Србији су све сељаци. Где год их пошаљете ту ће им бити добро.“ А докторка ће њему: „Имате право, Чича. Остаће у Београду.“

Напомена. Ову сам причицу негде раније објавио, у некој књизи или часопису, али нема везе, кад може Киш да прави папазјанију од туђих прича, могу и ја од својих. Надам се да ми читаоци неће замерити малу дигресију (*digressio*). Док сам се, кад сам био млађи, мотао по Београду, чуо сам овакву анегдоту у вези Кишовог (ко)лажирања, морам да шапућем, да не бих после морао да се посипам пепелом: „Сретне Данила један познати песник и пита га, Је ли Дачо, јесу ли све твоје књиге од истог писца?“

2. Савић је излио љубав према Црњанском, а није бежао ни од општих филозофских разматрања, мудролија: стр. 20. Наравно да је та љубав утицала на Савићево писање...

Савићева искреност долази до изражаја, и раније сам говорио да је искреност мотор који је битан за атмосферу приче, за подизање тензије између писца и читаоца, а Савић то документује готово на свакој страници овог фрагментираног романа. Одувек сам волео да пишем, а и да читам, у фрагментима, тада се боље види целина.

3. Савић има своје аргонауте. Неке је наватао у детињству и нису га напустили ни после толико година. Они су се појављивали на саборима и на вашарима по Рашкој, а ја лично

сам их виђао сваке године и на Светоилијском вашару у Књажевцу. Верујем да су то ти исти. Писац је водио свога Милоша у Књажевац, на Светоилијски вашар, а прогласили су то путовање као да иду на неки Фестивал културе. Каже да су се лепо провели. Ја не верујем јер су тамо испод вењака имали пиво и певаљку, а Шабана Бајрамовића нису видели јер је пијан спавао испод стола, и то веровали или не, све до пензије.

4. На крају прве главе започео је расправу о односу писца и читаоца и када сам помислио да ћу нешто сазнати Милисав ме је глатко заврнуо:

„Веза између писца и читаоца у бити се своди на три врсте.

У првој, најчешћој и најбројнијој, писац доминира.

Друга је веза равноправних партнера.

У трећој вези читалац је онај који води игру.“

Овај цитат је чиста проза. Она огавна која кида везу између читаоца и писца. Али зато је виспрени Савић (мали Сава!) у стилу Чехова¹¹, а може се рећи и у стилу Милоша, написао и прозаиду digressio 1:

„Прича о писцу и читаоцу стара је колико и књижевност, може се описати и као љубавна. У овој вези први корак припада писцу, он је тај који – како би се шатровачки рекло – „забацује удицу“, све друго је неизвесно. Писац се удвара читаоцу, повлађује му и подилази, мази га и тепа му, али га повремено оставља у недоумици, измиче му, вара га, лажуцка, грди, шокира, подсмева му се, прави га будалом. С друге стране, и читалац не остаје дужан писцу: љути се на њега, грди га, смишља му разне пакости. У крајњем случају одбацује његову књигу.“ (Стр. 34)

А због мира у кући, набацио је Милошу и ујну, мада ја мислим да се ујна није њему допала не би она ни пригвирила у овој књизи. Тек, ујак је Милоша избацио зато што није хтео да учи, а он се поред ујне провукао, ушао је у ову причу.

„И?“

¹¹ Зоран Божовић, у предговору књиге *Изабране приповејке*, Антона Павловича Чехова наводи: „Према Буњинином сведочењу, Чехов му је једном приликом рекао: „Чим се прича напише, треба избацити почетак и крај. Ту ми, белетристи, највише лажемо.“ (Стр. 15).

5. У првом фрагменту смо имали ујну, овде имамо мајорицу. Да не буде досадно. И није досадно. После ће нам писац сервирати Воденичарку коју је жедну превео преко реке. Од њега је и то доста. Милош је волео... На крају другог фрагмента, првог дела, онај дечак што је лизао капи са девојачког извора убацује digressio 2. И? Све мислим да хоће да ми нешто подвали, мада знам да ме је сместио у неку од оних својих група и групица, има и подгрупа, читалаца, укапирам, и кренем да читам есеј, нећу ваљда да дозволим да ме надобудни Мали Сава зезне, решим да прогутам прво дигресије, оне овде имају сличну улогу као оне фусноте код Саше¹². Али, овде су захвати дубљи. Када сам прочитао последњу, видим да ме је Савић наместио, навукао ме. И? Морао сам да се вратим. Али, одмах да признам свидело ми се. Реч је о фу-ги. Савићева fuga. Уосталом, сви знају да после ј...а нема кајања. Свако од нас је негде изгубио време, само је питање како, или зашто, а може и како и зашто, а одговори су сувисли једино они које дају они који су преживели читање.

6. Трач књижевност. Моја је мати често говорила, Издају ме ноге. Тек сад видим шта је то. Многи мисле да нас је нови мандарин издао, ако није има још времена. А мене издају ноге! Ноге су способне да зауставе луду главу! Размислите!

Никада ми неће бити јасно зашто жене воле да имају дугачке ноге. А видим да то воле и мушкарци. Феминизирани. За дуже ноге потребне су и дуже чарапе. Осим тога, дугачке ноге се брзо расклиматају. Неки верују да брзе ноге брзо трче. А нико се не пита шта ће то мени. Ни ја не питам за мене, него за комшику. Комшија је црко к'о Басара. Њега не интересују жене, па ни књижевност, само трач! То је та нова сорта, **трач књижевност!** Не чита ништа. Седи у кафани и само чека. Као мунгос. Кад му наиђе трач, зграби га и беж у ве-це да брже боље прокњижи још једно срање. Понекад га шутне, па трач и погоди некога у главу. Сада су га издале ноге, а и глава, не може далеко да добаци. Упиша се.

Овај фрагмент сам овде убацио да би читалац био упознат шта је тренд у српској књижевности овога тренутка, али тај исти читалац коме нисам успео још да нађем место у Савићевој класификацији, мора да зна да иако је Савић лоцирао радњу или иницијацију, па и свога Милоша у кафани,

¹² Саша Радоњић, *Роман Рубикова коцка*, Нови Сад, Соларис, 2019.

најчешће је то била Влтава, да су захвати, мисли се на књижевне захвате, дубљи, мудрији, префињенији, и да никакве везе немају са писцима а ла Басара. Сигуран сам да је на то утицало образовање, тј. ерудиција писца, а не трач, иако се аргонаути који се возе током ове књиге могу препознати као људи из ближе или даље околине писца или његовог Милоша, њихова симболика има и дубља и шира значења. Овде сам хтао да убацим три тачке, али се тргох кад сам се сетио шта сам прочитао у *digressio* 10: „Велики писци не употребљавају три тачке.“¹³ Одличне су приче самог наратора, а и есеј који је истолкован у преко тридесет дигресија које су означене, а има и оних које су у књизи инкогнито. „Приче су један од начина, варљивих али нужних, да се ублаже катастрофе...“ (Стр. 260). Макар да су узете из сопствене биографије, или из биографије неког Милоша.

7. Обавезе су иначе веома гадне. То су оне радње које морате... Одувек је важило да није тешко оно што се мора. А мени је то најтеже. Можда су лакше оне обавезе које човек, мислим на писца, и то на озбиљног, одраслог расног писца, сам себи наметне. То је намет, али може се третирати и као обавеза. То је у вези са савешћу. Но, да не ширим тему, заглибићу се. После овакав бангав нећу успети да се искобељам. Бангав може бити и у ноге и у главу, а може и посебице. Мој први уредник био је Милисав Савић, а његов Милош био ми је колега у панчевачкој гимназији, то су мотиви за обавезе.

Отац има милосницу, те писац не заостаје за својим Милошем. Рекосмо да мора бити занимљиво. Засада држи темпо. Бурлескно.

„Кривица је једино што смо Срби.“ (Стр. 45). Шапће Милош. Он ће то чинити од кад се вратио из Лондона до краја живота.

На страни 46. нађох себе, као читаоца, као закерало. Провалио ме мој омиљени писац а још нисам ни почео да читам.

8. Досад ме није много изненадио. Писац је баш увиђаван, и мене је турио у књигу. Види стр. 49. Овако ми је завукао, само је изменио место догађаја: „Цокуле ми је позајмио брат, нема смисла да идем у Лондон у гуменим опанцима, које

¹³ Види [1], стр. 92.

сам до тада носио.“ Ове гумене ми зовемо пиротски, јер се фабрика „Тигар“ која их производи налази у Пироту.

Прилично сам одгурао у читању, све чекам да писац каже нешто о Милошевим књигама, али не оно: Тешко је објављивао, Енглези нису хтели да га преводe... него о садржају мисли у тим књигама, о дубини... али он упорно врда, илити хоће да буде дискретан, а мене то нервира. Међутим, писац зна да је београдска чаршија опака...

9. Реч „шапат“ се први пут појавила на корици, па на стр. 46. али тек на страницама 56–57. видимо да је реч о шапутању због страха. За сваког емигранта и зидови имају уши. Он се плаши емиграната, плаши се и људи који су ко зна из којих разлога дошли из отаџбине, свуда су шпијуни... у таквој атмосфери живи његов Милош, она епизода са стрицем који је заглавио затвор због цигара је чисто да би читалац имао дуплу причу, причу двојника, а и да би писац био доследан у дигресијама. Ево је на страници 59. Носи број пет. Ту се писац острвио на читаоца који га проглашава „преварантом, сумњивом особом, дрзником, насилником који му се непозван ушуњао у кућу, у кревет, у главу, у мисао, у сан. Потказује га полицији...”¹⁴ Закључићу овде да не бих даље разглабао и да се не бих завлачио у тмурне мисли писца које морам после да тумачим, и то како је њему воља, закључићу Песоом: „Открио сам да је читање ропски облик сневања. Ако морам да сањам, зашто не сопствене снове?”¹⁵ Открио је Песоа, а писац је спровео у дело.

10. Дирљива је прича о односу писца (сина) и мајке. Откуда год да се враћа увек га дочекује мајка. Макар у мислима. „На столу ме чека парче проје, кришка сира и кисело млеко у здели.“ (Стр. 65) Претерана романтика. Ни ја нисам мање болећив према својој мајци.

11. „Од лудила може једино да га спаси поезија, схвата. И не одустаје од ње, Наказа Апсурд ипак не може да се носи са лудилом Диониса, Муза, Ероса и Афродите. На љуту рану ратног лудила треба ставити љуту траву поезије.“ (стр. 71)

¹⁴ Види [1], стр. 59–60.

¹⁵ Фернандо Песоа, *Хешероними*, Београд, *Службени гласник*, 2013. стр. 367.

Његов Милош мисли да је ПЕРУШАВАЊЕ спас од невоље и зла. Мислим да је реч о глуми. О способности да се човек претвори у другу личност. Да се умножава. Да се цепа све док не буде потпуно расцепљен, онда ће рећи да је реч о будали па ће га се клонити, а он ће се саклонити, избећи ће невољу.

„Поље које треба прећи од неизговореног а јасног до изговореног а нејасног јесте поље литературе.“ (Стр. 73)

На дуже стазе побеђује уметност.

12. У digressio 8. писац наводи: „Књижевност мора читаоца добро да дрмне, протресе од пете до главе, изазове грчеве у утроби, убрза рад срца, заустави дах, подигне притисак.“ (стр. 79) Све се то постиже ненаписаним. Техником. А надасве грозницом. Некад је зовемо ватром. „Кад гори човек/ цео свет се/ греје“¹⁶ писао је о својој ломачи Брана. „Јер срећа је лепа само док се чека...“¹⁷

Digressio 9. „... Бес и гнев у људима је одавно замро. Најпречи задатак поезије је да га оживи. Уколико је то могуће. Највећи непријатељи поезије су пригодни песници. С њима се поезија претвара у баналије, у сплачине којима је Кирка хранила посвињчене људе.

Оживљени бес и гнев треба у првом реду да пробуди код људи осећај да су слободна бића. Попут правих, неукротивих песника.“

Сагласан сам да је мир једна одвратна идеја. Он ће нас оберучке дочекати као крст.

Ни Христос није проповедао учмалост. Проповедао је уздржавање од злих дела, али је тражио од својих ученика акцију:

„Идите по свему свету и проповедајте Јеванђеље сваком створењу.“

13. До стране 93. нисам успео да сазнам да ли се Баба Пауни на репу појавило Агусово око, а ни на поменутој страници нема ништа о том оку нити о Баба Пауни. Можда зато што Аргус још није ништа оњушио.

¹⁶ Бранислав Петровић, *Моћ говора*, Београд, Грамафик, 2003.

¹⁷ Десанка Максимовић, велика српска песникиња.

14. Његов Милош је имао решење за све пишчеве проблеме. Саветовао је воду са девојачког извора. Али много је цела кофа. Ако је та водица тако слатка, онда се она лиже, а не пије. Добро пустимо сада то, писац и није тако жедан, него мајка. Сигуран сам да ће се до краја књиге снаћи и за воду и за ракију. Нема живота без жена и без ракије. Мој брајко! А ко успе да лизне девојачки извор осетиће и мед и млеко. Чак и ако је то учинио у тајности, и ако никоме никада није рекао, излануће се он, написаће. То је писац. Наше је само да читамо и да му повремено отпишемо.

15. Запањо ме писац својим тврђењем у digressio 11:

„Будућност књижевности је у есеју. Приповедати и певати значи размишљати. Или, боље рећи, коментарисати. Историја модерне књижевности и није ништа друго него историја коментара.“

Е, сад ми је стао на жуљ. Може га донекле извадити последња реченица ове дигресије: „Но, писцу је највише стало до туђих коментара: тек они откривају да ли је његов текст допао пажњи оног препаментног, циничног, немилосрданог, препотентног читаоца.“

Када пишете о некој књизи, ви пишете свој текст, износите своју мисао, објављујете се, а оно што је у књизи требало би да буде само каписла, ако то не буде, онда и не заслужује реч. А то се ради углавном онда када је човек претоварен и да би олакшао својој души мора да се растерети.

О поетичности се говори и када није реч о поезији!

Поезија је само једна појава у којој се испољава поетичност! Баш ме занима, зашто се кад је реч о поезији не би могло говорити о њеној пластичности, скулптуралности? А може се и о томе. О томе се може говорити свуда где има уметности.

Ако роман може да буде речник, зашто не би могао бити есеј? Или, зашто есеј не би могао да буде роман? Немојте сада постављати питање: како? Потрудите се мало. Уосталом књига *Пейео, џена, шайаш* Милисав Савића је пред вама, ако тражите неки бољи доказ нећете га наћи јер не постоји.

За писање есеја није довољна само ерудиција, потребно је и животно искуство, па рекли бисмо и извесна доза мудрости.

Ако есеј не садржи емоцију, он је хладан и тврд као камен, и није за под главу, а ни за под гузицу.

16. Перле, семафор и Заратустра. Савић се овде појављује и као писац и као наратор, богме и као сведок. Као што је Паунд у своје време ишао трагом трубадура Савић креће за Милошем, каткад и стварно. Срећом, путеви су им се укрстили. Службовали су... Овде сам ставио три тачке у инат писцу који ме је упозорио у *digressio* 10. да то не чиним јер ће се то сматрати једном врстом немоћи да опишем своје емоције. Ово сам учинио чисто да подсетим мог омиљеног писца шта значи српски инат. Али, ово што ћу сада написати и не садржи емоције, чисти факти. Његов Милош и ја смо службовали у Панчевачкој гимназији. Он је предавао гимнастику, а ја математику. Сада, овај мој Милош био је прзница, стално се жалио управитељу школе, а и министру просвете: „...Преврћем се, дакле, на справама пред ученицима...“¹⁸ Није спомињао да ли би се превртао пред ученицама. А мислим да би. Онај Савићев Милош био је озбиљнији. Вероватно се сада обојица преврћу. Тако се прича, али ја не верујем. Иначе, тачке су му већ пребројали, као националисти крвна зрнца, има их 101, што би значило да се ове приче Милисава Савића које чине роман, а које, чини се, и нису баш чврсто повезане, а то мислим да је он намерно тако урадио да би се читаоци мало чудили, али и да релаксираније читају, могу читати до сто један, и назад. Дакле, тачка овде значи крај и почетак. И перлице се једва додирују, каткад се и не додирују, али када се нађу на лепом врату светлуцају, зраче, привлаче, прави су магнети за очи. Савићеве приче у троструким фугама су прави правцати бисери српске књижевности, а дигресије су колачићи којима се читалац слади на крају сваке фуге.

17. Мислио сам да ћу моју причу о књизи Милисава Савића, расног писца, брже написати, али његово писаније је густо, а избрушено је тако да делује заводљиво, па док ја то разгрнем, оде време. Лепо, лепо је написано, Савић је вешт, уме да напакује мисли и ко год чита мора да буде пажљив, па и обазрив, тако да и не осетиш кад се време измакне. Сјајно Савићу, сјајне су ти дигресије, мини есеји, фрагменти великог есеја. Озбиљног, који се бави суштинским питањем књижевног посла, односом писца и читаоца, по правилу то је иста личност, јер озбиљних читаоца и нема до писаца. Од кад је

¹⁸ Гимназија „Урош Предић“, Панчево, 2008. стр. 31–33.

света и века увек су писци писали за писце. Савић се овде изванредно носи са социјалним положајем писца и са карактерима писаца, са њиховом психологијом, са пропалим писцима, истичући туберкулозу, алкохол и политику као могуће разлоге њиховог пропадања, са писцима политичарима, тј. оним писцима којима је допуштено да се баве политиком: „Само велики писци могу да се баве политиком јер их од прљавштине и курварлука, иманентних политици, чува њихово дело.“ То се, како што је познато, није десило са његовим Милошем, који у књизи репрезентује идеализованог и измаштаног Милоша Црњанског. То се није десило ни самом писцу ове изванредне књиге. Путешествија њихова су и основа и потка ове књиге. Њихова искуства, животна, па и књижевна, јер је књижевност њихов живот, уткана су у сваку причу. Просто, када читате књигу, где год у причи сретнете име Милош, а има га у свакој причи, оно дејствује као црвено светло на семафору, упали се и заустави читаоца да би му мало посолоио. То је та нит, која је наизглед танка, која повезује перлице, приче, у тријаде, па у роман. Уосталом, знамо да и танке нити могу бити јаке да би издржале велику тежину. Није нужно да човек буде рибар па да зна да веома танка струна, једва видљива, на којој је привезана удица, може да извуче велику рибу. Те нити које су јаке а једва се виде користио је Савић да би повезао за лаике потпуно безвезне догађаје које је сместио у своје приче. Кад смо већ код рибарских реквизита и њихове улоге споменућу да је важна врста удице и како је она везана, јер риба се пеца на удицу, а не на струну. А на крају фуге уместо *Also sprach Zarathustra* као послastiцу имате *digressio*. Савић је све ово велемајсторски спровео кроз своје приче које је кувао на тихој ватри од свог детињства до данас, зато су оне тако укусне, изазивају уми. Не шалим се, стварно тако мислим.

18. Ледени брег. У *digressio* 14. Милисав Савић пише и ово:

„Нема тог писца који је загосподарио у потпуности својом причом. Прича је као ледени брег: писцу је доступан само врх, а онај огромни, тамни, непознати, недокучиви део под водом изван је његових моћи.“

Ако крене ледени брег, може потопити писца, макар да је писац велики као Титаник. Ако зарони, постоји могућност да ће се удавити, те да више неће давити. Само велики, одрасли, писци, а њих ређе читају јер су тешки (за разумева-

ње!), могу да изроне, а када се то и деси, онда их ухапсе под оптужбом да су хтели да изврше (само)убиство, и то више пута. А у егзилу знате како је, досадно, а та досада књиговође, не рађа књиге. Писац воли илузију да је слободан. Не излази из свог ћумеза пуног тешких мисли и замишља сваког дана, а почне чим се пробуди, да је то слобода. Ужива. Будала. Лед се мора разбијати. Не вреди чекати пролеће. Можда и не дође. Или, дође ли са са короном, онда се може живети и писати само Робија. Савићев Милош, од кад зна за себе био је опседнут озбиљним темама: „The first sex is in the focus of many novels.“ „Ех, колико је само прича о томе написано! Коментарише Милош.“ Скрећем пажњу читаоцима да је Савићев Милош правио огромну разлику између леденог и Венериног брега. Знао је. Био је ерудита, иначе му Савић не би тутнуо у уста ону реченицу на енглеском.

19. Пишући о песнику боему наш омиљени писац није мислио само на Ђуру Пијаницу, нити на његове патриотске песме, али је смислио да „таквом свету, без љубави и среће нема спаса.“ У тој причи нашао сам да је писац нешто преписао и из мог живота, али убрзо се преселио у Лондон, а ја сам отишао у Париз. Тако смо се тада разишли. Били су му занимљивији подрум и лондонска магла коју лукави Енглези продају туристима и српским писцима у покушају као што српски касаци покушавају да варошким домаћницама продају муда за бубреге. Маглу имамо и ми,

МАГЛА

*Кад сви мисле да ти је остало још мало,
Онда највише размишљаш о животи,
јер имаш највише времена
које не зависи ни од твоје
а ни од њихове мишљења.*

*Некада давно чинило ми се да
животи има дуљачак реи као комети,
Недавно су преко радија јавили
Све је то нека магла!*

али из подрума се могу посматрати разне врсте ципела. И то је нешто кад се већ не виде лепе женске ноге. Морам овде да

му кажем, кад већ нисам то учинио раније док је био уредник, и то главни, Бранко није рекао нигде и никада да ће сви писати добру поезију. А и оно што му приписују да је рекао није баш сигурно, не због приписивача, него због преписивача и понављача који се баве приписивањем. Свако према способностима. Свакоме је Бог дао по заслуги. А да је књижевност за елиту то смо расправили. Чак смо се нас двојица и сложили. Остали ћуте. Слажемо се и да књижевност „не трпи стадионску публику“¹⁹. Није писац мислио на невољу која прати председниковог сина до московског олимпијског или до стадиона Партизана, свеједно је, и назад, али прича се односи и на њих.

20. Нисам стигао са читањем ни до пола књиге, а већ ме хвата мука. Спопада ме страх. Размишљам шта ћу после да радим, шта ћу да читам када дођем до краја књиге, до последње дигресије. Мораћу у свом животу да направим неку дигресију. Ако већ није касно. Али, увек је касно, зато ћу пробати. Савићеве дигресије су божанствене, инспиративне и понад свега провокативне, али руку на срце, и нису за свакога. Откад знам за себе увек сам тврдио, Мисао је Мајка Божја. Посрећило ми се, допаде ме ова Савићева књига, те ми то и потврди.

21. Сада и ја морам да направим једну дигресију. Моја ће бити већа. Упозоравам читаоца да не прекида читање јер ћу се вратити на књигу и наравно, на дигресије. Ја без њих не могу. Не мислим да преписујем од писца, него кад је у Лондону тугаљиво споменуо Фијезоле и Стражилово сетих се шта све није споменуо, а о чему је ћутао и онај његов Милош. У Фиренци често пада. У Фијезоле сам ишао по највећој киши, а ветар ми је копао очи испод наочара. Распитивао сам се за његовог Милоша, али Италијани нису чули за њега. Знају само за пасту. Вино им је добро, али га углавном попију туристи. Што се жена тиче, не могу да грешим душу, има лепотица, али нису Жабарке.

Piazzale Michelangelo. Ове две речи означавају велики трг великог Микеланђела. Одозго се божанствена Фиренца види као на длану. Поглед са терасе Микеланђеловог трга јесте посланица за свачије око. На средини трга је копија

¹⁹ Стр. 124.

његовог Давида. Оригинал је у Академији. Ова копија је постављена, као и она испред Старе палате (Palazzo Vecchio), да би се поред Давида фоткали они туристи који немају стрпљења да сатима чекају у ред испред улаза у Академију или они који не желе да плате 15 евра да би видели оригиналног Давида. На оригиналу као и на копијама скулптуре Давида могу се уочити диспропорције: превелике шаке, дугачке руке, уска рамена, велика стопала... Неки то тумаче као да је Микеланђело користио те симболе како би истакао снагу Давидову. Мени то тумачење није уверљиво. Али Давид привлачи пажњу милиона људи из целог света.

„А знамо и шта је учинио, када га је гонфалонијер (gonfaloniere) Содерини, укорио, што је нос Давида повелики. Попео се на скелу и, тобоже, почео да струже нос, на Давиду. Посуо је мало прашине Содеринију на главу и питао: како му се сада чини? Савршен је – одговорио је 'мецена'. – Ни Перикле није, можда много бољи био.“

Овако је Милош Црњански у својој књизи о Микеланђелу описао одговор Микеланђела папи Содеринију.

У Фиренци пада киша. Падала је и у време његовог Милоша Великог, а и када је писац био професор. Срећом, кафе на сваком кораку. Лепо винце, лепе жене-мезенце за очи.

Испред Дантеове куће, испред Дантеове цркве, испред Дуома, нигде оних људи који раде у Фијату, у Јури, у Гоши... Нема ни оних из српске владе, они понекад залутају овде због шопинга, тј. због секретарице, не због културе.

Испред базилике Санта Кроче исприсио се убедљив споменик Дантеу, великом италијанском песнику. Нигде не прочитах ни реч о томе да је Данте био охол човек и да је потписао акт о изгнанству песника Гвида Кавалкантија, а други пут није био за повратак Гвида у отаџбину. Можда и Жабари имају писце који су свиње као српски писци који о српским писцима пишу свињарије. Али. Људи су увек били значајни. Чак и они које је црква или држава осуђивала.

Преко пута Палате Пити на једној кући је табла са натписом да је овде боравио Ф. М. Достојевски и да је овде завршио Идиота. Мислио је човек да ће лепота спасити свет. Али на табли о томе ништа.

За студенте архитектуре у Фиренци је прикачена легенда од које они дрхте: Ко се попне на Дуомо, свега 400 степеника, и погледа лепоте Фиренце одозго неће никада завршити студије архитектуре. Страх, познато је, најчешће изазива незнање, али познати су страхови од висине, од затвореног простора... Нико не спомиње страх од лепоте. Ма колико да је лепота привлачна и тај постоји. Хајде присетите се.

Нисам се пењао на куполу Дуомо, али јесам на Његошев маузолеј. Степенице, степенице... Црква Светог Николаја у Великом Боњинцу се не може упоредити ни са каквом из Фиренце. Мало Боњинце нема цркву, ни Равна Дубрава.

22. Мало ли је? Награде књижевницима су се додељивале и у античкој Грчкој. Забележено је чак, примера ради, да је Софокле прву награду добио против Есхила, творца трагедије, а да је Еурипида победио три пута. О томе се читалац може информисати на разне начине, па и путем интернета. Податке које сам навео прочитао сам у предговору Веселина Чајкановића у књизи *Есхил и Софокле, Одабране трагедије*, Београд, СКЗ, 1926. Превод је сачинио Милош Ђурић. Овде ћемо се наградама бавити посматрајући их са оне мрачне стране. А на то нас је навео писац Милисав Савић на чијој заиста одличној књизи *Лейо, ђена, шайати*, на корицама пише „добитник НИН-ове награде“. На коментар, др Ненада Кебаре, да би тамо требало да стоји реч „одбитник“ сам аутор је дописао „добитник и одбитник“. А о томе зашто је вратио НИН-ву награду читалац може прочитати у књизи почев од стране 127. и верујем неће бити задовољан јер о томе неће ништа наћи. То се има сматрати коректношћу. Наш писац ће се овде, а и током целе књиге, бавити улогом литературе у животу човека и њеном моћи да ту своју улогу одигра онако како би требало, или боље речено, онако како од ње очекујемо. Писац ће изразити и сумњу: „...почињем да сумњам да се лепота, крхка, тешко може супротставити злу... и увек ће бити они који ће тражити да пишемо књиге које би требало да оправдају њихове сулуде идеје, увек су они, зостављачи духа и лепоте, на страни, тобож, слободе и правде.“ Он с правом мисли да се моћ литературе прецењује. Али: „Можда је ђена моћ што код мрзовољног цара измами И са знаком питања, цар је нестрпљив да чује наставак приче. Све док је тог И, а оно значи много шта, па и наду, биће приче. А то није мало.“

23. А сада наступам ја. Ја ћу о наградама, и то о књижевним. То ће, можда бити најинтересантнији део мога текста, а сами ћете у мом тексту тражити, надам се да ћете нешто и наћи, одговоре у вези изванредне књиге *Пейео, ђена, шайаи* врсног приповедача Милисав Савића. Али морате прво прочитати књигу. Остатак текста који се односи на награде пребацићу у фусноту²⁰, па ко воли. Фуснота ће овде бити замена за дигресију.

²⁰ **Наставак о наградама, и то књижевним.** Фејсбук је богом дан за подметачине и олађавања. Обилно га користе и познати песници. Богме и признати књижевници.

Ако су познати то не значи да су добри. Име се може стећи и разним марифетлуцима. За то постоји и посебан назив: маркетинг. У томе маркетингу нема поштења. Као што се много рекламира роба која није бог зна какава, тако се и песници саморекламирају, или их рекламирају њихове групе ботова-истомишљеника-малоумника. Понеко од њих се истрчи. Прошета по Фејсбуку не би ли га видели људи, па и песници изван његове групе. Дешава се често да му брзо сабију рогове. А дешава се и да га прихвати официјелна критика, која, руку на срце, никада није била нарочито добра.

Има и тврђења да критика није дорасла задацима који су ту, пред њом. Тога је увек било. А критика тера своје. Неки тврде да су критичари они који нису успели као писци. Не бих се с тиме сложио. Штавише, могло би се рећи да су најбољу критику поезије писали управо песници. Намерно нисам написао добри песници. Или су песници или нису. Оно познати рекосмо да не значи да су добри.

Признати, такође, не значи да су добри. Признања су и награде у којима не оскудевамо. Око награда се окупљају групице, клановчићи, па и кланови разних пискарала која често упрегну и неписмене локалне политичаре као коње, или волове, да вуку нешто о чему немају појма. Обично се из тога крију они који перу паре или перу савест. И једни и други су далеко од савесности. Занимљиво је да те групице бивају и насртљиве ради остварења својих замисли, оне лове познате писце како би им доделили награду, сматрајући да ће тако подићи рејтинг награде, а у ствари само још више брукају име награде, и скрнавe неког доброг песника чије име су самовољно присвојили за име своје награде.

Постоје читаве „антологије“ познатих и признатих српских преписивача и компилатора. Занимљиво је да кад год се нека таква књига појави онда на њу бацају дрвље и камење они који се у поезију не разумеју, које је природа лишила поетских мука. Њихово је камење. Они су виспрени, знају с њим.

Појављују се на Фејсбуку и песници који жестоко критикују награде које се, по њима, додељују неуспелим остварењима. Нажалост, то траје све док се ови из групица-кланова, не досете да га ућуткају-доделе му награду. После све иде по старом. А песник ћути ли ћути.

Често се код нас чује изрека: „Мала бара много крокодила.“ Углавном се то односи на политику. Али, и у књижевним наградама, почев од Нобелове, свуда је политика. Београд је имао црногорску мафију, она је била у власти, у привреди, у криминалу, па наравно, и у култури. Сада после последњег рата су дошли људи из Босне и из Хрватске. Занимљиво да су ови дошли углавном у Војводину и јасно, тамо где је власт, у Београд. Они са Косова овај пут нису прелазили Саву. Сад су се створиле нове клике, а и стара је ту. То је углавном подела клановска, мафијашка... Свако дели награде само својима. Нажалост! Још је већа туга да се тако и књиге објављују, па и текстови у часописима. Знам, овде код нас, а где-где и у иностранству стварале су се групе, оне су објављивале књиге, часописе... Но, то су биле уметничке групе, као надреалисти, структуралисти, зенитисти... А данашње групе, клике, друштва... су мафијашки организоване групе без уметничке оријентације, без икакве мисаоне конструкције која би требало да одвоји човека од трске.

Жалосно!

Није ми за утеху што видим да је у комшилуку још горе!

*

Велики играчи, то су они који на свим великим конкурсима покупе све награде, неки су постали и академици, обично су руководиоци, или уредници, у културним центрима, библиотекама, почев од НБС, или још боље у издавачким кућама чији је власник република, покрајина, град, или општина. Има и оних који су основали своје издавачке куће са истим злочиначким намерама. Они раде по систему, ЈА ТЕБИ, ТИ МЕНИ. Та се сорта намножила тако да сада тих протува има и у малим варошима. Они углавном као награду објаве књигу мањег обима, два-три штампарска табака, неком свом рођаку, а главне паре мазне главни уредник, који је по правилу и неки функционер, наравно из неке владајуће партије. И поједине парохије су почеле то да упражњавају. Има ту и рођачких веза, сад је модерно да то зову непотизам. Ако већ зависи од плодности попадија и попова, можда је боље звати га поповштина или лоповштина.

Претходна власт је делила тзв. националне пензије, а ови садашњи деле туђе паре за своју корист.

*

Посебну сорту мафијаша чине неки људи који се издају за критичаре. Њихова је улога многострука. Они су ту да путем медија праве амбијент, галаму – рекламу, пишу славоспеве – серу, а у неким случајевима и да гласају. **А да критика у Србији не постоји то сви знају.** Те ситне гњиде успевају да искамче и објављивање неке своје књиге. Али за то треба много својих гована да поједу. Они то и чине. Изгледа са уживањем. Наздравље им било!

*

Ретко кад сам срео неког да се појавио као кандидат зато што су му биле потребне паре. Али, има и таквих. Не знам да ли је то био једини разлог за појављивање на конкурс. Али знам да је тога било.

*

Примећено је да су чланови жирија за награде које се додељују у Нишу углавном из Новог Сада.

*

Запажено је да многи критичари и есејисти не наводе изворе „својих“ мисли, те да су убеђени да ће читаоци бити одушевљени њиховом „позајмљеном“ памећу, тј. лоповлуком. Многи од њих се и провуку за неко време. Али, после двадесет-тридесет година, а можда и више, открије се лоповлук. Тада нови критичари почну да јашу. Они прогласе за праве оне што су у своје време били скрајнути, неки и политички прогоњени, и оцењивани као задрти.

*

У моди су извесни преводиоци који се свуда гурају а који не знају добро ни матерњи језик, мислим на српски, а камоли енглески, француски, руски, кинески... који су учили на шиптарском, па сада уместо сјајног шекспировског изговора имају диван караизговор а ла Харадиниј! Те гњиде, није важно који је језик у питању, користе пре свега блокове за промоцију тзв. књижевних дела. Богме, прогурају се и до неких часописа јер и у иностранству има веома сумњивих текстова и великих књижевних хохштаплера. Штавише, тамо их је више, али по квалитету подвала наши ништа не заостају. И са ове и са оне стране границе мешетари се брзо удружују и временом почну да пљуште нагр(а)де. Безобразнији и безобзирнији доспеју скоро до врха неког удружења књижевника, удружења преводилаца, а у последње време се појављују скупине у којима су криминалци и једне и друге врсте. Мора се признати да су они све моћнији, а књижевност све слабија. Преводиоци сумњивог знања и сумњивог морала, а књижевност каракушљива! Нажалост, ретки су примери преводиоца који имају душу. Не кажем да их нема, али све их је мање. Нестају!

Награде и то књижевницима. Неке приче, које се ових дана појављују по новинама, нису ми баш јасне, а писали су их или изговорили озбиљни људи, песници. Кажу да се награде деле по родбинској линији или по клановској. Е, о томе. Рођаци, почев од оних блиских, до најдаљих, могу да дарују или ти да награђују своје рођаке, кад год им се то учини да је згодно и да је сврсисходно. Али овде је реч, у тим новинама, о друштвеним, о јавним признањима и јавним наградама. Сада, ти рођаци се служе подвалама, па својим парама награђују јавно своје рођаке. То значи да су ти рођаци постали друштвено признати! Да ли значи? А о наградама које додељују кланови, па клан, по мом мишљењу, прво треба добро дефинисати. Када читамо историју књижевности, онда редовно срећемо овакве тврдње, тај и тај песник, сликар, или шта већ, био је у тој и тој групи, која је издала декларацију, манифест, предочила програм,... па су се још и организовали да издају часопис у коме су протурали своје идеје. Не видим да је то лоше. Једино је питање, да ли то не угрожава нечију егзистенцију. А наравно, ако су ти посленици на државним јаслама, онда често, нема места за све, и тада настају проблеми, о којима се ових дана појављују текстови у новинама. Најгоре је када рођаци дарују рођаке државним парама, е то јесте проблем. Али већи је проблем, када нема ко да то пресече, а када неко пресече, онда га прогласе за диктатора, односно, за главосечу.

24. Запета. Кад се каже запета, ја одмах помислим на запету пушку. Сваку другу запету упоређујем са њом. Запета служи да мало одмори читаоца, она има реп, значи следи наставак, и може бити још више запетљано, него што је било, тј. што је описано. Писац се наизглед извукао, кажем наизглед, јер да се је стварно извукао када је био уредник новина које су требале да објаве подршке ухапшеном песнику, онда би књига *Пейео, ђена, шайаи* имала коју страницу мање, а можда би и њена концепција била друкчија. Извукао је живу главу. Али се није извукао, то сада показује његова глава чије кошмаре, патње, промишљања... читамо као ствари „принчева“, као „елита“, јер што се књижевности тиче: „Пише је елита и чита је елита.“. А то су писци, и само писци. „Ствар је писца а не ортографских конвенција како се употребљава запета.“ (стр. 148). Ствар је писца и где ће он запети. „Она мери откуцаје срца. Прати ритам духа.“ Због оног песника док је био у затвору полиција је данима саслушавала Песника Уредника који је одобрио књигу за штампу. Потпуно исцрпљен потписао је папир који су му иследници написали. Дошло је и до суђења. Позван је и сведок Песник Уредник. После његовог исказа судија је машући папиром на коме је био потпис сведока приметио: „Друже, у истрази сте другачије изјавили.“ На то му је сведок одговорио: „Друже судија, да сте Ви били на мом месту и Ви бисте исто урадили.“

А сад једна дигресија. И даље смо код запете. Обично се техника ставља у други план, али ово је пример да је техника суштински део организма романа, јер је поткрађена интерпункција и постигнуто убзање текста, тако да читалац чита у даху. Приметићу да то читаоца уводи у максималну концентрацију. Познато је да писци, а и обични људи, имају проблем да „стигну“ и ухвате мисао. Сараматовим домишљањем текст и мисао су се приближили, што је врхунски допринос постизању хармоније дела. Мере се „откуцаји срца“ и прати се „ритам духа“. А Црњански каже: „Ритам је екстаза.“²¹

Навешћу пример, управни говор почиње са два знака, две тачке, :, иза њих дођу два знака, две запете, ,, , па велико слово, а на крају су тачка и две viseће запете. Укупно, осам знакова, а код Сарамата има шест знакова мање!!! Уз све ово, дијалог се води у низу и учесници су одвојени само запетом и великом словом, тако да текст добија фантастично убзање.

²¹ За слободни стих, У:- Милош Црњански, *Есеји и прикази*, Изабрали и приредили Бошко Петровић и Стојан Трећаков, Нови Сад: Књижевна заједница Нової Сада, 1991. стр. 14.

Предлагао сам неким мојим пријатељима, писцима, да обра-те пажњу на ово генијално Сарамагово решење. Углавном су одмахнули. Једноме сам дао неки свој рукопис на читање, брзо ми га је вратио са напоменом: „Могао си и да прочиташ овај твој рукопис пре него си ми га дао на читање“. Други ме је убеђивао да интерпункција треба да упућује читаоца, да га води, са чиме сам сагласан, али нисам сагласан да претерана интерпункција треба читаоцу да смета. Продаја оноликих Сарамагових књига демантује оне скептике по питању Сарамагове измишљотине, који тврде да читаоцу треба сугерисати ово и оно, а руку на срце и ружно је подцењивати читаоца.

Кажем сам себи, ко бајаги шапућем, а обазирем се и ослушкујем, да ли ме писац чује, Пусту сад Сарамага, мораш ово са Савићем да завршиш, а са друге стране Голије Савић лично, познајем га по гласу, промукао као онај његов Милош кад се вратио из Лондона, Добро, кад си запео, стави запету, па иди с милим Богом! А онај његов Милош, и он наћулио уши, свуда је он, куда год кренеш он из текста промуљи главу, не кажем да је досадан, напротив, али много је немиран, само се врпољи. Тера га неки андрак. Морао сам и њему да подвикнем, као и жени, Смири се већ једном, пусти ме, бре, живот је кратак, морам ово да завршим.

25. Прошлост и вајдица. Путујем даље са писцем, открива упут како се скидају чини од претходне љубавнице. Рецепт је стари само се сада другачије зове: На љуту рану, љута трава. Обилази са пријатељем места за која зна, или мисли, да их је његов Милош посећивао, док је овде био дипломата, баш где је он сада. Текст врви од имена кафеа. Добро, спомињу се и палате и фонтане... Нећу погрешити ако кажем да се цео роман може сврстати у путописну прозу. Писац бележи и ово: „У Риму, српски дипломата је најобичнији опушак...“ „Прошлост се никад не може повратити, чујем како ми шапће Милош.“

Писац се освестио: „На биографију писца ни смрт не ставља тачку.“ Сваком писцу се то деси пред крај када више нема времена бар да прекречи оне делове биографије које је већ захватила буђ. Али, „после смрти на њој могу радити и писци и блиске особе...“ Сви који процене да ће од тог посла имати неку вајдицу.

Најважније шта ме је писац овде научио јесте то како да скинем чини, а да се не рашчиним.

26. „Сваки човек направи неку брљотину у животу.“ На питање полицијског доушника, „шапатам: да ли видим шта нам се догађа? До дна смо догурали.“²² Писац није овај пут одговорио, писао је то током целе књиге, а и питање садржи одговор.

Избеглице и просјаци су свуда, и када је рат они траже сигурније место. Писцу су се наметнули они које је срео у Риму. А није морао да иде чак тамо, избеглица је било више у Србији, било их је лепших, вреднијих, сиромашнијих, старих, младих, блесавих, било је и лопова и убица, богме, свакаквих. А такве смо имали и без њих, али за све је крив неко други. Вероватно су га привукли кршеви из дворишта наше амбасаде, добри су за причу, постоје људи које такве ситуације жалосте, а ми се радујемо да је његов Милош, док је дипломата био у Риму, возио бицикл.

27. **Литература.** Сваки писац поставља питање односа литературе и живота. Неко то чини чешће, неко тврђе, а неко и батали то и таква питања. Неки су се људи посветили Богу, а неки литератури. Она зна да опседне човека, да га омађија и да му упропасти најбоље године. Литература је заводница. Тражи од човека душу. Само ли се закачиш са њом, хоће душу да ти узме. Хоће, и то ти је. Хоће са њом да маше. Да руљи скреће пажњу, тражи да јој се дивите, да је умотавате у књиге, да је намотавате на дискове. Само тражи, а даје на кашичку. Ништа боље није прошао ни наш писац, а ни његов Милош, па ни ја који ево покушавам да исправим криву Дрину, да то све изнесем на видело и сутра ће се наћи неко ко ће да ми пљуне на то, знате. Важно је за људе који се одлуче да буду књижевници да знају, или бар да брзо сазнају, на почетку, да ниједан књижевник није успео да заврши своје дело. Разлог није тај што није било способних и талентованих књижевника. Није, било је. Али, живот је кратак.

„Увек се питао да ли је литература бедна пред животом или живот пред литературом, каже Милош.“ (стр. 139). „Живот је обична крпа пред литаратуром, одговара Милош на своје постављено питање јуче.“ (стр. 140). „Јер литература се не своди само на измишљање.“ (стр. 164).

„Не може се с њом уживати у мраку, а да не знамо од чега је створена и да јој не завиримо у лице.“ Тако ти је са књижевношћу, каже мој омиљени писац.

²² Стр. 160.

28. Писац је себи доделио ново одликовање. Доделио је себи и трећу жену. Мој Николча је говорио: „Срећни људи се три пута жене.“ То је било његово схватање слободе. Није ми јасно зашто су критичари тражили Пиу ди Валмарана у Венецији, а нису у Вићенци. Но, то ће бити тема за неку докторску дисертацију. За наук: „Велика дела се познају по суштинским загонеткама човековог бића.“ (стр. 176). Ову мудролију сам навео само да бисте знали шта је шта и где шта треба тражити, да се не бисте ваљали као неваљало дете и да се не бисте изгубили док стигну крофне.

29. Лично сматрам да је дипломатија врхунско бављење политиком. Ту ми Срби никада нисмо имали среће, а ни оно друго. Наравно да се средства дипломатије могу и морају користити и у књижевности. И то треба умети, потребан је осећај, а и школа. Нећете ваљда изаћи наред Теразија и свима показивати своју гузицу уместо главе као поједини Ниновци, и то понављачи. За лудило није потребан таленат. Неки мисле да би требало више пута да добију НИН-ову награду како би се научили памети, али то се у пракси показало погрешним. Будућност, ипак, треба тражити у прошлости.

30. „Кукавица је и пилот ловца-бомбардера...“ открива нам писац, а ми смо се и сами уверили у њихов кукавичлук, те је ово подсећање со на наше ране. Једну другу врсту кукавица на Косову открио је Хандке. То су биле *Кукавице из Велике Хоче*²³.

Опет смо дошли на мечки на рупу. Писац је бринуо за трешњу. „Трешња рађа.“ Али нема деце, отишла су низ Ибар „у потрази за оном Новом Србијом“. И сад се писац пита, друго му није ништа остало, чак је и питања погубио успут, бар она тежа, неких се и намерно ослободио да би олакшао читаоцима, али ево га оно старо: „Шта претходи литератури – живот или лектира?“ Ево и његовог одговора: „Као што коментар постаје будућност књижевности, тако ће литература претходити животу.“ Да ли то значи да ће литература сама себе стварати, да ће она бити Бог? Читаоцима саветујем да не претерују, да не цепидлаче, и да у књижевности не траже логику. Има људи који мисле да је литература Бог, али се та реч пише великим словом само на почетку реченице. Бог је један, али има и других богова. Зна писац да су они некада

²³ Петер Хандке, *Кукавице из Велике Хоче*, Нови Сад, *Прометјеј*, 2020, с немачког превео Јан Красни.

били у комитету, а мандарин је био на Брионима. Сада су сви ти у Београду, а кукавица има диљем Србије, преносе виле страха.

Толико су ми се Савићеве дигресије завукле дубоко у главу, у сваку рупицу, и тамо су се разиграле, као да играју оро на Пантелејском сабору у Великом Боњинцу, неке само трупкају, неке скачу, има и оних које подврискују, има их разних, само бургијају, морам да признам, не знам како да их се отресем, а можда је и боље тако кад већ не умем ништа боље да смислим. Знам да је лек нова књига, али нисам завршио ни овај текст, а и оне друге сам забаталио. Мораћу да направим неку дигресију, можда ће ми лакнути, али бојим се остаћу без уживања, а то производи досаду, а досада је смрт за књижевност, а... Одлучио сам се за уживање и писање.

31. Чуди се мој омиљени писац куд се деде проклета Белина лепота?! А чуди се и зашто онај његов Милош, замислите одавно га нисам споменуо, није хтео да у Београду сретне оне лепотице које је сретао у младости, за којима је уздисао. Само се чуди. Матора, „левичарска будала“.

32. Читам оно кад је са мајком кренуо у Студеницу. Све ми се чини познато, као да је мој омиљени писац преписао од мене, али ја то нисам никада написао, ја сам то доживео и преживео. Ево жив сам. Сећам се кад смо моја Надица и ја ишли у манастир Светог Ђорђа, у Завидинецу, она га је звала манастир Светог Илије, наше путовање је забележио мој омиљени писаца као посету Студеници:

„Кад изађосмо из манастира, порта пламтеше у зрацима излазећег сунца. Мајка и ја седосмо на траву испод расцветале липе. Она изу ципеле. Из торбе од козје длаке мајка извади везени убрус и поређа на њега заструг са сиром и кајмаком, погачу и чутуру окићену босиљком. Најпре она окваси уста ракијом из чутуре, а онда је пружи и мени.

Ја навалих на сир и кајмак.

Мајка насу ракије на мараму и обриса рањава стопала.

У крошњи липе зује пчеле.

То певају анђели, рече мајка.

Из бистрог ока откиде јој се суза.“ (стр. 187)

Немој сада неко да ми каже да ово није поезија, и да не постоји провиђење, имаће посла са мнош. Ето, човек зна да

препише из туђег живота, а неки се мисле да су писци, а не умеју да препишу ни из свог.

33. Књижевност и историја. Да видимо шта наш омиљени писац мисли о односу књижевности и историје, наравно да је реч о дигресији:

„Књижевност не може без историје. Толико је историја насртљива и наметљива, да се убацује у текст, ако не може кроз врата, онда кроз прозор, ако не може усправно, онда пузећи. Историја се према књижевности понаша као према кућној помоћници. Књижевност треба да јој почисти ђубре и улепша кућу.“ (стр. 188).

А сада да види наш омиљени писац шта му мислимо ми из Великог Боњинца, тако ће сазнати и шта му мисле и они други код којих није омиљен. Књижевници, а нарочито песници, лакше подносе новине у књижевности него књижевни критичари. Критичари, уколико нису књижевници, тешко, а и споро, да не кажем лењо, прихватају новине у књижевности. Углавном чекају да чују ехо, па се тек онда огласе. Није редак случај да зину као але на неко ново дело из потпуно бизарних разлога, политичких, рецимо. Мислили су ваљда, ако пусте браду да ће бити запажени.

Српски историчари књижевности се понашају као књиговође. Замишљају да су књиговође у Лондону у некој обућарској радњи. Мисле да је то лако, да *Роман о Лондону* треба само прокњижити. Често не знају како, у коју рубрику да прокњиже дело. Нашли су флоскулу, кажу, писано је слободним стилем? Бележе факта и углавном реагују негативно. Образложења им нису јача страна. Пишу свашта, а изоставе образложење – стуб носач, тако да им се зграда често накриви, а најчешће се сруши и прекрије је мук историје.

Дубинске анализе књижевног дела, мисаоне, натоварене емотивним набојем који есеју даје лични печат – арому, срећемо само код великих књижевника, а нарочито код великих песника. У том случају се те анализе сматрају књижевним делима и тако се и читају.

Ко би ми веровао да кажем да сам редовно до добрих књижевних дела долазио читајући историју књижевности? Нико, нико, баш нико!

Историју књижевности могу писати само велики књижевници, и само они који су је стварали, који разумеју идеје. Сви остали се ту само прикачују као крпељи.

34. „Врхунска литература се мало чита.“

„Треба писати за боље и паметније од себе. Такав, идеални читалац није корумпиран. Јер модерно време рађа, више него раније, и корумпирану књижевност. Надира свуда, као коров после кише.“ (стр. 195)

35. „Писање је ризичан посао.“ Постоје разне могућности да писац надрља. Најлакше је, а и најповољније по њега, када покаже извесну тзв. грађанску храброст и напише нешто против актуелне власти. У том случају следују му бесплатно стан и храна плус батине. Подношљиво је, мислим није за (само)убиство, ако промаши тему, то се одмах одлаже на сметлиште историје књижевности. То је огромна депонија, види се из далека, стално дими, тиња, тако да се писци који су тамо доспели не виде од дима ни када се разведри. Најгоре је ако приликом писања тај писац упадне у тупик па не уме да изађе. Прочитах ево неколико Савићевих тријада, делују ми исповедно, видим да се отац хвалио синовљевим петицама. Нисам због тога приметио ниједну трунку кајања.

Полако сахрањује своје аргонауте. Најбоље прођу они пишчеви аргонаути које он ликвидира на почетку књиге тако да читалац има времена да о њима размишља, а и да их ожали ако су лоше представљени. Оне друге аргонауте писац зна и да мрцвари, а најчешће се понаша као подводач. Подмеће их у разним ситуацијама разним ликовима не би ли те ликове оживео и тако придобио читаоца. Помно пратим да ли ће некога промашити, тј. помиловати. Хромог Диониса кога је током романа пресвлачио, коме је мењао лик, (као да је писац максиофацијални хирург који се бави само естетском хирургијом), па и психологију, пустио је на улицу да га као ћопаво куче згази нека пијана будала. То би требало да буде судбина песника.

36. Када је сишао са Копаоника, признао је Милошу да му је он „најслађа дрога“, вратио се и одлучио да свету саопшти шта мисли о књижевности, тиме се бавио током целе књиге, а и мене је навукао, али ево још једанпут. Овај пут, књижевност и етика: „Књижевност није слушкиња морала или науке о добру. Није она приручник из етике.“

37. Није обавезно да ја будем у праву, али увек је „у лудницама било боље и сигурније него напољу“. Ово тврђење се односи на ратне, предратне и послератне ситуације. Сио-

ран²⁴ је тако остао жив. Али свако зна своје муке и свако тврди да је он најбоље прошао. А сви су надрљали. Писац се смиловао на нас јадне читаоце, одлучио је видевиши Симону, балерину која игра собарицу, да запосли свог Милоша, свог саветника: „Помени је у причи. Иако је вероватно никад више нећеш видети. То је твоја Пиа ди Валмарана, вели Милош.“.

38. Ближећи се крају књиге наш омиљени писац покушава да скине маске Марку Ристићу и Милошу Црњанском, пријатељима непријатељима. Успешно је поделио маске својим аргонаутима тако да су и они сада могли да скину маске, али за обичног читаоца то ништа не значи, то је важно за оне који дубински копају по тексту. Маске су „из Милошеве омиљене грчке митологије“ коју је омиљени писац апострофирао у Прологу. Кад смо већ код текста, „и тишина је саставни део текста. Чак битнији од оног чујног. Само велики писци могу да улове тишину.“ Дакле, писци читаоци би требало да имају на уму, и то стално, следећу теорему: Тишина је капиталац!

39. Касандра му је најзад у подрумчету скинула чини, он је наравно угасио светло пре него је почео да скида гаће, потом је за сваки случај окренуо гузицу према зиду. Кад је све било готово, она је отишла на онај свет зато што овај јесте један „огроман свињарник“. А мој омиљени писац се okreће његовом Милошу ради спасења света. „Јер ако ико може спасити овај свет од пропасти, то су песници, додаје Милош.“ Невероватно, изгледа да је Милош утувио да је он Достојевски, а ја мислим да ће лепота спасити свет, притом мислим пре свега на женску лепоту, као и његов Милош и мој Достојевски. А песници ће за све то време спасавања ради певати, ако ништа друго, а оно, јуначке народне песме.

Писац саветује мандаринову кћерку како да исправља неправде нанесене њеном оцу, а Црњански њега саветује: „Пиши дневник о свом боравку у Риму.“ Јер „мемоаристима не треба слепо веровати: причају своју причу.“.

²⁴ Емил Сиоран, *О Боју, о музици, о љубави*, Пожаревац: *Ценшар за културу*, Едиција Браничево, 2010, стр. 84: „Пролеће. Док шета парком психијатријске болнице у Сибију, приђе му један „штићеник“. Пошто су изменили неколико речи, Сиоран му каже: „Добро је овде:“ – „Схватам, исплати се бити луд“, одвратио му је болесник. „Али ви сте, ипак, у некој врсти затвора.“ – „Рат се приближава, а у болници је добро, јер се клиника за умоболне не бомбардује.“ Био тај луд или не, нико ми није дао разумнији савет – закључио је Сиоран.

„Лаж је да се велика књижевност рађа у беди и оскудици. Пре ће бити да настаје у цивилизованим и богатим друштвима, и пре ће бити да је већина писаца уживала њихове благодети. Али и у таквим друштвима било је уклетих писаца, затвараних и прогањаних, који су писали сопственом крвљу. Тек да се подсети да књижевност стварају слободни за слободне.“

Сагласан сам, све је то лаж. Али, без илузије се не живи.

40. „Књижевност се храни поразима, личним пре свега.“ „Писци се идеализују у читанкама.“ „Иначе, међу њима има и прворазредних хуља.“ (Стр. 247).

41. „Једна тема се, за сада, мора изнова и изнова исписивати. Она му дође као велика матура врхунске књижевности. То је тема лишавања људских живота, масовних пре свега, а и појединачних, у име расне, верске и идеолошке припадности. Задатак је књижевности да песничкој правди приведе и идејне творце и непосредне извршиоце ових најгнуснијих злочина у историји човечанства и да их смести у најдоњи део пакла.“

У Епилогу се даје хронолошки преглед политичких и књижевних догађаја у Београду. Остатак Србије никада није ни учествовао. Они из остатка су увек хрили ка Београду. Али, није само епилог допринос историји, цела књига се може сматрати доприносом историји књижевности, само читалац мора да разгрће Савићеве приче. Мени је то причињавало задовољство. Књига *Пейео, ђена, шайаџи*, Милисава Савића јесте прокњижена као роман, (и пошто је штампана латиницом, биће сврстана у хрватску књижевност!) али она јесте и дневник и путопис, а мене је интересовала и као есеј о књижевности. Најпре сам мислио да би дигресије којима је завршавана свака тријада романа требало објединити, те да би то био изванредан есеј Милисава Савића о књижевности, и после неколико тријада ја сам почео да (пре)скачем по тексту, читао сам само дигресије, потом сам се вратио и читајући редом дошао сам до закључка да је роман *Пейео, ђена, шайаџи* у ствари есеј. А да ли сам успео да читаоцу то и дочарам, да га убедим, то ће он рећи.

Бранко Стојановић

АНТРОПОЛОШКИ ПЕСИМИЗАМ У НОВОЈ ПРОЗИ СРБЕ ИГЊАТОВИЋА

Жанровски мешовит, на самој граници наративно-есејистичких фрагмената који инклинирају новелистичком роману, *Прави животијосиодина Стајница* Србе Игњатовића (Друштво за афирмацију културе – Пресинг, Младеновац 2020, Библиотека Yugo_lit) његова је осма прозна књига.

(Све био-библиографске податке о Срби Игњатовићу читалац може наћи на крају књиге, у систематизованој и узорно сређеној Белешци о аутору.)

Композиционо, ова кратка проза (можда и кратки роман?), не рачунајући врло ефектан *Епилој* на крају, има 99 (ненасловљених) поглавља, у којима лик господина Стајница бива портретисан у разноликим животним ситуацијама. Слабе воље, препуштен стихији живота у времену „масовне бешћутности”, аполитичан, устаљених навика и поштовалац реда, Стајниц је лик којим је овладала обломовштина; и он се, не својом кривицом, осећа као сувишан (*лишний*) човек. Иако увиђа потребу да мења и себе и затечено стање, он није ни Камијев „побуњени човек”, већ прави (трагични) јунак наших дана и нашег времена, за које наратор каже да је „хука општег брбљања”. Стајниц је заправо човек-холограм, нека идеја о човеку, човек као нереализована могућност. Најмање својом кривицом.

Не само у композиционом смислу, већ, повремено, и по литерарној аксиологији, Игњатовићев *Прави животијосиодина Стајница*, по ономе што је у њему литерарно најоствареније, *погсећа* на Андрићеве *Знакове поред ђуша*. Игњатовићеве идеје о животу и човеку делимично потичу из западно-европске филозофије, али су – по литерарним поступцима и по којечему другоме – његови духовни сродници и Гогољ, Зошченко, Чехов, Љермонтов, Гончаров и Тургенев, који је (1850) и написао *Дневник сувишној човека*. Али, не само по техници приповедања, Игњатовићу су типолошки сродни и многи писци, у луку од Ч. Дикенса, О' Хенрија, Ф. Кафке, Р. Музила, А. Камија и других.

Мозаичком композицијом, Игњатовић као да указује на неконзистентност Стајницевог карактера, јер – све и да хоће

– он, ни као човек ни као тип, не може бити конзистентан у идејно-филозофском ни у психолошко-логичком смислу, јер му ни услови у којима је одрастао, у којима живи и ради, не иду на руку. Око њега, али у њему, свуда су фактори дезинтеграције, а од давне и разноврсне лектире и филозофије, које би га морално усправиле, мало је вајде у окрутној животној збиљи.

Посебно је, не само у књижевнотеоријском смислу, занимљиво да нумеричка поглавља овога књижевног дела представљају у сваком погледу заокружене целине – у распону од цртице, записа, сведијалога, портрета или кратког, ефектног есеја – па се, стога, могу читати и као засебне наративне форме/јединице које се – најчешће складно – уливају у прозну целину, са вишеаспектно сугерисаним ликом господина Стајница.

Главни јунак се, у ствари, презива Стајнић, али га је информатичка (дигитална) технологија, која у почетку и није имала „тај варварски знак, то словце *ћ*“, приморала да своје презиме – бар тамо где је то нужно (корисничко име, каткад и лозинка...) – прилагоди узусима тих нових технологија. И *наш Стајниц* скромни је банкарски чиновник, средовечни нежења – самац, дакле; он живи као подстанар у неименованом малом граду, који у понечему (менталитет, гурање и свађе у превозу, начин градње улица и кућа...) личи на Београд, мада је знатно мањи, јер писац уз њега употребљава атрибуте: *мали* и *наш*. Или га наратор таквим доживљава? И тако је недужни господин Стајнић, силом нових прилика, постао Стајниц: од Србина као да је постао неки универзални Европљанин. Било како било, бар номинално, он више није само Србин, већ (по)компјутеризовани, шифровани, тј. обележени, бивши Србин. Губитник у животу и у времену транзиције. Стајниц је његово *транзиционо презиме*, знак (данга). Још мало па – судбина. Међутим, господин Стајниц није власник своје судбине, која је, одавно, и у туђим, не само у његовим рукама. Види се то по свему, најпре можда по језику, који је, на неким местима и намерно, постао чудна мешавина енглеског и српског – *анџлосрпски* (*бранч*, *масџ хејв*, *ин, рејро*, *сџајли*, *брeнд*, *мејнсџрим*...).

Насупрот тим и таквим туђицама и посуђеницама, каткад и калковима, као њихова протутежа, стоји језик којим се

приповеда у овом, условно речено, роману²⁵, Игњатовићев лични идиом: један књижевноуметнички податан, појмовно немилосрдно прецизан колико и лирски колорисан говор, пун антрополошких увида, слика и оцена: „масњикава мрља”, *лецнувши се*. У језичко-стилска умећа Србе Игњатовића – поред осталог – спадају: (1) *поређења*: просјаци „више личе на професионалце него на истинске невољнике”; „Оних старих кафана удобних као разгажене папуче, правих оаза спокоја, готово да више и нема у нашем малом граду”; (2) *антитеза*: „На пример: зашто на најогавнијем буњишту, сред трулежи и плесни пуне смрада, заједно с којекаквим коровом, зна да поникне прелепи цвет?”; (3) *изреке и пословице, афористички стил*: „Људи су само плесан на површини планете” (по М. Аурелију); „Нејак је мој ум за такве загонетке”; „Забраздио сам, опасно забраздио”; „Уосталом, зар би био први који свој *интерес* представља као *шуће добро*” (истакао БС); „Алцхајмер није ништа”, шапне господин Стајниц. „Треба се чувати блесавости”; (4) *јојовљевски опис, дешаљи*: „Кратко ошишана, одевена у лагану мајицу и панталоне, богато је опремљена пирсингом: метални закивци штрче из ушију, из носа и са доње усне. О појас је извешан мобилни, у уво забодена слушалица”; (5) *еидетске (ејдетске) слике из дејинствива*: „Тако ишчезава много шта што нам је драго, али сећање на губитак остаје и повремено нам се враћа: у тим тренуцима господину Стајницу се чини да је оно налик на стреловит убод који му је проминуо кроз груди”; „Иако тешко, господин Стајниц се мири са сазнањем да оно лоше и наопако, чак зло, по прилици памти дуже и боље од доброг и срећних тренутака”; (6) *синтаме*: илузија људског монолита; стамбена кутија; глобални парадајз; масовна бешћутност; крајци некадашње снаге, пијачно умовање; (7) *ујошреба синонима у истом параграфу*: сечиво – оштрица; (8) *ујошреба народних и народских лексема и изрека*: *крујалија, чибуљица*; „Ја сам, у сваком случају, заклет пешак”, огласи се господин Стајниц с трунком поноса. „Прави *шабанлија, друмарош, хоџа*, како наш народ каже”; „Средиле га две секире, како народ каже.

²⁵ Под романом подразумевамо и познато одређење Е. М. Форстера (1879–1970), који је роман формулисао као приповест (новелу) која има више од 50.000 речи; кратки романи српске авангарде махом имају од стотину до сто педесет страна текста (цепног формата). О томе више у: Предраг Петровић, *Аванјардни роман без романа: јоешика крајкој романа српске авангарде* (Институт за књижевност и уметност, Београд 2008, поглавље VI, стр. 116–143).

Оде у седамдесет седмој”; (9) *ићи јадемо, како се одевамо*: „Потом је наступило ово доба, доба у којем је парадајз себи само налик – споља гладан, изнутра јада, све неке зелене жиле и дрвенаста и пихтијаста маса”; „У супротном, пошто је отклонио ношење кусог сакоа и фрула-панталона, следило би, када је о обући реч, да је прихватио најблесавији модни детаљ: оне бесмислено издужене, кљунасте ципеле у којима гордо корачају млади кицоши”; (10) *видљиво и невидљиво (физика и метафизика)*: „Свега једном давно је, сећа се, назрео како се у некаквом узорку, под сочивима школског микроскопа, ковитла тај мајушни, скривити свет. Колико узбудљив, толико и застрашујући. Али сада му се, кад се тог доживљаја присети, чини да је већ тад био на домаку велике тајне о сличности, ако не и правој подударности, онога што се збива у нама и изван нас, унутра и споља”; (11) *преиштитење стварној и нестварној (језик у естетској функцији)*: „Да буде још горе и луђе, на семафору што се с друге стране улице наместио наизменично играју чак по три црвена или зелена човечуљка, а некакав нацерени месец изронио је иза облака, па се и он злокобно утростручио”; (12) *уошћивање: опис и став уједно*: „Помешаних осећања, с чуђењем колико и са сажаљењем, мотри господин Стајниц те жучне, несмирне старце што готово свакодневно праше по асфалу трошећи окрајке некадашње снаге. Гледа како зането ступају и клецају као да још савладавају завичајне врлети, горске стазе и шумовите обронке”; (13) *деминутиви и иронија као најављивање опасности*: „То ће се, сине, док дланом о длан, праметнути у алу, у стокилашицу – наставља мајка поуку – „па ће, на крају, и тебе изјести... кошчицу по кошчицу, платицу по платицу, пиле моје!”; (14) *лирско у епском*:

Једино на ићи би пристигао, чини му се, јесте узлет стваринским балоном. Оним из чије корије разгледаш ђезак – видиш кривудава речницу, зомилане кућерке, шуму, иш којим миле аутомобили. Већар те благо лелуја и ти се шрудим да аеросити уденеш у његову шрују.

Ако пожелиш да одеш још мало увис, одвезујеш врећице са епском и одбацујеш их мошћећи да никога, доле, не зодиш у главу. Ослобађаш се баласта као да од самога себе одстирајуш све чиме никада ниси био задовољан. И није реч једино о спољашњости. Одбацујеш, једно по једно, све своје стварове и мане, ружна искушва, шетобна сећања, недаће и поразе...

То би, сматра јосиодин Стајниц, био прави лет по људској мери.

Овде узгред ваља напоменути да су сви ови примери узети готово среда, и нису посебно бирани, мада сматрамо да су на свој начин репрезентативни. Језик, стилематичност и стилогеност не само ове прозе (романа) него и целокупног књижевног дела Србе Игњатовића тек би ваљало озбиљно и систематично проучити *и са овој* (језичко-стилског) стано-вишта.

По тој бризи за језик и стил, Игњатовић спада у осведочене *језикољуйце* какви су у савременој српској прози М. Данојлић, М. Ј. Вишњић, Р. Братић, М. Вуксановић, М. Тохољ, Г. Петровић и неки други српски писци (овде, у строгом и субјективном, не и произвољном, избору, поменути тек као могући оријентир).

За време у којем живи господин Стајниц, Игњатовићев наратор каже: „Алај смо се убрзали! Све заиста хуји и бруји око нас: излива се такозвани живот, протиче у бујицама.” Као што се зна, у Русији су фасцинирани простором, а на Западу убрзањем, брзином. А што је брзо, то је и кусо, каже једна српска изрека, која се односи и на образовање. А оно се, нажалост, више не мери општом културом, познавањем страних језика и савладавањем разнолике лектире, већ бројем *карактера/знакова* (компјутерских).

Кад год помиње Стајница, наратор – у маниру аутора класичне прозе – каже „наш јунак”. Овде присвојна заменица *наш* (у функцији атрибута) као да више има демонстративно значење, и она значи: онај који је раније (у историји наше и стране књижевности, у литератури) поменут; онај који је општепознат; општи, онај којег добро познајемо и свакодневно срећамо, и т. сл. Стајниц је типичан *јунак наших дана*.

Реч *јосјодин* из наслова овог новелистичког романа асоцира нас на *Госјодина Тесша* (*Вече с јосјодином Тесшом*) Пола Валерија, али на многа друга литерарна, есејистичка или пак филмска остварења која у наслову имају ту реч (Б. Брехт, Ж. Симеон, М. Леви, М. Калмајер...).

Међутим, из цитата са балоном, развиди се да би узлет старинским балоном (видети наведени цитат) био онај животни идеал који би – како он сматра – *био прави леш по људској мери*. Био би то прави (стварни) живот.

У оваквим и њима сличним исказима, могуће је, и било би пожељно, потражити „слој метафизичких својства која дозвољавају да се питамо и о филозофском значењу књижевног дела” (Петар Милосављевић, *Теорија књижевности*, Београд, 1997, стр. 236), тим пре што на почетку романа, као

мото, стоји један циничан и истинољубив навод/закључак из Шопенхауеровог списка *Свети као воља и представља*:

Људи су само привидно вођени спреда, а у ствари они су љурани сјраја.

Из двосмисленог наслова овог књижевног дела (*Прави живоји ђосјодина Стајница*) види се да га пише један ванредан песник. Речи *прави* (= стварни) и *ђосјодин* обухваћене су и семантичким и стилским преображајем. Велико је питање (1) колико је живот којим живи Стајниц „прави“ – далеко је то од правог, стварног живота достојног човека и (2) колико је Стајниц стварно господин. По годинама и по којечему другоме јесте, али да ли живи на начин једног господина, и те како би се могло расправљати. Пре би се рекло да је наслов дела обасјан иронијом.

Да је тачна Фројдова изрека *Дете је отац човеков*, вишеструко потврђује и ова проза и низ фрустрација које Стајниц вуче из детињства: често одсуство, и – на крају – одлазак оца из куће, мајчине претње да ће сина – ако не буде вежбао свирање на клавиру иако он за то нема ни воље ни стрпљења, можда ни талента – послати оцу, па потом начин на који га отац баца у море – не би ли сина, том шок-терапијом, научио да плива. Све то и којешта друго објашњава како и зашто је Стајниц постао слабић, неспреман да се ухвати укошта са проблемима и са осведоченим лактарошима и каријеристима. Ту су и (и кад су тачни) неупотребљиви мајчини савети, њене поделе из прве руке на жене овакве и онакве.

Посебно важним сматрам и чињеницу да Игњатовићев роман, писан у 3. граматичком лицу – сумом укупних значења и књижевних поступака – припада и критичкој књижевности, како ју је именовао и Предраг Палавестра (1930–2014). А стварни адресат те критике свакако није сâм господин Стајниц, јер он је велика пишчева симпатија, него, пре и више, штошта друго – од услова у којима одраста и живи до лика и психологије читавог друштва и времена у којем живи *обесебљен* (< [остати] без себе).

Чињеница да је ова проза писана у 3. граматичком лицу, које је, сматрају нараторологи, објективније од првог лица, уз напомену да је Игњатовић далеко од позиције свевидећег и свезнајућег приповедача, омогућила му је да се, ту и тамо, приклони имперсоналом начину представљања грађе и да према идејама и поступцима главног (не и јединог) лика заузме што објективнији/неутралнији став. При свему томе, Игњатовић о господину Стајницу зна само онолико колико знају и читаоци, и само оно што је, у низу наративних, ну-

меролошких целина, представљено у тексту. И писац, као и читалац, креће у потрагу за ликом, за његовим догађајима и доживљајима, које прво укратко и литерарно убедљиво документује, а после их, према потреби и нараторској замисли, тумачи. Баш та (стварна и тобожња) имперсоналност може неискусног читаоца навести на крив траг, па да – погрешно – закључи како, управо због те објективности, писац не показује довољно симпатија и разумевања према проблемима са којима се носи његов господин Стајниц. *Није нејо*. Ствар је управо обрнута: писац је увек, готово безрезервно, на страни онога што пише и он, час мање, час више, оставља видљиве (литерарне и моралне) сигнале своје „пристрасности“, али сада, када живимо у стању *йоси-истине*, без јаким и јасним вербалних чинова и заклињања. А писци тако поступају и када је реч о тзв. негативном јунаку, за кога ми (у свим врстама уметности: у књижевности, позоришту и посебно на филму), углавном и најчешће, показујемо емпатију. Доказао је то Никола Милошевић (1929–2007) у књизи *Нејативан јунак* (1965), мада је Стајниц Србе Игњатовића позитиван јунак, упркос томе што се не сналази у времену у којем живи, у времену вечите транзиције. И Стајниц је – останимо закратко у семантичком пољу појмова из студије Н. Милошевића (а то су *жртва* и *манипулација*) – жртва којекаких породичних и друштвених околности. Као жртва рекламе, он је, преминувши на радном месту уочи новогодишњих празника, костимиран у Деда Мраза. (Ова идеја је пренаглашена и мало вероватна.) А у излогу, испод ногу нашег јунака, мајстори маркетинга написали су: *Са нама нема изненађења*.

Овај суров крај господина Стајница, када је и његова смрт искоришћена у рекламне сврхе фирме и могуће стварање добити, спада у антрополошки песимизам Србе Игњатовића. Већина нас смо Стајници, како год се звали, под условом да живимо у Србији на почетку треће деценије XXI века. А ја бих, као и господин Стајниц, ипак још мало желео да одлебдим у горње сфера у оном балону.²⁶

Тамо, у тим сферама, затећи ћу, живе, и Игњатовића и његовог и нашег Стајница. Не и оне који су и Стајницеу смрт доживели као прилику да се рекламирају. Они живе у подземљу.

Речју, као и увек, доживео сам велико задовољство *чишајући Србу Игњатовића*.

²⁶ „Откини лептиру крила/ имаћеш гнусну бубу”, написао је, поодавно, песник Душко Трифуновић, 1933–2006.

Светиолик Сѣанковић

ДОБРИЛО НЕНАДИЋ, НЕОПОЗИВО

(Мирослав Тодоровић: ДОБРИЛО НЕНАДИЋ,
НЕОПОЗИВО, Библиошека Ариље, Ариље 2020)

*Човек с љавом може да овај ванредан дух и овој човека
уйореди са мнојостѣраним дијаманѣом
у сваком љавцу зрачи грују боју.*

Екерман: Разговори са Гетеом

Када сам се у недељу петог септембра хиљаду девет стотина деведесет и девете године нашао у центру мале, умирене и јесењим сунцем ушушкане варошице Ариље, прво што ми је привукло поглед била је прелепа црква. Опчињен њеном лепотом записао сам:

Свршивши досадан, заморан и не мнојо усјешан јосао сѣварања свѣта, Бој је сео да одахне на брежуљку у ценѣру данашњеј Ариља, на оном месѣу иде ће српски краљ Сѣефан Драгѣшин, 1283. јодине саѣрадиѣи цркву свѣтој Ахилија, када је у ејискојској сѣолици седео Јевсевије, уз блајослов архиејискоја Јевсѣашѣја II.

Ћутао сам дуго пред арханђелима Михајлом на источном зиду припрате и Гаврилом из Благовести. Пред оваквом и оволиком лепотом, мени грешном, не преостаје ништа друго сем ћутања.

Издалека, тихо као нестварна сен, са оноја свѣта и иза сторе времена, долази глас:

Ако један јесник који је дујо сѣајао исјод зига у који је било немојуге јосумњаѣи, ваљда збој њејовој јоркој укуса и ѣврдоће, јрејознао је безброј јуѣа сељено на једном српском средњовековном анђелу. Онда он сѣварно јосијој између елеменаша и односа који јоравнавају свѣш, јосијој у чиѣавој мојугњосѣи као чудо и верносѣи силама које су иза зига. Да сиће са зига, рекао би: Ово је јредео који јродужује љубав.

Нисам смео да се окренем али знао сам, Бранко Миљковић је ту, тик уз мене

Ово је јредео који јродужава љубав. На овај предео, постајало ми је све јасније, сишао је са небеса дух Божји. Једино тако могао је бити одабран за овакву лепоту. Само је тај дух довео Принца српске поезије да опева и пред људе подастре

небеску лепоту, духом и снагом песничке речи. Ток мисли, незауостављиво, наставља свој пут. Давних дана, у једној путописној репортажи, путујући реком Оком, путописац се пита, мислећи на мангупа Серјошку Јесењина, *колику је тромаду шаленџа Свевишњи пророку на њене обале, да би се ту родио нови руски Пушкин.*

Кроз отвор кубета сунчева светлост шири ми зенице и дошаптава тајну;

„Постоје места широм земљиног глоба на којима се, не случајно, граде знаменитости и рађају богомодабрани људи. И једне и друге одабрао је Дух Свети, а рукоположило Провиђење. Високи Дечани, Грачаница, Студеница..., нису на местима случајно одабраним. Никако. Свевишњи Творац их је својом моћном руком одредио. Да ли је лоза Немањиха случајно дошла на чело Србије? Не! И то је Господ одлучио по својој вољи. Место под небом, цркви светог Ахилија, у Ариљу није одабрао краљ Стефан Драгутин, он је само послушао налог Божји.

У српској култури, књижевности поготово, више је примера препознавања градова, и читавих покрајина и регија, по истакнутим писцима, сликарима, музичарима.

Зар Врање није Бора и Бора Врање? Сремац и Ниш два су синонима. Јанко Веселиновић и Милић од Мачве незаобилазне су инсигнације Мачве. Стеван Стојановић Мокрањца и Вељко Петровић вазда иду руку под руку са Источном Крајином.

Док стојим погружен у светињи ариљској, духу и души овога краја, жалим што немам ниједног познаника са ким бих се здравио и за јуначко здравље приупитао.

„Грешиш. Имаш, и не само ти него сви који овде дођете са стране, драгог знанца, заштитни знак по којем је Ариље али и цео овај крај ариљски надалеко познат. Књижевник на гласу, српски Балзак, Добрило Ненадић“, – опомиње ме моје друго ја, верни пратилац, са којим нисам увек у слози.

Књижевник и малинар, препородитељ ариљских села и српске књижевности. Нема више Ариља без Добрила, ни Добрила без Ариља и Вигошта му роднога. Понавља се прича о синонимима између људи и градова, покрајина, села.

Колику је тромаду шаленџа Творац бацрио на овај крај поред Рзава, да би се родио Добрило и његово уметничко и професионално дело? Рзав и Ока, Добрило и Серјошка! Ништа није случајно, рука Створитеља сеје своје семе по само њеној вољи и законима.

По Његовој вољи ваздигао се Добрило Ненадић, са својим *Доротејем*, и осталих двадесетак књига, не само изнад Ариља него високо изнад целе Србије, па га једнако својатају и једни и други“, – поучи ме онај који ме прати у стопу, са којим се често препирем и мирим.

Сећања ме одводе двадесет и две године уназад. Бејасмо млади, жељни књига. Оних добрих *ировакашних*, које оду- дарају од задатих клишеа, норми и узанси прописаних *негде јоре високо*, у глумим кабинетима до којих не допире глас на- рода ни кључање стварнога живота.

Појавио се Добрило Ненадић са својим *Доротејем*. Посве необична књига, такав и писац. Агроном, па књижевник?! И то врстан! Његова прва књига недвосмислено то показује.

„Протоколисани“ писци, сишли са црногорско-херцего- вачко-личких недођија; дубоко ушанчени у својим уреднич- ким фотељама, које љубоморно чувају, по цену живота, згле- дају се у чуду. „Ко је сада па овај? Ко стоји иза њега?“

Несхватљиво им је да неко може да напише добру књигу, независно од врсте образовања и без ичијег протежирања са позиција моћи и власти. Већина њих има два, три семестра светске књижевности, али су се на време увалили у уреднич- ке кабинете, захваљујући својим земљацима, кумовима и ро- ђацима са високих политичких функција. Навикли да ведре и облаче, а њихова писанија, настала после бурних пијанки, буду проглашавана ремек делима и уз штедру помоћ државе буду превођена на светске језике, иако су у том свету про- лазила сасвим непримећена. Никако не могу да схвате до- лазак *агронома* који својим писањем руши њихову кулу од на силу извиканих дела овенчаних наградама, повељама и оста- лим драгулијама којима власт поткупљује лоше писце, да не *шаласају*.

Усели се у наш лепи српски језик туђица *бестселер* и ос- таде засвагда. *Бестселер* књиге „нису могли ни умели“ да пи- шу писци *са лошом агресом*, тако нешто могу само они из *центра*, они *јоре*, *бојомдани* и на државној апанажи. Шта год да напишу писци из провинције унапред је проглашавано ло- шим, недоученим, уз обавезни епитет *скрибман*.

Награде, оне важне и престижне, окитише монтањаре, књижевне *промаде*, све по систему *ми мене војвода ја шебе сердаре*, а каква смо... ми најбоље знамо.

Све иде својим током, мирно, устаљено, *нашки и нашин- ски*, а жабокречина све већа. Нико не таласа, ако неко и по- куша, наручени *кришничари* из разних партијско-стрanaчких

секција, комитета за културу, богме понекад и из безбедносних агенција, брзо ућуткају дрзника. Јадник промени стил писања или, неретко *промијени свијетом*.

И одједном, ДОРОТЕЈ и Добрило Ненадић из Ариља. „Шта је сад ово? Да ли је могуће? Ем, из провинције, без иког свог у престоним круговима, ем, завршио Пољопривредни факултет у Земуну. А написао роман којег није више могуће заобилазити и скривати по уредничким фиокама. Мора на светло дана!“ А трудили су се здружено да га не примете. Са свог трона шефа катедре и хонорарног уредника, под „теретом“ силних награда које се додељују у Србији, Милорад Павић већ је искористио своје право да Доротеја урнисе и спречи његово објављивање. Нема се више куда. Нека виша правда одређује судбину свега, па и ове књиге. И њеног аутора.

„Ово јолдаш по нас добро није“, мудрују београдске књижевне дахије, брижно загледање у дна празних чаша, код Иве у Клубу књижевника, *где се добро ије, иије и бије* (Бранко Ћопић).

У то време, за пријатеље, добри Доле, обделава свој врт, баш као Волтеров Кандид.

Издвојен у свом Ариљу, мимо врвежа и буке књижевної живоша, који је ионако у незаустављивом ојадању, Добрило Ненадић је писао своје романе не очекујући ни хвале ни славе и верујући да ће свако добро написано слово, а немоћи добро исприповедана прича, у неком шрену ојравдаши разлој збој којег су написани. (Михајло Пантић: *Исцуњен живош*, „Политика“, 21. септембар 2019)

На овај непотпуни мозаик личних сећања, у вези са једним од најзначајнијих српских писаца Добрила Ненадића навела ме је књига песника, прозаисте, критичара, колумнисте и уредника Мирослава Тодоровића, ДОБРИЛО НЕНАДИЋ, НЕОПОЗИВО, издавач Библиотека Ариље, Ариље 2020.

На самом почетку аутор цитира Макса Фриша (1911–1991).

Не иишемо ми већ се нама иише, и додаје, Добрило је, *дакле, писао собом*. Веома важна констатација коју треба запамтити и непрестано је имати на уму, када је реч о књижевном стваралаштву Добрила Ненадића.

Мудро и са много разлога Мирослав Тодоровић, управо овим речима почиње казивање о *српском Балзаку*, иза којег су остала осамнаест романа, једна драма и књига новела.

Суштину поимања времена и разлога писања, због којих је Добрило Ненадић провео цео свој живот наднесен над великим свескама формата А4, исписујући свакога дана одређени број страница, читалац ове књиге најбоље ће разумети из казивања самог писца о којем говори.

Док се не среде издавачке прилике које су чисти калас-профа за домаће писце, љутио је објављиваши једну једину реч. Пишем са резонем: Море да ја ово напишем, као сведок и саучешник овој времена, да остане запис о нашим страдањима, а ваљда ће неко поколење домаћих писаца преживети цунами који се на нас обрушио.

Одавно је човек почео да пише, још од времена Винчанског писма, вавилонских и египатских глинених плочица пуних хијероглифа. Чудна је та жеља човека да записује, да оставља писане трагове за собом. Многи су разлози за тим, често на први поглед, залудним послом, остављања записа у времену. Од пећинских зидова, до сиво светлуцавих екрана компјутера.

За Добрила Ненадића писање је одбрамбени рефлекс.

Ту своју муку саопштава својем саговорнику Мирославу Тодоровићу у перо, у готово исповедном тону.

Овде застајем на тренутак. Не тако давно записао сам, *пишем да не бих полудео од стварности.*

А писање је гадна и тешка бољка. Од ње нема лека. Не треба га тражити, потребно је умеће боловања ове бољке. Са достојанством и храброшћу носити све њене муке и невоље. *Много је теже претрпети него почети са писањем.*

Ево, док пишем овај текст с намером да кажем понешто, јер све се никада не може рећи, о књизи *Добрило Ненадић, неопозиво*, Мирослава Тодоровића, муче ме озбиљне сумње. Писати, па још и просуђивати о нечијем делу, врашки је тежак и одговоран посао. Аутор је уложио много труда, настојећи да створи најбоље што може и уме. По правилу, увек сматра да је ваљано обавио посао. Потом дођу *кришичари, приказивачи, шумачи и остали мучишљи аршије*, са намером да оцењују и процењују *шта је писац хтео да каже?* Почињу да зује као досадни обади, најчешће ни сами не знајући због чега и о чему зује, како то одавна записа стари добри Чехов.

Узмимо на пример Свевишњег Творца који је створио свет и човека на њему, верујући да је створио ремек-дело. Шта је заиста створио, и колико је то далеко од Његовог намеренија, имамо прилику да се уверавамо свакодневно. Да

ли се можда каје и да ли признаје фалинке своме делу? Тешко је дати ваљани одговор, јер Он је непогрешив.

Кад човек суди о делу другог човека ствари су много компликованије. Зашто? Једноставно, грешни су и аутор и приказивач дела. И ту почињу муке. Не покудити али и не прехвалити. Наћи меру. *Пан мејшон аристџон (све сос мера)*, старо греческо мудрост, како саветује Ј. Ст. Поповић.

Да кажем одмах, немам таквих дилема и страхова, јер говорим о **ретко доброј** књизи и двојници изузетних стваралаца, Добрилу Ненадићу и Мирославу Тодоровићу. Своја умна дружења пренесоше на странице књиге која се чита с радошћу и уживањем, уз обавезну оловку и папир пред собом, да би читалац захватио бар мало духовног обиља које му се нуди.

Постоји у овој књизи једна занимљива замка, за површног и необазривог читаоца, коју је аутор, чини ми се, поставио намерно.

У духу овога времена, и технолошких му иновација, дијалог двојице врских саговорника и пријатеља, почиње *мејловима* (електронском поштом) са компјутера. Многи читалац, има таквих сасвим сигурно, помислио би да се двојица већ времешних људи играју, покушавајући да буду у дослуху са временом. На срећу, није тако. Ево замке! За читаоце који траже у читању, пре свега, забаву, или за даме које књигу користе као седатив да би лакше заспале.

На свакој страници надаље, онај други читалац открива бисерје мудрости, елоквенције и ерудиције двојице саговорника, а надасве лепоту језика којим говоре, нажалост, све мање присутног у савременој употреби; због поплаве туђица; неуких, површних и лажно образованих брбљиваца у медијима.

Разнежи душу читаоца казивање Добрила Ненадића поводом доделе Награде за животно дело, у Удружењу књижевника Србије, под насловом *Шуркаши или шуркање*.

Шта радиш? Ништа, шуркам ђомало око куће.

„Шуркати значи отприлике ово: радити нешто не нарочито важно из своје воље и ћефа никако на силу из нужде а нарочито не на кулук и под морање, онако лагано, узгред, из задовољства из забаве и разоноде, тек толико да се није доконо. Од таквог рада нема неке вајде али ни штете“.

Као сев муње у мрклој ноћи, чујем далеки глас мојих предака на југу Србије. *Које работиш? Шшуркам се ђо кућу.* Значење речи *шшуркање* исто је као и код Добрила Ненади-

ћа, само на супротном крају Србије нам усудне и све мање. Каква лепота језика? Како непогрешиво изражавање, којем је тешко наћи замену. Тачном и прецизном описивању посла којег се често латимо, а о којем немамо праву свест ни поимање.

А ми, несрећници, у трци за помодним којештаријама сваке врсте, па и језичким, упропастисмо наш дивни српски језик, један од најстаријих на свету, који има своје корене у народима од севера Европе до Индијског потконтинента.

На срећу, увек се нађу људи попут чича Долета²⁷ и Миркана, да понешто из обиља језичке лепоте, забележе и оставе за будуће нараштаје.

У даљем току текста биће још бисера нашега језика, на које нас подсећају двојица врских Ариљаца, који још држе до себе и народа којем припадају.

После првог читања, бележим у свој дневник:

Књиџа ДОБРИЛО НЕНАДИЋ, НЕОПОЗИВО, Мирослава Тодоровића, јединствена је у новијој српској књижевности. Прене, давних дана, појавила се слична, „Разговори са Крлежом“, Предрага Машивејевића, али битно drukчија, по форми и стилу. Седећи на клупици за служинчаг Машивејевић разговара са живим сиомеником – обелиском, Крлежом.

Међушим, однос писца Добрила Ненадића и саговорника му Мирослава Тодоровића сасвим је drukчије природе. Дијалој је по двојице присних пријатеља, њених међусобној уважавања и разумевања, али и пошћуне свесћи, аутора књије, о лику и делу једног од најзначајнијих писаца савремене српске књижевности, са којим има част да беседи, и мисли му записује.

Тодоровић је усјео да уђе у СУШТИНУ стваралаштва свога саговорника и са највећом одговорношћу испреда причу о њему и његовом свеукупном ојусу. У овоме видим највећу вредност и значај ове књије, која већ данас, а сва је прилика да ће и у будућности имати бројну читалачку публику, и непроцењив значај за историју српске књижевности.

Украјко, књиџа ваља, како би рекао мудри чича Доле.

²⁷ Мирослав је Добрила, у преписци и разговорима, звао Чича Доле, Добрило; Добрило Мирослава Миркане, Мирчо, Миро Славе, Гаврило...

После свих препрека и одбијања на која је наилазио, после дугих чамовања његових рукописа у фиокама уредника издавачких кућа, Добрило Ненадић успео је да се, пре свега квалитетом својег писања, наметне као један од водећих српских писаца. Иза њега је импозантно дело које чине осамнаест романа, једна драма и књига новела.

„Својим писањем превалио је пут од освита цивилизације, романом *Гвоздено доба*, до данашњих дана, *Време кокошки*. Стигао је да завири и у будућност *Њером и контемплацијом*, романом *Кујола*“. Овако пише Мирослав Тодоровић о српском Балзаку, Добрилу Ненадићу и наставља:

Горосћас из Виошћиа поседује особену визуру ѡерцейције сћварностѝ, ѡри чему оживљава ѡрошлостѝ у којој се оћледа садашњостѝ, а види будућностѝ, кратко, јасно и надасве луцидно је тумачење целокупног дела Добрила Ненадића, из угла песника, приповедача и критичара.

Уметшностѝ је ѡоућѝ коже неодојиви део људској бића, казује у перо својем записивачу, старовремски мудрац чича Доле, па наставља:

Ми смо народ који од себе самих сакривамо ѡнајбоље ишћо имамо.

О Бори Станковићу каже: *Пошћонула је у заборав њеѡва шћта.*

Одговорно тврдим да је ово најингениозније и најтачније тумачење *Боре Злашћиноћ*, у једној јединој реченици. Ниједан врли српски критичар, од сина теразијског шеширѡије, Јована Скерлића, до данас, није успео да верније, интелигентније и мудрије објасни несрећног Бору, који због тешких Скерлићевих речи, да у српску књижевност не може ући нико са само четири падежа, озбиљно болестан, са флашом ракије у рукама, заврши свој живот у педесет и другој години, на стеницама Народног позоришта, пред почетак премијерне представе његове *Кошћане*.

Борина туга била је превелика, *коме да саѡишћим ѡечал своју?* Ево, после толико година, безмало једног века, нашао се писац и човек великог интелектуалног и духовног формата који је разумео *Борину ѡечал*. И рекао све. Даље се не може ићи. И не треба.

О народу којем припада, и на чијем језику пише, Добрило Ненадић говори без устезања и патетике:

Наша исћашћања су шћако ѡишћирна и шћако ѡосћојана. Мудро. За памћење.

А његов пријатељ и саговорник, аутор ове књиге, лаконски и целомудрено закључује:

Тако се српској књижевности ДОГОДИО ДОБРИЛО НЕ-НАДИЋ.

Догодио се Добрило Ненадић међу људима за које је пи-сање *доконање*, који за такве работе кажу *оће леба без мошике* и да је *књија за ђецу, за ђаке, а не за мајоре људе*.

А они који друкчије мисле о томе *доконању*, читајући књигу *Добрило Ненадић Неопозиво*, поново уче језик наш на-сушни, српски, изворни, бујан и бокорит, као цвеће у пролет-њој башти. Течан и чист као бистри планински потоци кроз невине долине и пропланке, далеко од свих загађивача. Је-зичких и еколошких.

Са овом књигом читалац ће белодано спознати сву по-губност загађивача матерњег нам језика – српског, у чијој су се, све више закоровљеној башти, запатиле језичке туђице и бесмислице.

Језиком, којим саговорници беседе, показују сву лепоту староговора, његову чистоту и кристалну семантику. Језик је то мудрих горштака са Златибора, Таре и Голије, који одзва-ња као умилни звон црквених звона у предвечерју летњег Јовандана, а са њима се натпевавају девојке и младе жене, док беру јовањско лековито биље.

Ево још једне од великих вредности књиге о којој за-писујем ове редове.

Док су добро плаћени *шамбурмајори* српске и југосло-венске књижевности *добошарили* наздравичарске, наручене критике о мање вредним писцима и књигама, Добрило Нена-дић ушао је у престони нам Београд као Сена у Париз.

Све велике ствари долазе из провинције, на пример Сена, тако је говорио Превер, песник и најбољи зналац српских псовки међу Французима. Добрило Ненадић је постао жива потврда његових речи.

Не само да је дошао, постао је КЊИЖЕВНА ИНСТИТУ-ЦИЈА, тешко самерљива аршинима, које најчешће, користе *преучени* књижевни критичари. Чича Доле се не да, отима се њиховим мерилима и калупима. Тек ће се потоње генерације добрано намучити, да до краја протолкују његово дело, уз-будљиво и изазовно за истраживаче српске историје књижев-ности, али и историје једнога времена, што његовом цело-купном делу даје посебну вредност.

Није лако водити дијалог са **човеком институцијом**, ка-кав је Добрило Ненадић. Његов пријатељ, саговорник, и сам писац од формата и угледа, Мирослав Тодоровић, нашао је не само праву меру него и кључ за разговор на праве теме, о

мукама и невољама ововременим, у којима нимало не оскудевамо. Обична, врло честа измена мејлова, полако и ненаметљиво прераста у озбиљне анализе свакидашњице и свакојаких невоља, које често добијају горко – хуморну ноту у тумачењу српске невеселе стварности.

Протеже се разговор невесели, од малињака, до издавачких кућа и књижевних награда, одавно додељених, редом уручиваних.

Са горком резигнацијом и помиреношћу у себи и са собом, Добрило Ненадић казује, а његов Миркан бележи:

Као улез и сџранац који долази Ибарском маџистралом, од које рођени Београђани добијају копривњачу, морам да будем барем шри џуша бољи од њих, да бих им био једнак. Прике и џајшоси, комшилук, џа нека џенерацијска солидарносџ. Објављивање моје књиџе ДОРОТЕЈ, сџречио је нико друџи до Милорад Павић који је џих џодина био хонорарни уредник за сџрану књижевносџ.

А они који су на књижевној власџи, ван ценџра, имају валални однос џрема џисцима из ценџра. Прва су џреџрека џисцима који су изван и „неорганизовани“. Зарад мало светлосџи којом их озџора блаџосиљају, шкрџио, с мером, која неће уџрозитџи њихов велеџрадски имиџ. Принциџи чињења је џравило – ја џеби, џи мени. Они соџсџивене рачуне џлаћају из џуђеџ џеџа. И оџсџају. У лиџџераџури. Гарниџури. А кад би се свирџи џроменили, мењали би се и они. Корак. Сџав. Наџраде су резервисане за џисџе из ценџра. Из ценџра се џосџује, из ценџра су Жириџи, новинска слава, ТВ сјај. Шџа реџи за џрике и џајшосе, којекакве Алибабе...

Поџџисника ових редова чуџи шџио су џроџивници џровинџијских сџваралаџа, заџраво, џровинџијалџи који су се усидрили у џресџиониџи. Приџаџају оном џиџу џуџи који чим уђу у ауџобус џовичу: „Заџварај мајсџоре нема више месџа“.

Кад је реч о овој теми Добрило Ненадић ће се сетити Монтења: Боже, дај ми снаџу да издржим оно шџио не моџу да џроменим, храбросџи да џроменим оно шџио моџу и мудросџи да џо двоје разликујем.

Мудар мудрог цитира. И наставља својом стазом.

Наставља да пише, заџио шџио може. Баш као онај ко се пење литицом окованом ледом, боксује док му лице не облије крв или трчи маратонску трку.

На питање саговорника: Како Вам се данас, џосле свеџа, чини доживљено и џреживљено, рад и сџваралаџџиво, живоџи,

посао, литерашура, људи и људи..., Добрило Ненадић даје јасан и недвосмислен одговор библијског мудраца:

Ништа не бих могао да додам ономе што је речено у Књизи о пројоведнику, да је све мучно и да је све мука духу. Све има своју цену, а слобода највећу. Највише се плаћа независношћу дух и што се најмање прашта. Много је, неупоредиво, лакше ако човек пристиане на какву ојрлицу или власнички беџ. Људска права? Ма којешта. Дају ти право да изабереш власника, што јест џазду, ојрлицу и самар. Плурализам само значи више разнобојних ојрлица и ништа преко тога. Нажалост. Мислили смо, надали се да није тако.

Бриљантније мисли о **новој реалности** и времену садашњем нема у савременој светској литератури! Толико одудара од *полиитичке коректности Запада*, која замени морално *полиитичку погодност Истока*.

На свеопшту кризу вредности која карактерише наш етички и ментални простор, опомињуће и крајње озбиљно одзвањају речи српског Балзака, Добрила Ненадића: *Свети и не постоји на шемељима истине и правде нешто толе силе.*

Водећи српски писац је и врстан познавалац националне историје, и без устезања каже да су му се згадиле лажне о првом српском краљу после Косовског пораза, Милану Обреновићу, али и о његовом несрећном сину Александру.

Док су званични историчари лагали по налозима дневне политике, аутор романа *Хермелин*, поступио је по својој уметничкој и људској савести: *Dixi et salvavi animam meam*, казује у исповедном тону своме саговорнику, поврећен лажима којих је у нашој историји превише.

Млади краљ Александар Обреновић својим парама отплатио је дугове манастира Хиландар и сачувао га за Србе, а за узврат добио је на поклон *Мирослављево јеванђеље*.

Дични Срби одужили су се бесомучним касапљењем њега и краљице Драге. Сахрањени су по ноћи, у необележеном гробу, без звона и опела.

Бићу слободан да овде додам и ово. Кад су 1886. године на падинама Хисара Лесковчани почели, на темељима порушене цркве, да зидају цркву посвећену пророку светом Илији, познатој као *баба Стојина црква*, краљ Милан Обреновић дао је лични прилог у износу од двеста дуката. Слика о овом краљу, којој су нас учили у школи, била је далеко од реалне и истините.

Добрило Ненадић, књижевник, интелектуална савест српског народа, учинио је напор да макар мало исправи неп-

равду коју су Обреновићима нанели, увек и свакој власти понизни, историчари. Само онај писац који је из народа и са народом, *којеј све ране његовој рода боле*, остаје у колективном памћењу тога народа. Бесумње, Добрило Ненадић ће трајати заувек. Он је један од оних срећних стваралаца које њихово дело далеко надживи, продужујући и њихово трајање кроз време.

Сумирајући учинке српског народа, у новије време, рећи ће: *Све што смо у Двадесетом веку учинили као народ – било је погрешно, ишли смо из катасстрофе у катасстрофу, као да нас је стишла клевета невине крви проливане кобне ноћи 29. маја 1903.*

За Добрила Ненадића сврха писања је само писање и ни један други разлог није му убедљив. *То није посао на којем се зарађује не стиче се моћ. Једноставна једначина либералног кацишализма, новац једнако моћ и моћ једнако новац, овде се није примила.*

„Видели сте прошлост, како видите будућност, чича Добрило?“ – питање је саговорника, аутора ове књиге.

Биће што је већ било и што дива, са малим варијацијама. И тако све док јој човек има исти тенетски код.

На тврђење саговорника Миркана да наша, и не само наша, књижевност нема писца таквог формата који је са толико стваралачког дара и снаге, на позорницу свог дела извео читаву човекову историју, одговара:

Писао сам романе и ништа друго. Роман је поодна форма за представљање живота, за неписицање на шематски однос према свету и животи. Његово главно оружје је парадокс.

Сводећи рачуне са собом, уз обавезно питање које, мање више, сваки човек поставља себи, *да ли сам урадио шта је требало, да ли сам испунио свој земаљски задатак*, Добрило Ненадић одговара сасвим једноставно и искрено.

Никада нисам писао зато што сам осећао потребу као да испуњавам неки задатак и дује не знам према коме, себи или друштву. Писао сам искључиво због тога што сам у томе уживао. И само због тога и искључиво због тога. Није ме покрећало ни успех ни инаш. Истина је била да сам то чинио лако и без напора, онако узгред. И сам не могу да верујем колико сам романа написао. Како се то десило, како сам имао снаге да се са толико страница изборим, појма немам, заиста. Десило се.

На велику срећу и част српске књижевности десно јој се Добрило Ненадић. И на срећу српскога народа.

Приликом беседе поводом доделе Награде за најчита-
нију књигу, запитаће се: *Има ли чеџа шрошњијеї од књиџе?* Од-
мах потом додаће: *И, у истџо време – има ли чеџа пошџојњијеї?*

Питање и одговор за сва времена и све генерације!

Без пардона и длаке на језику п р е к о р е в а ћ е Србе:

*Ми смо народ који од себе самих сакривамо понајбоље шџо
имамо. Деценијма је ошџала скривена најбоља срџска џлава,
велики Слободан Јовановић, професор ушџавної џрава џа нам је
ушџаве џисао несвршени учиџељ Еџичка Беуц, џравећи од наше
несрећне државе шџеле са две џлаве, а од економије комедију del
arte.*

Са горчином ће закључити да све истџорије, без разлике,
почивају на истџом шџемељу, на џрећушџкивању.

Причу о књизи *Добрило Ненаџић, Неоџозиво* завршићу
речима њеног аутора, које треба запамтити, после склапања
корица.

Епитаф на један частан, храбар и достојанствен живот,
испуњен радом и импозантним делом.

*И Реч која ће нас окуџљаџи око оџњишџа џрича у њџовим
књиџама.*

„Све је исто само живот прошао“, каже Буџин.

Али „прича остаје“, казао би Добрило.

У светској али и српској књижевности књиге разговора –
дијалога са познатим писцима и мислиоцима, нажалост, ни-
су тако честе. Ксенофонт је оставио књигу *Ушџомене о Сокра-
шу*, писане у виду дијалога. Ричард Бергин је оставио *Разџо-
воре са Борхесом*, а свакако да су најпознатији Екерманови
Разџовори са Геџеом. Са протоком времена ови записи пос-
тају бесцен благо људскога духа, без којих би културни свет
био много сиромашнији.

У српској књижевности, први озбиљнији покушај у овом
послу начинио је Бранимир Ћосић са својом књигом *Десеџ
џисаца – десеџ разџовора*. Тек ће се после смрти Андрића по-
јавити Љубо Јандрић, књигом *Са Ивом Андрићем*. Љубисав
Андрић штампаће *Разџоворе са Миланом Коњовићем*, а Мило
Глигоријевић ће свој новинарски рад крунисати књигом
Оџговор Миће Поџовића. И ту се, углавном, завршава списак
књига разговора са значајним српским ствараоцима.

Требало је да прођу више од четрдесет година да се пред
српским читаоцима нађе ова изузетно занимљива књига раз-

говора, двојице посве значајних књижевника, Добрила Ненадића и Мирослава Тодоровића.

Песник, прозаиста, критичар, колумниста и уредник Тодоровић, одабрао је за саговорника најбољег писца нашега доба, *српског Балзака*, Добрила Ненадића, чијем је стваралачком опусу тешко наћи приближног такмаца.

Треба рећи јасно и без *ириспирасија*, на једну или другу страну, **ово је добра књига која ће опстати.**

Шта је чини тако добром и препоручује читатељству?

Пре свега обиље мудрости, праве исконске, својствене људима Западне Србије. Добрило Ненадић је задивљујуће мудар и смирен у казивању својих мисли и погледа на свет, људе, историју, времена прошла и време садашње. У пријатељу и земљаку Миркану имао је саговорника какав се само пожелети може. Њихови разговори и дописивања прави су драгуљи виспрености духа и народне мудрости. Њихов језик посебно је занимљив, изворни и освежавајући.

Књига је попут најзанимљивијег романа, иако то није, па се чита у једном даху.

Ово јој је још један у низу њених квалитета.

Пуна је најразличитијих података занимљивих радозналом читаоцу. Тако ће читалац сазнати, између осталог, да је најнижа надморска висина у Србији 33 метра, у Ђердапској клисури.

Мислим да књига ДОБРИЛО НЕНАДИЋ, НЕОПОЗИВО, чини част аутору, издавачу и савременој српској књижевности, пуној *књиџа на џласу*, које ништа не казују, ни о чему не говоре, али прате *џрендове џолиџичке корекџносџи*, удаљавајући се неповратно од белетристике и њеног изворног значења.

ДОБРИЛО НЕНАДИЋ, НЕОПОЗИВО, штиво је које плећи лепотом казивања, темама, јасним порукама и поукама. Сасвим довољно да буде читана и препоручивана за даље читање.

Када будући проучаваоци српске књижевности буду радили своје мастер и докторске тезе о Добрилу Ненадићу, ова књига биће им од непроцењиве користи.

Sapienti sat!

Бошко Ломовић

ПИСАЦ МЕЋУ ЗИДИНАМА

(Из дневничких записи у доба короне 2020)

УВОД У ЗАПИСЕ – Добровољно сам у егзилу. Нисам кукавица, али не бих да испаднем будала; не разбија ми се глава, ако зид не могу пробити. А covid 19 је – зидина. Зато сам дневно 22 часа међу својим зидовима, а кад их накратко напустим, маскирам се и пазим на задато одстојање. Да колико-толико „не скренем“, читам и пишем. Добра страна короне! Ево, читајте и ви понешто од записаног. Наздравље вам!

*

О ЈЕЗИКУ – Ко брине о језику? Министри образовања и културе се повремено смењују, а ништа се у вези са постављеним питањем не мења. Академици су у годинама за поштовање, а неумитним законом биологије им је изумрло најмање три милијарде неуро-ћелија и отупела осећања – вајде нема. Чланови Одбора за стандардизацију (sic!) српског језика објаве покоји научни рад о језику у часописима које само они читају. Од школе је све мање користи, види се то лијепо на тв-квизовима: што је такмичар млађи, рупе у основачком и средњошколском знању су све чешће и дубље. Родитељи? Цео живот у трци за динаром, ријетко се и са дјецом својом сусрећу и разговарају. Ипак, да не остане без одговора: о језику брину телевизијске „звјезде“, језички необразоване, добро материјално потковане, пикантних биографија, а за њих језик њиховог народа није довољно „нобл“, није „функционалан“, превише је прост, брате! Узалуд чињеница да је језик кључни елеменат бића једног народа по којем је он посебан и свој на своме. То биће чини историја, земљопис, напеви, обичаји, култура у најширем смислу ријечи, а у свему томе је – језик.

*

СЛОВЕНСКА ПИСМЕНОСТ – Изгледа да свесловенска писменост није започела са Ћирилом и Методијем у деветом (глаголица) и десетом (ћирилица) вијеку. Руски научник Грињевич се користио старим словенским писменима (црта-реза, 26 слова, писало се здесна улијево на буковим дашчицама) и старословенским језиком да би одгонетнуо минојско писмо (Крит). Слично се писало и у Малој Азији, што говори гдје су све постојала старословенска племена. Прије 4.000 година, словенски преци у Индији, Аријевци, створили су санскрит, отуда сличност у фонетици и синтакси хинду језика са српским. Расени (Етрурци), антички Словени у Италији, прије 27 стољећа, имали су писмо слично винчанском (винчанска култура се смијешта између деветог и петог миленијума старе ере): 26 знакова и писање здесна улијево. Давни праоци наши су, дакле, много прије Аделунга, Сава Мркаља и Вука, поштовали мото „пиши као што говориш“. Све ово упућује да настављамо заблуду о везивању Дана свесловенске писмености за дјеловање двојице Грка. Писали смо својим словима не од прије 11 вијекова, него од прије седам хиљада година.

*

БЛИЖЊИ НАШИ – Ни раније пошати (ратови, земљотреси, болести) нису опаметиле човјечанство. Неће то успјети ни вирусу covid 19. Напротив. Свака несрећа је коришћена да би се наудило ближњем своме, а људи су ближњи ма које расе, боје или вјере били. Домишљах се која би то ствар могла учинити да се људи свијета у злу, кад не могу у добру, уједине. Можда би их ујединила и зближила општа васељенска катастрофа. Ујединила и зближила у – нестанку.

*

НЕПОЗНАТА БАШКИРЦЕВА – Читам *Дневник* Марије Башкирцеве, руске племкиње из Украјине која је, углавном, живот провела у Француској. Запањује ме интелигенција те дјевојчице. Започела га је у јануару 1873, завршила у октобру 1884. године. Када читате редове које је исписивала о људима око себе, о градовима, о љубави, о својим путовањима и сусретима, о умјетности, о смислу и бесмислу живљења, закључујете да то пише образована, искусна особа од 30, 40 или 50 година, уз то и талентована. Не, писала је пола *Дневника*

у својих 12–17 година(!), другу половину у преосталих седам. А још је свирала мандолину, гитару и клавир, одлично сликала, пјевала, говорила неколико језика. Изгледа да се судбина потрудила да људима којима је намијенила кратак живот (Марија је умрла у 24. години), подари ону памет, разборитост и интелектуалну моћ које се стичу у позним деценијама живота. Учинила је то са Бранком Радичевићем, Његошем, Јесењином, Милутином Ускоковићем, Миленом Павловић Барили Јованом Скерлићем, Бранком Миљковићем и многим другим. У својој другој, трећој или најкасније четвртој деценији су имали мудрост свих каснијих десетљећа која ће им бити ускраћена.

*

ДУГО КРАТКО ВРЕМЕ – Још читам *Дневник* Марије Башкирцеве (ситна слова, више од 500 страница). Зашто сам (смо) до сада тако мало знао (знали) о њој? Чудо од дјевојчице, баш тако: дјевојчице – упокојила се десетак дана прије него што би прославила 24. рођендан (десетак година се у њеним плућима станила и ширила „жута госпа“). Из те учене, пркосне, самољубиве и крхке дјевојчице остало је 150 слика и око 200 цртежа, акварела и скулптура. Данас су њена дјела у музејима Атине, Амстерданма, Београда, Беча, Нице, Париза, Чикага, у Третјаковској галерији у Москви. Како су само биле дуге године стваралаштва у њеном кратком животу!

*

„ПРЕБОГАЋЕЊЕ“ ЈЕЗИКА – Старогрчки и латински су богатали, у природним и друштвеним наукама, све европске језике. То је потребно и добро је. Међутим, „пребогатали“ су језик свакодневни, што се може сматрати својеврсним загађивањем. Вјероватно није могуће „мртве“ језике посве избаци из белетристичког рјечника, али их је потребно свести на најмању мјеру. Јер, пјесма, приповијетка, роман су слика, одраз, огледало духа једног народа, а шта то боље може да нам дочара него његов језик („Проговори да бих те познао“). Натруњен туђицама, језик умањује или потпуно лишава себе такве улоге.

*

(БЕ)СМИСАО – Вјерујеш ли да се од видљивог земног одвојио невидљиви прамен, свјестан ко је, онда овоземаљски живот има Смисао. Не вјерујеш ли, твоје кратко земаљско бивање је без Смисла. „Мора да постоји нешто осим овог живота... – без тога је и сам живот неразумљив и идеја Бога бесмислена“, у *Дневник* је уписала Марија Башкирцева, 1. јануара 1883.

*

ОТАЦ И СИН – Често разговарам са мудрим Р. Б. Сад му је 93 године, али мозак му ради као сат. Разговарамо (19. јун 2020) о томе како се добром родитељу дјеца никада не могу одужити, па ма колико за њега чинила. Саговорник истиче како је имао веома пожртвованог оца, па, између осталог, наводи реченицу коју му је отац у младости упутио: „Увијек сам спреман да дам главу за твоју длаку у коси, али не тражим ту длаку за своју главу“.

*

VOX POPULI – Појединци имају мишљење о битним националним и државним питањима, свако своје. Мишљења јединки могу бити исправна или погрешна. Али, народ не гријеши. Национални колективитет има чуло које непогрешиво осјети одакле вјетар дува и како се од њега заклонити. Томе и служе избори и свенародно изјашњавање на референдумима. А на лидерима и власти је да послуша *vox populi* и по њему (се) владају.

*

СЛОВО О ДЕМОКРАТИЈИ – Шта би, данас, рекли Клистен, Ефијалт и Перикле у сусрету са демократијом каква је у XXI вијеку? Та античка ријеч и појам који она означава још од почетка VI стољећа прије нове ере се сасвим извитоперила. Није то више владавина народа, већ оруђе јачих којим уцјењују слабије. То изгледа овако: једна су правила демократије код мене, а друга које ја желим да видим код тебе. А и једна и друга правила су далеко од идеала старе Атине. Исто је и са установама људских права и слобода: своде се на то да људска права и слобода у твојој земљи треба да служе интересима моје земље, макар то било и на штету твоје. Мали си, нејак и само ја знам „шта је за твоје добро“. Ове две

категорије су узроци милионских људских жртава и материјалних разарања, дакле невиђене несреће, умјесто да су богомдане благодети људске заједнице. Јер, као што рекох, постале су нечасно средство, умјесто да буду дарови на добробит човјека.

*

ПОГУБНА БРЗИНА – Каткад су ми мисли брже од прстију на тастатури рачунара. Не успијевам све да запишем. Често најважније.

*

ДУГОВЈЕЧНОСТ ЛАЖИ – Научно је, чух, доказано да људи који говоре истину дуже живе. Не знам како је то могло научно да се докаже. Али је сигурно да је истинољубац ближи идеалном Човјеку него лажљивац. Лажљивац, можда, дуже остаје у сјећању људи него истинољубац, као што сви памтимо пиромана Херострата, а нико не зна ко је био неимар прекрасног храма у Ефесу.

*

ТАРИК И АДЛЕР – Моја лектира у овом мјесецу је роман Рамона Х. Сендера „Укочен поглед“. Умни старац Тарик, потомак сахарских Туареза, каже на 162. страници: „Вјечност не би постојала да ми нисмо смртни“. Придодајем му аустријског психолога Алфреда Адлера: „Смрт је уистину велики благослов за човјечанство, без ње не би могло бити стварног напретка“. Планетарна истина којој никакво објашњење није нужно.

*

ХОРАЦИЈЕ – „Не могу сав умријети“. Вјерује се да је то изговорио Хорације Фалк Квинт (65–8. године п. н. е.). Било као његово увјерење, било као нада, обистинило се. Пуних 20 стољећа овај антички пјесник је жив у сјећању човјечанства, како његове пјесме тако и епистуле у којима је излагао погледе на живот. У списима *О пјесничкој умјешности* и *Посланица Пизону* је дао своје виђење поезије као умјетности. Умро је при самом истеку посљедњег вијека старе ере, али, заиста – није сав!

*

ГЛАВОЛОМКА – Загледан у ведро ноћно небо, размишљам. Тешко је оповргнути научне теорије о настанку свемира, напосе и дјелића његовог који називамо Сунчев систем. Знате већ: велики прасак и тако даље. Свако тијело се нашло на свом мјесту, добило своју путању, нема уласка у туђи посјед, нема сударања, Магнетске и гравитационе силе чине да се хармонија одржава милионима година. Није мом ситном уму схватљиво како је то, по којем закону физике успостављен савршени ред. Али, тешко је и оповргнути теолошке теорије о стварању свијета (овоземаљског и свенебеског). Бог, беспочетан и бесконачан, својим, нама несхватљивим моћима, давно је успоставио свемирски ред међу звијездама, планетама и другим, ситним и крупним, тијелима. Кад размислим, само је таква сила и могла то да учини и да милионима година одржава у поретку у којем је и данас. Непојмљива сила. Боље је о свему томе и не размишљати. Осим ако не каниш да полудиш.

*

ЖЕДАН У ПУСТИЊИ – Ерих Фром је, пред очигледним, свакодневним насиљем у свијету, сачинио врсну анализу човјековог бића у дјелу *Анашомија људске деструктивности*. Заиста, шта је то у човјечанству што га гони ка свјестном дјеловању „у корист властите штете“? Ако, ипак, нису гласине (увјерен сам да нису), да се у лабораторијама, уз трошења баснословног новца, производе вјештачке болести и сију планетом, како то онда назвати до беспримјерном деструкцијом у нашим мозговима. Зашто нам је циљ да затremo сами себе прије него што то учини свемирска сила у једном катаклизмичком тренутку? Откуда тај самоубилачки нагон? Зар су брда новца које ће фармацеутске компаније стећи проналаском лијека против неизлечивог вируса (сад је то covid 19), који су претходно саме створиле, толико испред опстанка човјека на Земљи? Знам: ова питања су вапаји жеднога у пустињи кога нико не чује.

*

СНАГА РИЈЕЧИ – Ријеч! Најважнији дар којим је Творац наградио човјека. Важнији и од самог човјека. Изговарам је ваздухом, ваздухом до другогa стиже. Ваздух је живот. И ријеч је. Све сам именовао, видљиво и невидљиво. Кажем „ку-

ћа“, Шпанац каже „una casa“, Јеврејин תּוֹכָח (јидиш), Мађар „ház“, Нијемац „Haus“, Рус „дом“, Kinez 一個房子, Кенијац „nyumba“, Француз „un maison“, Тамилац ஒரு வீடு – и сви видимо исто. Кажемо: „љубав“, „чежња“, „смрт“; Француз: „amour“, „désir“, „mort“; Рус: „любовь“, „тоска“, „смерть“; Шпанац: „amor“, „anhelo“, „muerte“; Кинез: 愛, 渴望, 死亡; Јеврејин: טוֹב, לֵבָב, לֵב; Кенијац: „upendo“, „hamu“, „kifo“ – и сви, тога трена, осјећамо исто. Што год именујем, препознајем. И чудим се како име, које сам му надјенуо, посве личи на биће, ствар или појам. Па и сама моја „ријеч“ толико личи на кенијску „nepo“, њемачку „Wort“, шпанску „palabra“, руску „слово“, јеврејску טָרָח וּ ו ו и кинеску 字. Док је изговарамо, сви исто осјећамо њену љепоту и моћ.

*

О ПРАШТАЊУ – „Молим Бога да ми не одузме радост праштања“, каже муж Ане Карењине грофу Вронском у Толстојевом роману. Данима обрћем ту реченицу у мислима.

*

НАСУШНА ИЛУЗИЈА – Многи људи (можда и свако од нас) сматрају да су вреднији од онога што други о њима мисле, да су *неко*. Чак и они са обода друштва, изопштени и скрајнути. Добро је то, јер прибавља колико-толико самопоштовања, одржава пламичак илузије о смислу живљења, опстајања.

*

ТИРАЖ – Шта значи број одштампаних примјерака књиге? Да ли висок тираж подразумијева и вриједност штива, односно обезбјеђује ли дуговјечност књизи и писцу? У колико су примјерака могле бити „наштампане“ сумерске глинене плочице прије 5.500 година? Преживјеле су до наших дана, преведене, знамо за њих. Који је био тираж *Мирослављевої јеванђеља*, *Вуканової јеванђелиста*, *Барскої родослова* (Gesta Rerum Sclavorum) Попа Дукљанина (сва три са размеђа 12. и 13. вијека) и *Крмчије* (Законоправила) Светога Саве (почетак 13. стољећа)? Треће и четврто питање су уједно и одговори на прво и друго.

*

ЛИСИЦА И ПИЈЕТАО – У свијету се обиљежавају свакојаке годишњице, па ће се, 2021. године, обиљежити и 500 година од шпанског поробљавања Инка и Маја. Предсједник Мексика је, у сусрет јубилеју, писмом замолио папу Франческа да се Католичка црква, која је у угњетавању домородаца имала кључну улогу, извини и врати Мексику неколико древних индијанских рукописа који се чувају у ватиканској библиотеци. Прошле године је сличан захтјев поднијет и шпанској влади, која је молбу одбила. Мени је све то трагично-смијешно. Чак и да се лисица извини домаћину што је појела пијетла, пијетла не може оживјети.

*

ВРТЛАР АКАДЕМ – Баш ме заголицало ко је био „антички херој по коме је највиша научна установа добила име“, како то често пише у укрштеним ријечима. Нема га међу витезовима у биткама које су вођене и IV вијеку п. н. е. Није га ни могло бити, јер се Академ бавио својим вртом поред Атине. Толико лијепим да су га Спартанци поштедјели при нападу на Атину. У његовом врту су Аристотел, Платон и други филозофи подучавали своје ученике („шетајућа школа“) и одржавали филозофске расправе. По овом баштовану је названа и Аристотелова академија, касније и све највише научне, образовне и умјетничке установе широм свијета. Дакле, у укрштеницама би питање требало да гласи: чувени антички (атински) вртлар, баштован по којем је... итд.

*

РИЈЕЧ – Непоштовање сопствене ријечи је једна од големих мана људског карактера. Јер се тиме не поштује ни своја личност ни личност особе којој је ријеч упућена. На жалост, ова мана је, у наше вријеме, узела превише маха: премало срећем људи који до властите ријечи држе.

*

ГОВОР ЗА ВИСОКО ДРУШТВО – У чувеном мјузиклу, снимљеном према Шоовом *Пиџмалиону*, професор фонетике Хенри Хигинс тврди да је правилан говор главни знак припадности високом друштву. Сагласан сам са професором, иако сигурно имамо различит став о томе шта је то високо друштво (*la société haute*). Он сигурно не би у високо друш-

тво убројио сељане у мом селу, иако правилно говоре, дакле, посједују главно обиљежје припадности таквом друштву. Ја мислим друкчије.

*

ВАГАЊЕ – Сваки човјек заслужује моје (твоје, његово) уважавање већ самим тим што припада људској врсти. Али сваки човјек не заслужује исту моју пажњу и моје вријеме. Зато, при првом сусрету и разговору, отварам очи и уши. Очи – да уочим сваки покрет дијелова његовог тијела, удова и лица поготову, који прати оно што он изговара. Уши – да чујем не само што прича, већ и како прича. Тако, у неколико минута, склопим слику саговорника: да ли прича оно што мисли или мисли како ће то испричати.

*

ПЈЕСМА И ТАБЛЕТА – Читам Толстојеве *Кавкаске* и *Севастополске приче* и *Козаке*. Узгред, дописујем покоју пјесму за будућу збирку у којој су све пјесме „у доба короне“. Примјећујем да то дјелује љековито на мене у овом свеопштем заточеништву. Једна пјесма ме успокојава бар три-четири дана, као што таблета против високог крвног притиска доводи ствар у ред током дванаест сати.

*

ОПЕТ О РИЈЕЧИ – Морам, јер ових дана имам ружно искуство са једном особом. Човјек који ти једном не одржи дату ријеч, понижава себе. Сваким даљим непоштовањем дате ријечи, понижава тебе.

*

ЈЕВАНЂЕЛИСТА И СТАНКО – Ту изреку, често понављану у различитим облицима, приписујемо разним личностима. А припада, уистину, јеванђелисти Луки, Грку из Антиохије, Христовом апостолу. Изрека гласи: „Наше је само оно што дамо другоме“. Мој пријатељ Станко Т, богат сељак из сувороборског краја, не зна за Луку, али има сличну максиму: „Моје је само оно што потрошим“.

*

ГУСТОЋА ЈЕЗИКА – Од два равноправна вида српског језика, екавице и ијекавице, признајем да ми се више допада ијекавица. Да парафразирам утисак Томаса Мана о руском језику: мање је у ијекавици костију. Један пријатељ са лијеве обале Дрине ме је својевремено питао у чему је разлика између млека и млијека. Одговорио сам да је разлика у изговору „јата“. Допунио ме је: „Млијеко је гушће“. Духовито, али и тачно.

*

БИБЛИОТЕКА – Свечано, тајновито и моћно звучи та ријеч. Много пута је у мислима призивам; каткад је гласно изговорим не би ли допро до њеног пуног значења. Понављам и на језику Грка од којих су је преузели сви европски народи: Βίβλος, βιβλίο! Библија, књига! И не успијевам да докучим. Није библиотека полица (много полица) са књигама, као што ни црква није грађевина са осликаним свецима. Чини ми се да су и једна и друга више у до краја неухвативом доживљају, него у ономе што видим. И да су велике зато што су необјашњиве, недокучиве, тек само слућене у ограниченом човјековом поимању.

*

ТРИ РАЗЛОГА ЗА ПЈЕСМУ – Не вјерујем уредницима који одабирају пјесме (текућа српска поезија) за странице својих часописа. Ни жиријима који те пјесме награђују, ни критичарима који хвале збирке таквих пјесама. И једни, и други, и трећи проналазе „вриједности“ у њима за које ни сами пјесмоделци не знају да постоје. А нико или сасвим ријетко ко се осмјели да гласно каже: цар је го.

За пјесму, по мом схватању, мора да постоје три разлога да би настала: пјесник има потребу да свој доживљај искаже; посједује квалитете да доживљај искаже умјетнички моћно; пјесма је и ради читаоца, треба да му је пријемчива како би доживљај стихотворца ушао и у њега. У противном, најбоље је да пјесма уопште није написана, поготову да није објављена.

*

БРЗА ЛАЖ – Марк Твен: „Док истина обује ципеле, лаж пропуће пола свијета“. Рекао је то прије више од стотину година. Данас би, да се неким чудом нађе међу нама, сигурно рекао: „Док истина обује једну ципелу, лаж сто пута облети свијет“.

*

РЈЕЧНИК НОВИНАРА – Да запишем и ово. Дошао тв-новинар у једно подрудничко село, па налетио на сељака који „зна за јадац“. Пита га важно новинар: „Желите да будете робни произвођач, а имате ли сву инфраструктуру?“. Сељак му, ни часка не часећи, одговори: „За сада имам вадилицу за кромпир и крцаљку за орасе, а кад продам краставце, набавићу и то“. Да ли је новинар схватио шта му је рекао, не знам.

*

ПОХЛЕПА И ДУША – Сократ је био у праву: похлепа ће уништити људску цивилизацију. Похлепа ће свијету (људима) појести душу – ако већ и није – а свијет без душе је звјерињак, мудрујем ја. Ескиме би наљутило ово упоређивање. Они вјерују да душу (дух) посједују и животиње, значи и звијери, чак и ствари.

*

ЗЕМЉА ЧУДА – Прије неколико дана упокојио се познати фолк-пјевач и забављач Џеј. Телевизије и београдске новине су се утркивале у томе ко ће лепше оде да му срочи. Проглашен је, ни мање ни више него – духом Београда. Дух старог Београда била је Скадарлија; дух данашњег Београда је Џеј. Нови људи, нови обичаји! Немам ни у примисли ништа ружно против пјевача. Човјек је радио оно што најбоље зна, од нечега је морао да живи, а пјевао је, уз поигравање попут чигре, „народњаке“, јер – то народ воли. И добро плаћа. Сахрањен је у Алеји заслужних грађана гдје већ почивају прије њега преминули „фолк-славуји“. Тамо ће, вјероватно, одмарати кости и пјевачи у чијим су напјевима стихови попут: „Трула грађа, потопи се лађа“, „Од извора два путаћа“, „Ој, Мораво, тија водо,/ Ти остаде, а ја одо“ и слични. Требаће држави још много ари у Алеји буде ли „удомљавала“ нашу бројну пјевачко-забављачку естраду.

Била је, донедавно, сваког недељног пријеподнева, одлична емисија на Радио Београду. Звала се „Земља чуда“. Нема је више. Штета!

*

БРАЋИ МАКЕДОНЦИМА – Е, нећете преко прага Европске уније док се не одрекнете свога језика! Не дају браћа Бугари. Ваш предсједник Стево Пендаровски говори како „неће бити дискусије ни о македонском језику ни о идентитету, као ни о томе да су Македонци били Бугари до 1945“. А господа у Бриселу ћути као заливена, као што ћути и кад се ровари по српском језику. Дође ли до гласања за пријем Македоније (Северне) у чланство ЕУ, а не буде укинут македонски језик, бар један глас ће бити против. Довољно.

На вашој сам страни, браћо Македонци: македонски јесте посебан језик, а то што је сличан бугарском и што је кодификован тек 1945. године, не доказује супротно. Није се могло прије, није се нашао ко ће то да уради. А онда је Блаже Конески (Благоје Љамевић) саставио *Правойис македонскої књижевної језика* и био уредник *Рјечника македонскої језика*, основао студије македонистике на Скопском универзитету. А сличност са бугарским језиком не доказује ништа, понајмање да је ријеч о истом језику. Кудикамо је мања сличност између македонског и бугарског него између српског и хрватског (о босанском и црногорском ни ријечи).

Подсећања

Лаура Барна

МОНАХ ИЛИ БОЕМ

Милета Јакшић (1863–1935)

Синовац најизразитијег представника српског романтизма Ђуре Јакшића. Можда би то била одредница која би овог песника и приповедача поближе дефинисала у српској књижевности. Нажалост, питање славе варљива је категорија јер захтева поред талента и снагу воље и покретачку енергију која омогућава да креативни таленат осваја и плени, обезбеђујући освајачу и пленитељу епитет „славни“.

Као и Лаза Костић, већ у седмој години Милета Јакшић остаје без животног ослонаца – мајке Емилије, под строгом свештеничком присмотром деде Дионисија и оца Јована који су службовали у Српској Црњи. Школовао се у Новом Саду, Осијеку, кратко време и у Бечу на Филозофском факултету, у класи професора Јагића и Минора (1893), док богословију, која ће му бити поред литературе и животни позив, учи у Сремским Карловцима.

Необичан је Милетин ходограм: од прве службе наставника Монашке школе у манастиру Хопово 1896, преко бележника конзисторије у Темишвару (1901–1903), па све до родне Црње у којој наслеђује и преузима очеву парохију. Ипак, богословију никада није прихватио пуног срца и отвореног ума, што је и разлог због ког се 1919. године пресељава у Нови Сад и заувек напушта свештенички позив, запосливши се као библиотекар Матице српске. Већ 1922. одлази у престоницу, и Београд постаје његово коначно одредиште, у ком је ипак више гладовао и боловао него угодно живео, измештен на периферији, далеко од градског пулса (Ивина, Нишка улица).

Сахрањен је на Новом гробљу у Београду 1935. године, поред свога стрица Ђуре Јакшића.

По природи, Милета Јакшић је био веома недружељубив, затворен у сопствене просторе. Избегавао је места на којима се састајао и окупљао уметнички свет, вечито на маргинама актуелности и дешавања. Његова спољашњост много је говорила и о његовом унутарњем стању духа. Неугледан, ни по чему упадљив или допадљив, није се трудио да привуче пажњу саговорника. Чак је то одбијао и речитошћу, боједујући на изнимно особењачки начин, другачији од већ прихваћеног од стране реалиста, намерно тапкајући у месту остаје дубоко уринут у водама романтизма. Али упркос том општем утиску, којег неретко стичемо на прво виђење или први разговор, његове песме плениле су осећајношћу и аутохтоном искреношћу. Оне су одраз песниковог спорог али сталоженог животног ритма, без изненађења, осцилирајуће страсти, иновативности или упуштања „нових ветрова“ који би развејали празнину згушњавану ирационалним страховима и зебњама, зачињавану екстремним сујеверјем, али у коју су уткана чиста емотивна стања, урођена а не стечена или прихватана из навике, па и конвенција. Његови: туга, радост, бол, патња, срећа, снови и јава носе призив дејег шарма, али ипак недовољно сугестивног и продорног да би оставили трајан печат, видљив до данашњег дана.

*Као душа мртвих ишло су залушали
На месту бледи, далеко сећања.*

Јакшићева лирика је умрљана палета сивих нијанси, црних нолдеовских контура које омеђавају лични али и општи трагизам, по емотивним набојима блиским Дису, али и Сими Пандуровићу. У његовим песмама природа има призив непослушне слушкиње. Оне немају додирних тачака ни ти укрштаја с фолклористиком места из ког су поникле. Спонтано изречени стихови, без претензија на историзам или интелектуализам, прерастају у ванвремени и надисторични пев у славу тужног човека чија се несрећна судбина пресипа из времена у време као из обруча у обруч.

И може се рећи да је Милета Јакшић живео и стварао лишен оне, тако често својствене особености уметника: радозналости или можда љубопитљивости за друге пределе, пејзаже, земље, културе, народе... затворен у сопственој „проклетој авлији“, свесно одбијајући да се прикључи авангардним покретима који су своја упоришта тражили у

комешају артизма западних земаља на размеђу векова. Њихови представници школовали су се или су одлазили различитим поводима на Запад и потом преносили искуства, отварајући нове видике, крчећи пут модернизму ионако историјом преоптерећеног Балкана – за Новог човека. Стога су стихови Милете Јакшића као личне молитве које се изговарају у себи и за себе. Индивидуализована светиња.

Године 1899. у Кикинди излази његова прва збирка, састављена од песама објављиваних по часописима (*Стиржилово*, *Босанска вила*, *Бранково коло*). И на нож је дочекана од тадашњег најрелевантнијег критичара Љубомира Недића, чији конзервативизам није могао да помири звуковно разужене стихове са знаковно једноличним песимистичким изражајем, не препознајући оне најтананије и доиста тешко уочљиве пулсације уметничких нерава који одржавају унутарњу кохерентност песме грађену топлином и изнимном љубављу, али добро учворану у поруку која, упркос толико особеног, проноси својство универзалног. Након ове исхитрене Недићеве осуде, Милета Јакшић се повлачи у још дубљу сенку још забаченијег ирационалног предграђа, не прихватајући чињеницу да је чак и лоша критика боља од равнодушности и прегњуткивања.

За живота, о Милети Јакшићу се веома мало и писало и говорило. Критичари су га углавном заобилазили, читаоци мало о њему знали, а чему је и сам допринео, нарочито од те за њега кобне 1899, када се повукао у добровољну изолацију, не објавивши све до 1922. године ниједну књигу поезије. И није успевао ни да осети ни да препозна онај живи тренутак времена, не желећи да подилази потраживањима и очекивањима читалаштва а које су управо бурне околности наметале и одређивале. И није успевао, а можда ни хтео, олако да залази у воде блиских књижевних жанрова (путописи, проза, рефлексije, цртице, чак и ликовне или књижевне критике...), с којима су његови савременици радо кокетирали (Дучић, Шантић, Милан Ракић, Исидора Секулић).

И тек пред старост, Милета Јакшић почиње озбиљније да се занима за приповетку. Немајући избора, притиснут немаштином и веома конкретном бедом, био је принуђен на унутарњи компромис, али не и компромис са околином. Прву збирку прича објавиће 1900. у Мостару, а иза њега ће остати двадесетак, махом аутобиографских приповедака неуједначеног квалитета и поетике. И оне су, као и његова

поезија, урастао круг у хумусно тло, у место које памти и великодушно дарује и теме и осећајност.

Ненаметљиво укомпонован ритам стихова, унутрашња динамика и вишезначна структура песме остаће као издвојен поетички опус, јер ту својеврсну литерарну снагу Јакшић неће успети да испољи кад је приповетка посреди. И у историји српске књижевности остаће, пре свега као лиричар, тек онда и прозаиста.

Јован Скерлић је једном приликом рекао за Вељка Петровића и Милету Јакшића да су највећи живи песници старе Војводине. Али Милета је, признали ми то или не, дрско погазио међе и заслужено пристао у Друштво бесмртних песника.

Галерија Бдења

ПРИРОДА У БОЛИ УМЕТНИКОВЕ ДУШЕ

Аутопортрет

Академски сликар Миљан Миленковић одабрао је пут уметности којим је кренуо још у Средњој уметничкој школи. Потреба овог уметника за стварањем и уметничким изражавањем наставила се и током студирања на Факултету ликовних уметности, али и након тога. Његово даље ангажовање и истраживање у свету уметности огледа се учешћем на многим ликовним колонијама широм Србије, у појединим местима у Бугарској, као и у Македонији.

На његовим сликама видна је дубока повезаност са природом. Призори његовог родног Сврљига, како урбаних делова тако и природе која окружује овај град чија се историја протеже још из периода антике, оставили су снажан утисак на уметника. На својим платнима, кроз експресију уметничког израза, јачину боје и контраста, кроз текстуру слике, звучан колорит, богате материје и пастуозне потезе, он овековечава призоре свог поднебља. Његов допринос се поред тога огледа и у оплемењивање и богаћењу сврљишке уметничке сцене, редовним одржавањем ликовне колоније „Ars Timacum“ чије он организатор и учесник, колоније која у свом називу садржи подсећање на далеку прошлост, на остатке римског утврђења Timacum Maius, које је само једно од многих лепота чиме се ово место богато културно – уметничком традицијом као и значајном историјском прошлошћу, може поносити. Зато и не чуди што Миљан, из свог бога-

тог и разноликог окружења црпи огромну снагу и инспирацију, у чему се и проналази извор силовитости његовог ликовног стваралаштва. Од тренутка када повлачи први потез на платну, до завршетка слике, уметник носи у себи сва ова знања и осећања, и следећи свој инстинкт и снажне емоције, он ствара свој већ препознатљив гест непрекидних, у једном даху нанетих енергичних потеза, користећи интензиван колорит чистих боја које остављају снажан утисак вртлога и јачине природе. Ови ведри али усковитлани и драматични пејзажи смењују се са утишаним пределима приказаним у смирају дана док се небо огледа у води или у расцветалом дрвету које најављује долазак пролећа, или реци која мирно тече, у које нас уводи уметник својом истанчаном сензибилношћу. У оба случаја уочава се да тежиште није на ономе сто се види већ на томе што се осећа и мисли: почетни импулси не потичу од природе него од сликара и пројектују се на природу и окружење.

Било да слика пејзаже, делове града, знаменитости свог краја, портрете, или реку и путеве који одлазе у даљину, приметан је истанчан осећај за простор и перспективу као и посебна енергија коју уметник носи у себи и коју преноси на платно. То се посебно уочава на појединим сликама које се истичу јаким контурама и видљивим облицима, али и на оним делима која карактеришу потпуно фовистичко нестајање облика и преовладавање боје, као и на сликама које су у вртлогу облика и експресијом духа насликане тоновима само неколико боја.

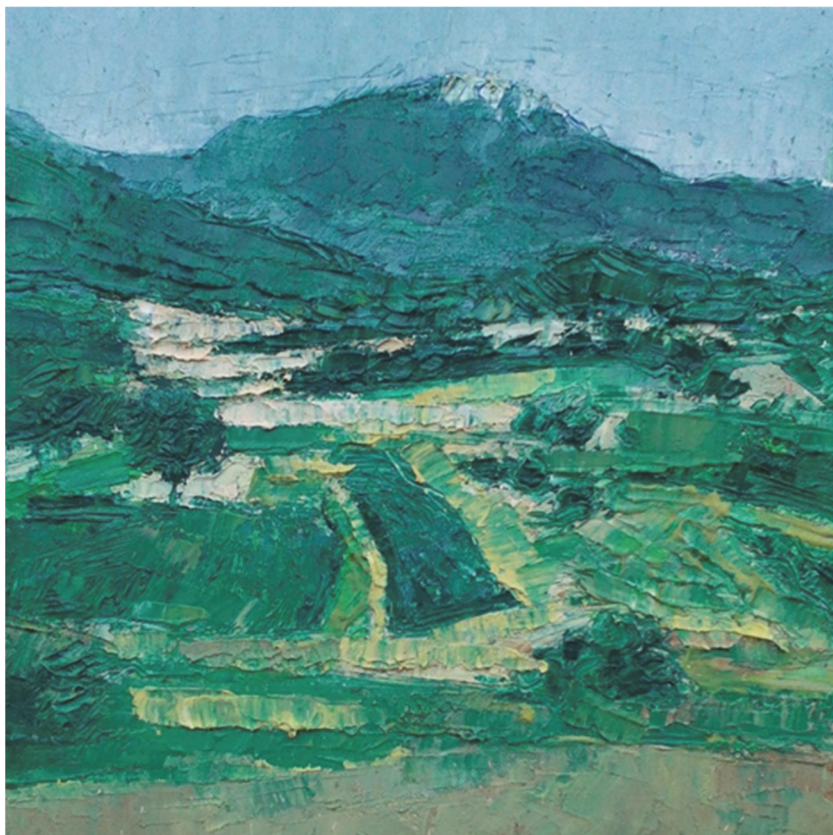
Познато окружење и видљива природа проткана је уметниковом душом. Он у своја дела уноси звук сопственог бића преточен у боју, а свежина колорита, наглашена перспектива и лакоћа у покрету кичице и шпахтлице указују на неисцрпну инспирацију коју Миљан носи у себи. Он нас подсликавањем, пастуозним потезима шпахтлице и експресионистичким импулсом слагања боје на платну, уводи у своје слике где свака слика за себе представља поново рођену стварност, остављајући тако аутентични сликарски потпис.

Целокупни сликарски опус овог уметника, карактерише чињеница да оно што заправо видимо на његовим сликама јесу призори гледани очима уметника и да нас, као таква, његова дела уводе у свет сједињена уметника и природе из

које све потиче... и којој се све враћа... То је пре једног века, најбоље описао један од најзначајнијих представника експресионизма, Едвард Мунк рекавши: „Природа није само оно што је видљиво оку... она укључује и унутрашње слике душе“, и управо то је оно што видимо на сликама Миљана Миленковића.

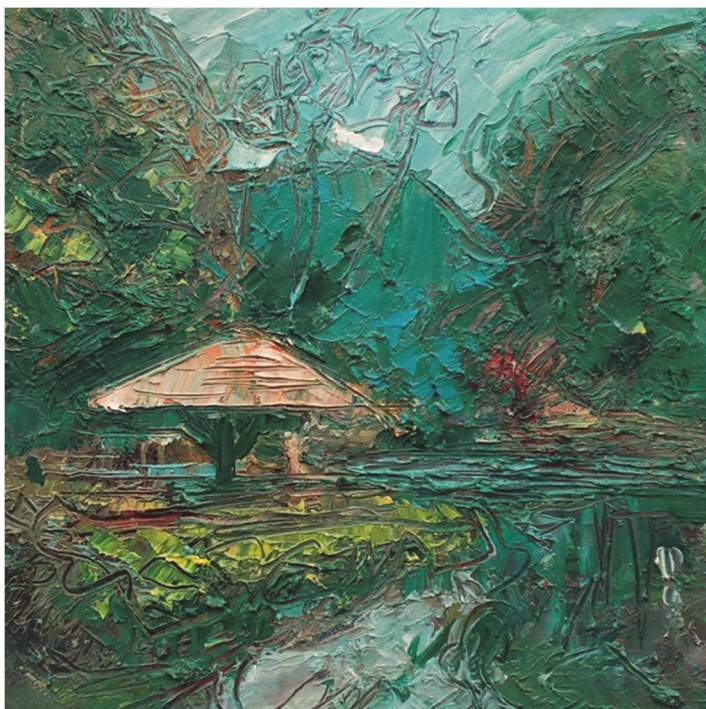
Драјана Драјошић,
историчар уметности

МОТИВИ ИЗ СВРЉИГА И ОКОЛИНЕ

Недељко Бојдановић

СЛИКЕ ЗАВИЧАЈНЕ

Годинама већ настају моји записи о различитим животним приликама, доживљајима, речима, појмовима који се појављују у вези са завичајем – Сврљигом и његовим ужим или ширим окружењем. Све више, завичај је само повод да се отвори душа и из ње у текст прелије оно што је било садржај свести и што тражи да се обликује и смести негде у сећање.

Тако је настала цела моја књига Бучумике (књига о речима које сам најпре чуо у родном Бучуму од своје мајке), а пре ње обликована је и објављена књижица лирских записа Врла страна.

Из збирке необјављених записа Бдење је већ објавило на-пис *Сламарица*, и то би била Прва слика завичајна у овој сери-ји, а овде настављамо с другима сликама, насталим или ко-начно обликованим у данима изолације због светске заразе лета 2020-ог.

2. Савињало

У селу лети свиће брзо, кад је небо чисто, кад је сунце јасно а ваздух свеж и резак.

Бучум је село у склопчини, али има и он своје висове и де-лове, па кад су се људи из села расељавали да би били ближе њивама и пашњацима, подизали су се до висина на којима су могли имати воду, најпре из кладенаца, а потом из бунара.

Онима на висинама, као да брже сване, али они не виде праву лепоту сванућа. Она се види тек кад се гледа одоздо, као да је природа удесила: ако хоћеш да видиш оно што долази, мора да подигнеш поглед! Сунце најпре обасја врхунце. А кад ће сванути...? Ову митску слику имају неке приче о лапоту, о (не)убијању стараца, када ће остарели отац увек сина савето-вати да ако хоће први да види сунце које се рађа (а то је услов који је цар поставио да се преживи!), нека не гледа на исток, него на запад, и то на највише врхове.

Сељаци то знају и без сунца, по песми, по петловима, који се по други пут огласе, јер *йрви йейли* певају нешто раније, иза поноћи (пре њих је глуво доба, време разних омаја и опсена; некад се огласе *кривци*, и њих је боље што пре ставити у чорбу, или на подварак, јер предсказују неку несрећу у кући?! А верује се и у то: „Ако стар петъл прескочи Светилију, газда нече!”, па је боље поштовати оно што народ мисли.). Знају то и моји земљаци јер у *савињало* прво небо *йодбели*, почне да зазорује, па после ако нема *никаква йрилика*, почне све да се *разазнавује*, најпре обриси околних брда, па највише дрвеће, после куће и окућнице, а ако има промене, она се на небу оцртава. Важан је излазак сунца. Најпре удари у Ђигос, право у Вршанку јер је то брдо на западу, и највише је. Ако је небо на истоку румено, треба очекивати ветровит дан. Додуше, гледа се и гата и по приликама на вечерњем небу. У Вукањи, на источном подножју Великог Јастрепца чули смо: „Сутра ће бидне време“, а то значи, чим је сунце на западу румено, сутра се време мења и треба очекивати кишу.

Међутим, никад у Бучуму није бивало да се дан буди а да се не зачују звуци: лавез паса – који било где да се огласи, призове осталу сабраћу чак и из најудаљенијих махала, те отпочне неки јутарњи псећи разговор. За то време славуји и друга птичурија већ свршавају свој поноћни концерт. У ранијим временима, када је село било живље, није било јутра без блеке оваца и мекетања коза, а сада је за оне који то време памте свако јутро само успомена.

Разговарам с комшијом од чије чесме точим воду. Он нуди ракију, јер се село раселило па нема с ким да се јутрос богу помоли, као што је деценијама чинио, а ако не могу (јер гутам лекове), он има и мед. Па добро, мислим, ја му узимам воду, а он мени даје мед, па ћемо некако да преживимо. Да му не останем дужан, причам му како су пред јутро лепо певали славуји на Врлој страни (то је скоро на дохват руке од мојих прозора). „Ма чул сам и ја да поју – каже – али несу славеји!” Ето ти сад?! После мислим, па сигурно има право, јер ми који смо отишли одавно из Бучума, кад чујемо птицу, ако није кукавица, врана, чавка, сврака, грлица, гургусар чију песму препознајемо, све друго мислимо да су славуји.

Док није било *йокрајних* водовода, знак прве човекове јутарње кретње била је шкрипа вратила на бунарима. Како кросно цијуче, тако ми познајемо чија га рука окреће, која је снаша највреднија. Људи се увек умивају новом јутарњом водом, никад синоћном, јер је она *йресйовала*, *йресйала* и може да буде *йенйшава*, *мрцинава*, *лењава*. Ова јутрошња свежа је, оштра и одмах буди. Расани те чим се *йљусне* по лицу. Зато се мој деда

често умивао напољу, пред вратима, јер може воду да баци у лице, и да не гледа шта је све попрскала.

Била су времена кад се јутро обележавало звонцима јер се знало када стадо креће на пашу, а свако стадо имало је звонце (краве су носиле *меденице*, овце *дзвонци*, козе су обично *кле-иешар*, а јагањци *йрайорац* или *бренице*). Свака кућа стадо, свако стадо пастира, а сваки пастир *гудучку*.

У тим годинама школско звоно, које је министар поклонио селу кад је школа пре деведесет година отварана, па је на звону изливено име села, позивало је ђаке у школу. Сада је школа затворена (затворила се сама јер нема ко да је отвори), звоно је скинуто са звоника, који је у међувремену иструлео, јер нема никога да поправи школски кров, где је звоно било уграђено. С времена на време погледамо да ли га још има тамо где је саклоњено. Једно време звоњавом се оглашавала смрт (пола-зак пратње, укуп...). Како, то су знали и они који звоне и они који слушају па су препознавали поруку. Звоно је говорило да ли је умро човек или жена... Другачије, и оштрије, звонило је кад се народ позивао на зборове. Кад се народу саопштавају одлуке власти.

У друго време, у наредним годинама јутарње време обележавала је журба оних који су одлазили уз Врлу страну да ухвате аутобус за град, неки у школу, неки на посао, неки код лекара, а неки у суд. Они који су остајали у селу оглашавали су се тракторима, и могао си сваког препознати по звуку мотора. Кад више није било паса, стада, бунара и ђака, утихнуле су и машине.

Сада свиће, а не свиће му се, јер нема ко да види *савињало*.

Ми који смо отишли, дођемо понекад, само да осетимо ноћну тишину и дневну ладовину, никако да се привикнемо на куће у којима смо одрастали, на неокошена дворишта, на зарђале куке на бунарима, на разграђене торове и труле плотове, оронуте зградице, нахерене кровове...

Све је некако далеко, па и јутра која притискају несаницу.

Стари смо, али ти нико не полева да се с јутра умијеш. А некад смо се утркивали, ко ће деди полевати да се умије.

Нити више препознајемо кад нам која птица пева.

3. Жешка душа

Има ли неког да не зна како мирише врућ хлеб који се пуши у рукама хлебарице док га вади из црепуље и увија месалџом?!

Ако има, он онда не зна ни како мирише зимско јутро у селском дому док напољу веје снег, прозори се магле, а хростовина у пећи пуцкета. Повремено и ветар захуја, свитли, а тада се снег сручи у таласима; ако је мокар, југав, па пада тихо и

полако, слаже се на гране околних воћака, и кад натежа, у соспама се сурвава, понекад ломећи оне најслабије, најтање и најлепше гранчице, које ће се у пролеће кад се снег истопи појавити као грубо и жалосно сучје. Не зна ни како миришу мајчине руке, ни детињство, ни проја која уздише на софри поред хладне расонице.

А хлеб мирише, мирише, највише док се пуши, док је жежак. Више онај из црепуље, испод сача (на нашем је огњишту, додуше то био: вршник!), него онај из рерне. За такав хлеб моји су говорили – *жежак*. Због таквог мириса мени ни сад није жао што рано излазим из куће и пролазим поред пекаре, где се, на старински начин, из фуруне извлачи хлеб, и док сви журе на посао, он пролазницима и намерницима одашиље свој топли мирис, који ће они носити са собом све док се с пута дому врате.

Али, има ту још неко „али“, на што ме подсећа сестра Живадинка, једна од ујакових кћери, која пише књигу о своме Околишту. Прво је: не дирајте га (како кад је сад баш за дирање!), нека се смири, нек се одмори (одмах ми пада на памет да се и за тесто каже: да се одмори, да сташе, пре него што се ватри изложи. А ево, и хлеб треба да се одмори!). „Да збере душу“. Па докле? Док му душа стигне до њиве! И врати се. А њиве, како год биле близу, даље су од времена које човек може да чека докле жешка душа хлебова путује, тамо и отуда.

После много година, као сећање на *жежак леб*, пропиње се мисао, далеко од хлеба и његовог мириса, од њиве и од родног дома.

Мислио сам да је то зато да се деци не испаре ручице од вреле погаче.

После сам читао да се препоручује охлађен хлеб, можда и од претходног дана. Онда сам и то видео, и пробао. Видео сам и како се сиромасима јучерашњи, бајати, хлеб продаје по нижој цени (и нема га за све који би га хтели!). Онај тазе, и превише тазе, кажу „мање је здрав“.

Али, зашто тако није говорила моја баба Буда, мајчина мајка, кад је бројној унучади у којој сам ја био најстарији, говорила: „Да леб одстоји, док му душа стигне до њиву?“ За то време хлеб је прекривен пешкиром месалем, тако да га не видиш, иако га осећаш.

Је ли то само њена домишљатост, а и томе је била вична, иако је скроз наскроз неписмена знала све песме из читанке, и понеку, жалну, памтила из детињства, или је неко правило које нисмо разумевали, иако смо га морали поштовати? Да нема ту неког враћања земљи, небу и поднебљу дела онога, душе саме,

што је с тих простора и стигло у човекове руке и сада се одмара на грубом асталу под канавцем?!

Да није можда тако хтела да хлеб, који је као све друго што је било добро у оскудици, хтела да мало заштеди, јер се врућ хлеб једне много више, и брже, и без икаквог додатка, па су људи имали изреку: „Ништа не иде (не троши се) као жежак леб!“ А у љутњи, у претњи: „Има да те смажем као жежак леб!“ Не појављује ли се овде жешка душа као нека жртва, којом се отплаћује вредност основне животне намирнице, живот сâм, јер бивало је: *кад ништа нема, само леб да има!*

Јер, биће да онај чудни пут мириса жешког хлеба до њиве где је израстао, где је у жеженој жетви пожњевен, где се земља уз помоћ кише и сунца претворила у погачу, није само баба-Будина измишљотина да сачува хлеб од свега, па и од дечијих уста, већ нека дубока мудролија да се најпре намири дуг онима који дају хлеб насушни, а да се при том чељад сачува од зла (зато се ваљда врео прекрива са свих страна да га ђаво не види!).

Ништа није без душе, а она испарава, и враћа се својим извориштима. Хлеб је оно што видимо, а душа му борави негде дубоко и не јавља се увек, нити свакоме.

4. Узимало

Међу ситним алатима који су се у мојој кући љубоморно чували, и ретко позајмљивали, налази се и *узимало*. Челични ножић, насађен у кратку држалицу, али такав да је савијен, у полукруг, на ону страну како је коме „на руку“. Деда је био левак, па му је такво и узимало. Њиме се, од припремљеног дрвета вадили танки листићи чврсте дрвне масе, да би се издубило, и како би од њега могла настати кашика. Дрво је било кленово (у Бучуму *клн*, *клнови*, *клње*, *клновина*), јер клен не пуца, а обликовање је текло упоредо – и кусало и држало, јер не вреди ти шупљина, ако касније упропастиш дебљину кусала, а не вредити ни спољашњи удешај, ако дубљењем обушиш доњу страну ложице.

То је занимљив зимски посао, па сам и ја нешто покушавао урадити, а рођак Тома је у томе већ био мајстор, па је готове кашике, разне величине, носио у Књажевац на Девети торник, и продавао на првом пролећном вашару. Видео сам и како их је украшавао. Држало је са горње стране, где прилеже палац, било равно и глатко, а доње испупчено, ваљкасто. Онда се ножем ураде различите шаре накрстице, само усецањем једва видљивих линија, па се цело држало протрља загрејано ораховом јатком. Јатка отпусти уље, оно уђе у засек, држало се мало оструже да остане бело (клновина је иначе бела), а шаре се појаве, танке, нежне, као уписане.

Такве смо кашике одмах после рата напустили, и побацили. Остале су варјаче, с дугом дршком, не за кусање већ за мешање онога што се кува. Читао сам у Речнику метохијског говора да су тамо постојале и кутлаче овако рађене и да се таква кашика зове горужда. У моме крају то нисам видео. У кућама које су се највише отимале новотаријама, видео сам на поцрнелим зидовима кухиње, или иже, viseћа сандучета, соленице, у којима стоји забодена дрвена кашика већа од ложице, мања од варјаче. Служила је само томе, да се њоме захвати со, и принесе нечему што треба посолити. Испод соленице, која је код неких била од тикве (лејке) била је ложичарка: танка даска са пригодним рупама у које су уденуте кашике. Знало се и која је чија, па кад видиш стару и оједену (другачије код левака, другачије код дешњака), помислиш: колико ли је ова ложица стара кад је овако истањена, а деда одавно већ нема зубе? Мора бити да је овде исправније рећи излизана, него оједена.

Сад кад је време дрвених кашика прошло, и кад се оне више не рачунају у покућство већ у сведочанства минуле културе, ни узимало нема више функцију коју му је цивилизација била наменила. Истина, сада се дрвена кашичица препоручује као једино помагало за кусање меда, али...

Уместо тога, почела су се отварати различита питања о значењу неких речи повезаних са узималом. Нису оне само бучумске, или сврљишке, али су и њихове, за мене поглавито.

Све замишљам како је узимало од узети, а узети као одузети, нешто од нечега остранити, одвојити, као што се одвоји танка лиска од кленове летвице и отпочне израда кашике. Сетио сам се и чувене приче да је уметничко дело већ у камену, само треба одстранити вишак материјала, те клесар у ствари то и ради – одбија сувишно.

Кад сам о овоме размишљао створила ми се прича од које је остао запис:

Кад су клесари клесали Афродиту, отпало је много мермерног иверја, које нису хтели бацити, него су њим посули подножје кипа. Камење се снужило око богињиних стопала, болесно од своје судбине, тужно што је на много делова исцепано и изломљено, али ипак захвално мајсторима што су целу камену масу само у различитим облицима, уградили у постоље и разместили околу кипа. Стена је опет била ту, само нешто као кип, а нешто као многолика парчад беле пене која је богињино хладно и свечано тело одвајало од земље. Каменим љускама као да је било и неправдо што је у таквом положају, па је показивало своје оштрице и бридове који су настали кад их је кипарево длето одвајало од мајке-стене. Штрчећи као да је штитило сестру усправљену и блиставу, не дајући да јој се радозналци

превише приближе. Богињи би жао што отклесане делове више не може вратити у целину, па учини да свако каменче процвета.

Кад је свануло, сви су видели богињу у цвећу, не знајући из какве је туге настало то што виде.

Ето како се одузимањем од дрвета направи справа, а од камена лепота, али може и другачије. Кад се у томе претера, бог може неком одузети моћ, па он постане одузет, а ако му одузме само моћ руку, то је онда: ујет.

Има ту и других речи, као: подузети, предузети, преузети, заузети, и свака би се дала описати, јер од једне ће настати подузеће, или подухват, од друге предузеће, предузимљивост, од треће поузеће, позајмица, од четврте заузеће, али и заузети се за што или у чему. А онај ујети, ништа друго него ујетштина. Тако му и треба кад није ни за шта, кад „работи како да су му руће врзане, како да је ујет!“

Кад сам недавно унуку објашњавао „шта то виси о греди у остави“, и кад му је било тешко замислити дрвене ложице и њихову израду (а како тек да схвати да је свака кућа себи израђивала све што јој треба: мушки алате и обућу, жене храну и одећу!), рекао сам да узимало има и другачију форму, и другачију функцију. Служи чак и резбарењу иконостаса! Куд ће више?! За другу прилику остало је да му објасним да узимало и длето нису иста стварчица, иако и једно и друго служи да се нешто дуби, али се њихова танана разлика у поступку не може описивати истим речима.

5. Мотка

Мотка може много, с мотком се може и више од тога.

У овом кратком напису саопштићемо нека своја успутна сазнања о мотки, било да су нам пристигла из самога живота, из непосредног искуства, било да су дошла из прича с другим људима, или из речника народних говора који ми свакодневно прелазе преко руку, а највише из сећања на Бучум, који на наше очи замире и умире, јер је од 259 житеља 1963. спао на 35 ове (2020) године.

1.

Ево, једна се кукаста мотка у Тимоку назива *робиња*. Служи да се на једном крају окачи котао, да други крај ухвати домаћица, редуша, и тако држи котао над ватром, па не знаш ко је већа робиња – мотка или снаша.

2.

Друга се, са двама кукакама, како где, назива према ономе чему служи, на шта личи, или где се с човеком додирује. Зову је, према рамену, преко кога се носи неки терет на оба њена краја (да не клима ни тамо ни амо!) док средина належа на

раме, отуда: *обрамица*, *обрамка*, *обранка*, *обрамача*. Рекли бисмо да је последњи облик грешка, јер је *обрамка* читљивија, али сведочимо да се у моме селу (Бучуму код Сврљига) употребљава и глагол *обраничи* (не: *обрамчи*!) за прилику кад се торба пребаци тако преко рамена да о једном рамену виси а на други бок належа. Отварам Google, кад тамо *обраница*, управо тако, поред *обрамица*, стоји и на сајту Виртуелног музеја Панчево?! Паде ми на памет подсећање да се у речнику *находи: обравница, обрамача, обрамица, обрамица*. Само је раме исто, а суфикси се измењују. Сељаци, сељанке, дрвосече и столари имају једно раме ниже, такав им је посао, каква им је *обрамица*, а остали по вољи, или по природи.

Кад кумује изглед, та се направа (негде) назива *кобилка* (тако је у моме селу), а имамо и глагол према коме стоји исказ: „Пази се да те не *искобилчи*“, који може значити најмање двоје: прво, да те неко не млатне кобилком, а обично је то жена, чиме твој пораз добија на значају(?!), друго – да те не премлати тако да ти кичму покриви (да те *искичми*) па да ти се леђа грбе и почну личити на кобилку. Овде укратко, да је *кобилка* женско оруђе, да митски штити жену, а реално се жена сама штити кад јој је *кобилка* у рукама. Добро, знамо шта је *кобила*, па некако и она *кобилка* рамењача може јој бити налик, само што је *кобила* седласта, а *кобилка* грбава. Лепо истурена је и *кобилица* која носи жице на виолини, или струну на гуслама, али откуда сад да се чује и реч *камилка*?! Као да јој је кума она грбава пустињска животиња, коју видимо у специјалним приликама, и на сликама у ђачким књигама?

Та наша *обрамица* и *кобилка* служе да се на рамену носи терет једнако распоређен на оба краја те fine мотке, некада и специјално прављене, као, рецимо, што је обичај да невеста кад првог јутра одлази на воду (на оближњи извор, кладенац, или врело) носи нову *обрамицу* / *кобилку*, која је за њу прављена и коју је донела у нови дом. Терет не може увек бити исте тежине, па се онај тежи ставља на задњу страну *обрамице*, а рука која држи предњи део обезбеђује равнотежу, и све чини сигурнијим. То што се носи, обично су судови за воду, али може бити и било какав терет, који се понегде као свака тегоба може назвати *бреме* (*бременић* је живот и прилике, *бременита* жива божја јединка која у себи носи плод), а справа која помаже да се на рамену носи терет негде се зове и *бременица*. Скоро да је лепше од *обрамица* или *кобилка*!

3.

Имају и мушкарци мотку за дику. То је оно што се носи у десној руци орача. Оног хлебомајстора што држи рало, и плуг, дабоме, па кад хоће да убрза запрегу, да подстакне говедо у

јарму, он подвикне и оним прутом убоде трмога тегљача у дебело месо и бразда ојача, а кад стигне на обрату или уврату, оним штапом, само сада задњим краком на који је натакнута једна плочица у виду лопатице, саструже влажну земљу са раоника, и отпочне нову бразду, узвиком: ојс! или ајс, зависно од тога да ли се запрега окреће налево или на десно. Ту плочицу мој деда звао је *копља* (а ја сам све мислио „копљара!, после сам схватио и зашто, јер док дуги дан водам запрегу из бразде у бразду у себи рецитујем јуначке песме учене у школи и ван школе, оне у којима се по три копља у ширину скаче, по четити небу у висине, док неки јунак троје на копље набија и преко себе у Ситницу баца...), а цели онај прут, она лака мотка, обично дренова јер мора бити јака и жилава наши су звали *остљн*. Није важно што је то *остљн* у другим крајевима, али је ипак важно да је наш *остљн* некако оштрији, шиљаст на врху, да је *остљ*, и да је *остљар*! Као дечарац, неподобан другим пословима, ја сам водао волове при орању, и увек сам осећао кад мој деда употреби остан. Некад и опсује, нешто неутрално, што се не односи на тегљаче и ораче, али што помаже да се убрза корак. После сам читао да се и она оштра копљарка којом се риба натиче зове ост, и тога сам се двога увек сећао „у пакету” (остљн и ост!).

4.

Дугачка мотка, која има парњачу, веже се с њом у врху, па се пребаци преко стога да ветар не разноси зденуто сено. Обично се ставља још један пар, укрст. То зову *лемез*, а множина као где: негде *лемези*, негде *лемезице*, *лемезје* (о чему ћемо нешто на другом месту рећи!).

5.

Нека мотка постоји као штап – скраћена је, олаштрена, тј. окресана, и одељана, подешена потреби. Е, тих штапова има, вала, за сваку руку, за сваку прилику, а неки се нађу и на нечијим леђима, кад се покаже да други, вербални аргументи нису ефикасни.

А и ти штапови, нису то голе мотке, или мо(т)чице. Неки су обичан *пруш* (*пруше*, *прушле*, *прушић*, *пруче*...) акценат наш, источносрбијански, експираторни, као клис(ка) бачена на горе и удесно!), неки *кукаља* или *кукача*, а неки имају *џуцу* при дну (као да штап има дно!), али тако се каже јер се увек прави тако да има облик горе-доле како дрво расте, никако опако!). Таквом *зауценом* тојагом на гучкалишту пастири играју гуцу или свињу (швињу, уколико то није старија сестра хокеја на трави?!). У Копајкошари, дакле ми је снаха, ту гуцасту тојагу зову *чамаљуџа*, а код нас *чомрзја*, како се иначе зове свако задебљање на стаблу, па и на грани, па и на прсту, рецимо.

Негде такву мотку-тојагу називају *криваком*, а кривак уносе у песму. У једној песми, чобанин Стојан, који има *златан кривак*, кад стигне „на дела голема“, он: „... раскрши златан кривак,

па накладе голем огањ,
па испече вакло јагње,
па си узео златну свирку,
те засвири кол'ко може:
Која оче моја да је,
нек' излази на дел голем!”

Не треба претеривати, златан кривак је обична мочуга при дну окована, обично месинганим лимом од пушчаних чаура!, да се не крза гуца ударањем о камење, лепо изгледа, а и лепо звучи, као за песму! А лепо и звекне, кад пастир удари њиме у камен и тако скрене стадо са погрешна пута. И стока се навике на звук, иако не зна да је кривак златан! А златан кривак из народне песме, јесте да је вредан, али није толико колико кад се њим запали огањ на којем ће се испећи вакло јагње, као позив девојци, можда и чобаници која хоће да дође „на дела голема“. А може и другачије, нека дође мома на дел голем, па макар и златан кривак жртвован.

6.

Мотка која може служити обрачунима засвађених, може се звати *млатина*, јер се њоме баш лепо млати. А млати се и жито да се из њега истресе род, нарочито раж, коју треба истрести из класја, али да слама остане цела и дугачка, јер су се од ње плеле рогоже, а у сноповима је чувала и за догодишњу ужад којом се везивало жито у снопов(љ)е. Дуго сам се домишљао зашто наши такве снопове ражене сламе не дену, него окачују да ви-се, све док нисам схватио да их тако штите од мишева. Кад би мишеви прегризли сламке, пропаде ужад, отежа се жетва (што су ти сељаци, у свему виде опасност па и у јадним мишевима, који треба да узлазе на греду, да се спусте канапом, да дођу до снопа...!). Млатина има судружицу, као *млатина*, онако како бат има *батину*. У Бучуму нема рече бат и батина, али има *батло* за ознаку дужих стабала код једногодишњих биљака (кукуруз, цволика, кромпир). Кад се кукурузно батло одсече, у земљи остану *батшурике*. Ми то немамо, јер се код нас каже нешто грубље – *кордељи*, који су нарочито груби кад их пре наредног орања скупљамо да не би сметали новом усеву.

7.

Јача мотка може бити и са лепшом сврхом: да се пребаци преко соха, расова или чаталастих потпорњи (може: *пошпорња* и *пошрња*) па се преко ње шири и слаже оно што је опрано да

се ту суши. То у Бучуму зову *врлина*. У другим се крајевима каже и *џреметџ*, ваљда зато што се преко тога премеће исто оно што се у Бучуму ставља преко врлине.

Врлине су и краће мотке, извезане изнад огњишта да се ту месо дими и суши. И кад се месо скине, оне дуго потом миришу, и подсећају на јесен и на свињокољ.

8.

Понека мотка послужи и као ражањ за печење, пециво, или за *џециво* (како кажу у Белом Потоку).

9.

Неки изданак јак као мотка а савитљив као прут зове се *венчило* и служи да буде основица по којој је сплетено свакојако цвеће а онда се тим венцем засведе капија кроз коју пролазе сватови. Такав венац на капији стоји годину дана, уколико кућевне размирице не почну раније.

10.

Мотке које су доживеле неку обраду и постале алати у разним једноставним пословима (*мошовило*, *коленика*, *џовашка*, *виџка*, *узленик*, *џоврџаљћа*), у дечјим играма (*машка*, *џиџка*), у сточарском домаћинству (*кука* – да се њоме *скубе* сено из стога или слама из камаре, *џоџка* – да се њоме запотка ливада и тако забрани од паше, кад већ одзвркне трава), у ратарству и воћарству (*џоџирња* – да сачува младу грану воћке натежалу од рода, *џриџка* – да се њоме причи пасуљ приткаш и везује неко поврће које има лозу, или нежно стабаоце струка), или као помагало у телесној немоћи и слабости (*кукаља*, *кукача*).

11.

Углавном као средство за одбрану или хладно оружје у нападу:

сировица – краћа мотка, од сировог дрвета, које је тешко а има чворове. За млаћење болно, јер тешко падне и пробија (такве мотке, местимице окрвављене, на којима се коса око чворова лепила, налазили су моји сељаци и о томе шапатом причали, кад су неки Тијовчани за време другог рата били побијени недалеко од места где су у првом рату били одбрамбени ровови, па се то сада зове Вирови, где сам ја напасо краве и све загледао у жбуње хоћу ли наћи неку крваву мотку или заосталу месингану чауру од испаљене гранате);

врждина – тањи прут згодан за замахивање и шибање. Можда је врждина зато што је увек младица, увек врхни део гране, а можда и зато што при оштријем замаху звижди, тј. вржди; ако је врждина дужа, тања и жилава, каква расте на дренау, она при ударцу фијукне или фисне, и тада још оштрије пече;

ојечак – краћа мотка згодна да се њоме потакне ватра или царне жар, али је врло ефикасна у тучи: спечена, тврда, гарава, оставља отиске и отиске;

омаш(љ)ак – краћа мотка којом се лако замахује.

Све је ово исто и није исто. То морају знати чак и судије, па кад расправљају завађене и закрвљене сељане, морају знати како боли од *врждине*, а како од *ојечка*, нешто зато да буду праведни у пресуди, а нешто зато да им се сељани не смеју кад „тешком телесном повредом“ прогласи једва видљиву црвену пругу од обичне *брстине*. А те брстине, сучје, ту суву ситнеж коју домаћица скупља око дрвљаника и користи да јој се огањ на огњишу потпали, у Бучуму зову *йрлигује*, а у Реметићевим Ковачићима *йиздойаљ*. Ништа вулгарно, ништа срамотно, само тачно и препознатљиво.

ЦЕНТАР ЗА ТУРИЗАМ, КУЛТУРУ И СПОРТ
У СВРЉИГУ

РАСПИСУЈЕ

**КЊИЖЕВНИ КОНКУРС
ЗА НАГРАДУ „ГОРДАНА ТОДОРОВИЋ“**

На конкурс је потребно послати рукопис поезије (до 80 страна, А4 формата) потписан шифром, са разрешењем шифре у посебном коверту (име и презиме аутора, кратка биографија, адреса и број телефона).

Рок за слање радова је 31. август 2021. године.

Адреса:

Центар за туризам, културу и спорт
Ул. Боре Прице 2
18360 Сврљиг
(За награду „Гордана Тодоровић“)

Награда је објављивање књиге.

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА

Радове за *Бдење* достављати у електронском облику (e-mail), уређене на следећи начин:

- Име и презиме аутора
- Адреса
- Наслов рада
- Текст рада откуцан у фонту Times New Roman, ћирилица, величина 11.
- Уз књижевну критику приложити front cover књиге

Посебне захтеве (латиница, *иџалик*, **болд**, с п а ц и ј а, фусноте, место за ликовни прилог) одређује сам аутор.

АДРЕСА ИЗДАВАЧА:

Центар за туризам, културу и спорт
Боре Прице 2
18 360 Сврљиг
(За уредништво *Бдења*)

e-mail: bdenje_srg@yahoo.com